

ЈАВНО ПРЕДУЗЕЋЕ ЗА НАЦИОНАЛНЕ ПАРКОВЕ
ЦРНЕ ГОРЕ С.Д.О.О
број 01-714
Подгорица, 21.03.2022. год.

Национални парк
ПРОКЛЕТИЈЕ

Plan upravljanja NP Prokletije 2021-2025.

NACRT

НАЦИОНАЛНИ ПАРКОВИ
ЦРНЕ ГОРЕ

Podgorica, mart 2022. godine

Plan upravljanja NP Prokletije rađen je tokom 2019. godine, a radni tim za izradu Plana upravljanja bio je sačinjen od zaposlenih koji su u periodu izrade dokumenta bili na navedenim pozicijama u Javnom preduzeću za nacionalne parkove Crne Gore

Koordinator tima

Mr Nela Vešović Dubak, dipl. biolog
Pomoćnik direktora JPNPCG za održivi razvoj i turizam

Rukovodilac radnog tima

Dr Aleksandar Mijović, dipl. biolog
Šef Službe za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj

Članovi ekspertskog tima

Dr Aleksandar Mijović, *dipl. biolog*
Mr Nela Vešović Dubak, *dipl. biolog*
Hajdana Ilić Božović, *dipl. biolog*

Članovi operativnog tima

Hajdana Ilić Božović, *šef Službe za promocija edukaciju i turizam*
Slavica Đurišić, *stručni saradnik za floru i vegetaciju*
Mr. Slobodan Stijepović, *stručni saradnik za šumarstvo*
Mr. Nela Vešović Dubak, *spec ornit.*
Mr. Maša Vučinić, *stručni saradnik za floru i vegetaciju*
Mr. Stevan Marić, *stručni saradnik za ribarstvo*
Radmila Adžić, *stručni saradnik za zaštitu kulturno-istorijskog nasljeđa*
Belma Šestović *stručni saradnik za zaštitu faune*
Mr. Mojaš Đurović, *stručni saradnik za zaštitu životne sredine*
Aleksandra Vujović, *rukov. Odjeljenja za međunarodne projekte i saradnju*
Ranko Rajković, *stručni saradnik za faunu*
Radmila Mitrović, *stručni saradnik za zaštitu prostora*

Dr. Veselin Luburić, *savjetnik direktora*
Admir Lalić, *direktor NP Prokletije*
Marinela Đuretić, *pomoćnica direktora za finansije*
Snežana Vukotić, *stručni saradnik za etnografsko nasljeđe*
Boban Redžepagić, *stručni saradnik za odnose sa posjetiocima*
Mirza Osmančević, *stručni saradnik za odnose sa posjetiocima*

Sadržaj

1. UVOD	7
1.2. ZAKONODAVNI, PLANSKI I STRATEŠKI OKVIR	7
1.2.1. Kategorija Nacionalni park – zaštićeno prirodno dobro u nacionalnom i međunarodnom kontekstu	9
1.2.2. Metodološki pristup izradi Plana upravljanja	10
1.3. NADLEŽNOSTI I NAČIN UPRAVLJANJA U NACIONALNOM PARKU	11
1.3.1. Organizacija JPNPCG i NP Prokletije	11
2. STANJE U NP PROKLETIJE	12
2.1. PRIRODNE ODLIKE	12
2.1.1. Geomorfologija, geologija i zemljište na prostoru nacionalnog parka i šireg područja	12
2.1.2. Klimatske prilike	13
2.1.3. Hidrološki sistem – površinske i podzemne vode	14
2.1.4. Predione odlike nacionalnog parka i šireg područja	15
2.1.5. Flora i vegetacija	15
2.1.6. Fauna	20
2.2. STVORENE VRIJEDNOSTI	24
2.2.1. Kulturno-istorijsko nasljeđe	24
2.2.2. Socio-ekonomske odlike	25
2.2.3. Stanovništvo, demografija i naselja	26
2.2.4. Privredne i društvene djelatnosti	27
2.2.5. Javna infrastruktura	27
2.2.6. Turistička infrastruktura	28
2.2.7. Informativni i edukativni sadržaji za posjetioce	30

2.3. SARADNJA SA I DOMAĆIM I MEĐUNARODNIM ORGANIZACIJAMA	30
2.3.1. Saradnja sa domaćim organizacijama i lokalnim zajednicama	30
2.3.2. Saradnja sa međunarodnim i regionalnim organizacijama	31
2.4. ZONIRANJE NP PROKLETIJE	32
2.5. UPRAVLJANJE I SPROVOĐENJE MJERA ZAŠTITE	33
2.5.1. Upravljanje prirodnim resursima	34
2.5.2. Upravljanje posjetiocima.....	37
2.5.3. Fizička zaštita.....	38
2.5.4. Stručna zaštita	39
2.6. MONITORING I ISTRAŽIVANJA U PRETHODNOM PERIODU.....	40
2.6.1. Monitoring i istraživanja flore i vegetacije	40
2.6.2. Monitoring i istraživanja faune	47
2.6.3. Monitoring i istraživanja kulturno-istorijskog nasljeđa.....	47
2.6.4. Monitoring i istraživanja etnografskog nasljeđa	47
2.7. UTICAJI NA ŽIVOTNU SREDINU I STANJE BIODIVERZITETA NA PROSTORU NACIONALNOG PARKA.....	48
2.7.1. Uticaji na životnu sredinu	48
2.7.2. Stanje biodiverziteta.....	49
2.8. INSTITUCIONALNA PITANJA RAZVOJA, IZAZOVI, PROBLEMI, OGRANIČENJA, PRIJETNJE, ŠANSE I MOGUĆNOSTI ZA UPRAVLJANJE NP PROKLETIJE	52
3. DUGOROČNA VIZIJA I OPERATIVNI PROGRAM UPRAVLJANJA NP PROKLETIJE.....	54
3.1. TABELA CILJEVA I AKTIVNOSTI PLANA UPRAVLJANJA.....	55
3.2. DINAMIKA, SUBJEKTI REALIZACIJE I NAČIN SPROVOĐENJA OCJENE SPROVOĐENJA PLANA UPRAVLJANJA	69
3.2.1. Definicija nosilaca realizacije Plana upravljanja	69
3.2.2. Način ocjene sprovođenja i indikatori praćenja uspješnosti Plana upravljanja.....	70
3.2.3. Smjernice za naučnoistraživački rad	70
3.2.4. Smjernice i prioriteti za zaštitu i održivi razvoj nacionalnog parka.....	71
4. FINANSIJSKA SREDSTVA ZA SPROVOĐENJE PLANA	72
4.1. PROCJENA SREDSTAVA ZA REALIZACIJU PLANA UPRAVLJANJA.....	72
5. KAPITALNE INVESTICIJE.....	73
6. SMJERNICE I PREPORUKE.....	74
 <i>LITERATURA.....</i>	 75

Osnovni podaci	
Naziv zaštićenog područja	Nacionalni park Prokletije
Kategorija zaštićenog područja	II kategorija
Godina proglašenja zaštićenog područja	2009. godina
Površina	16.630 ha
Međunarodni status	Dolina Grebaje ima status IPA područja (Important Plant Area).
Karakteristični ekosistemi	Zastupljeni su brojni ekosistemi na sniježnicima, planinskim rudinama, silikatima, krečnjacima i dolomitima u najvišim zonama prokletijskog masiva. Brojne su prirodne šumske zajednice liščara i četinarara, zajednice degradacionih stadija klimatogenih ekosistema, livada i pašnjaka i antropogenih polupustinja i pustinja
Karakteristične vrste flore i faune	Registrovano je preko 1.700 vrsta biljaka. Najznačajnije vrste krupnih sisara su divokoza, srne, medvjed, vuk, divlja svinja, a od ptica veliki tetrijeb, jarebica kamenjarka, lještarka i sivi orao.

Tabele i grafikoni u dokumentu

Tabela 1: Pregled vrijednosti površina različitih kategorija zemljišta u odnosu na ukupnu površinu Parka

Tabela 2: Ukupna površina i drvena zapremina šumskih sastojina u NP Prokletije

Tabela 3: Zaštićene i ugrožene vrste herpetofauna u NP Prokletije

Tabela 4 : Prikaz najznačajnijih grupa sisara i njihovih vrsta na području NP Prokletije i njihovi stepeni zaštite prema nacionalnom zakonodavstvu, evropskim konvencijama i direktivama

Tabela 5: Potencijalna nepokretna kulturna dobra u zaštitnoj zoni Parka

Tabela 6: Planinarsko-pješačke staze u NP Prokletije

Tabela 7: Biciklističke staze u NP Prokletije

Tabela 8: Broj nacionalno i međunarodno značajnih biljnih taksona u flori NP sadržanih u bazi podataka

Tabela 9: Zastupljenost nacionalno značajnih taksona u flori NP na međunarodnim listama

Tabela 10: Zastupljenost osjetljivih biljnih vrsta NP po IUCN kategorizaciji (EU IUCN Red List)

Tabela 11: Konzervacijski status biljnih vrsta na preliminarnoj crvenoj listi CG u odnosu na EU-IUCN Red list

Tabela 12: Status značajnih biljnih vrsta na nacionalnim i međunarodnim listama

Tabela 13: Pregled vrsta oštećenja od požara u odnosu na površinu i procentualno učešće

Tabela 14: Gubitak iglica/lišća na posmatranom uzorku

Mapa 1: Grafički prikaz nacionalnog parka sa tipovima zemljišta

Mapa 2: Grafički prikaz nacionalnog parka sa režimima zaštite

Mapa 3: Grafički prikaz rasporeda prostornih cjelina na prostoru nacionalnog parka

Grafik 1: Broj posjetilaca u NP Prokletije od 2015. do 2019. godine

1. UVOD

1.1. CILJ IZRADE PLANA UPRAVLJANJA

Cilj izrade Plana upravljanja je realizacija mjera i aktivnosti kojima će se obezbijediti zaštita, održavanje, uređivanje i razvoj Nacionalnog parka Prokletije u periodu 2021-2025. godina.

Ovaj Plan upravljanja pripremljen je u skladu sa smjernicama iz Zakona o zaštiti prirode („Sl. list CG“ br.54/2016 i 18/2019) i Prostornog plana posebne namjene za Prokletijsko područje („Sl. List CG br.56/18).

1.2. ZAKONODAVNI, PLANSKI I STRATEŠKI OKVIR

Nacionalni park Prokletije je proglašen Zakonom o nacionalnim parkova (Sl. list br. 50/09), a njegovo formalno-pravno konstituisanje je započelo Odlukom o organizovanju Javnog preduzeća za nacionalne parkove (Sl. list br. 24/11), gdje NP Prokletije, kao i drugi nacionalni parkovi predstavljaju organizacionu jedinicu u okviru JP Nacionalni parkovi Crne Gore.

Temeljni pravni dokument kojim se uređuje zaštita i očuvanje prirode u Crnoj Gori je Zakon o zaštiti prirode (Sl. list CG br. 54/2016 i 18/2019). Ovaj zakon definiše kategorije zaštićenih područja, odgovorne institucije, kao i osnovne upravljačke dokumente za zaštićena područja.

Prema Zakonu o nacionalnim parkovima, zaštita, unapređivanje i razvoj nacionalnih parkova je djelatnost od javnog interesa.

Plan upravljanja za NP Prokletije za 2021–2025. usvaja se na osnovu sljedećih osnovnih zakonskih i planskih dokumenata Crne Gore koji se tiču zaštite prirode:

- Zakon o zaštiti prirode (Sl. list CG br. 54/2016 i 18/2019)
- Zakon o nacionalnim parkovima (Sl. list CG br. 28/2014 i 39/2016)
- Prostorni plan posebne namjene nacionalnog parka Prokletije (Sl. list CG br. 56/2018)

Pravni osnov za donošenje planova upravljanja nacionalnim parkovima sadržan je u članu 58 Zakona o zaštiti prirode, koji propisuje da Vlada Crne Gore donosi plan upravljanja na period od pet godina i implementira ga kroz usvajanje godišnjih programa upravljanja. Plan upravljanja zaštićenim prirodnim dobrom je planski dokument kojim se planiraju mjere i aktivnosti zaštite i očuvanja zaštićenog prirodnog dobra, i predstavlja plansku osnovu za upravljanje i korišćenje prirodnog dobra za ekonomske, socijalne i ekološke namjene.

Zakonske odredbe za izradu Plana upravljanja date su i Zakonom o nacionalnim parkovima. Član 14 ovog zakona propisuje da planove upravljanja izrađuje JPNPCG, uz prethodno pribavljeno mišljenje nadležnog ministarstva. Istim članom ovog zakona propisano je da Godišnji program upravljanja donosi privredno društvo (odnosno JPNPCG), u skladu sa Prostornim planom posebne namjene i Planom upravljanja, uz prethodno pribavljenu saglasnost Ministarstva. Ovim

zakonom definisane su granice, upravljanje Parkom, zone posebne namjene zaštite i mjere uređivanja i unapređenja prirodnih dobara, kao i neka druga pitanja od značaja za korišćenje prirodnih dobara.

Ostala pravna regulativa: Zakon o šumama (Sl.list CG, broj 40/11-dr.zakon i 47/15); Zakon o životnoj sredini (Sl.list CG, br. 52/16, br.73/19); Zakon o upravljanju otpadom (Sl.list CG, br. 64/11 i br.39/16); Zakon o vodama (Sl.list CG, br. 27/07, Sl.list CG, br. 32/11,47/11,48/15,52/16,2/17 i 84/18); Zakon o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu (Sl.list CG, br. 80/05 i Sl.list CG, br. 59/11 i br.52/16); Zakon o procjeni uticaja na životnu sredinu Sl.list CG, br.75/18); Zakon o zaštiti kulturnih dobara (Sl.list CG, br.49/10, 40/11, 44/17 i 18/19); Zakon o poljoprivrednom zemljištu (Sl.list CG, br. 15/92, 59/92 i Sl.list CG, br. 32/11); Zakon o putevima (Sl.list CG, br. 82/20); Zakon o turizmu i ugostiteljstvu (Sl.list CG, br.2/18,br.4/18.,13/18,25/19,67/19 i 76/20); Zakon o energetici (Sl.list CG, br.5/16, 51/17 i 82/20); Zakon o divljači i lovstvu (Sl.list CG, br. 52/08, 40/11 i 48/15); Zakon o slatkovodnom ribarstvu (Sl.list CG br.17/18).

Planski i strateški okvir

Plan upravljanja uključuje opredjeljenja definisana obavezujućim domaćim planskim dokumentima, kao i domaćim i međunarodnim konvencijama i strategijama. U prvom redu to su:

- Prostorni plan Crne Gore do 2020. godine
- Prostorni plan posebne namjene za nacionalni park Prokletije
- Prostorni i urbanistički planovi opština Plav i Gusinje
- Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030.godine
- Strategija sa planom razvoja šuma i šumarstva (2014-2023)
- Nacionalna strategija biodiverziteta s Akcionim planom (NBSAP) za period 2016-2020
- Strategija razvoja turizma u Crnoj Gori do 2020.godine

Prostorni plan Crne Gore do 2020. godine pruža generalni okvir za prostorni razvoj teritorije Crne Gore i definiše opšte principe i ciljeve prostornog razvoja zasnovane na održivom razvoju, kao i posebnih ciljeva područja i podpodručja, kao i odgovarajućih principa prostornog razvoja zasnovanih na održivom razvoju. Takođe, ovaj plan daje smjernice za kreiranje sektorskih politika i detaljnih prostorno-planski dokumenata na državnom i lokalnom nivou.

Pravni osnov za izradu Prostornog plana posebne namjene sadržan je u odredbama Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata kojim je predviđeno da se Prostorni plan posebne namjene izrađuje i donosi za područje nacionalnog parka, odnosno za teritoriju koja je od posebnog značaja za Crnu Goru.

Usklađenost Plana upravljanja, kao strateškog dokumenta i osnove za upravljanje sa Prostornim planom je od izuzetnog značaja za zoniranje Parka. Plan uključuje uređenje, korišćenje i namjenu prostora, politike očuvanja, zaštitu prirode i kulturno-istorijskog nasleđa, strategiju razvoja, smjernice za sprovođenje i realizaciju plana kao i zoniranje prema različitim tipovima korišćenja. Nacionalna strategija biodiverziteta s Akcionim planom (NBSAP) za period 2016-2020. predstavlja ključni dokument zaštite prirode kojim se određuju dugoročni ciljevi i smjernice očuvanja biološke i predione raznovrsnosti. Izrada NBSAP je jedna od značajnih obaveza svih ugovornih strana UN Konvencije o zaštiti biodiverziteta. Nacionalnom strategijom biodiverziteta sa Akcionim planom za period 2016-2020, uspostavljen je strateški okvir za primjenu Konvencije, uključujući mjere i akcije za dostizanje i Aiči (Aichi) ciljeva u skladu sa Strateškim planom za očuvanje biodiverziteta 2011-2020 i Strategijom EU za zaštitu biodiverziteta do 2020.

Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030. (NSOR) usaglašena je sa novim politikama i strategijama i odražava viziju održivog razvoja kao svoju suštinu. Strategija unapređuje

nacionalnu politiku održivog razvoja uzimajući u obzir rezultate sprovođenja prethodne NSOR i zahtjeve procesa pridruživanja Crne Gore EU. Ovom strategijom se definišu ekosistemske usluge i predviđaju direktne mjere za biodiverzitet - unapređenje sistema zaštićenih područja, unapređenje podataka o biodiverzitetu i smanjenje pritiska na biodiverzitet. Osim direktnih mjera, NSOR predviđa i integraciju pitanja biodiverziteta u sektorske politike, kao i mobilizaciju sredstava za zaštitu životne sredine kroz uključivanje novih ekonomskih instrumenata.

Strategija razvoja šumarstva za period 2014-2023. godina integriše zaštitu biodiverziteta kroz ekosistemski pristup gazdovanju šumama i zaštiti prirode, regulaciju prava korišćenja pašnjaka i šuma, integraciju zahtjeva Natura 2000 u planove gazdovanja šumama, unapređenje upravljanja šumama u nacionalnim parkovima, unapređenje sistema zaštite od požara, održivo korišćenje nedrvenih šumskih proizvoda.

Nacionalna strategija za transpoziciju, implementaciju i primjenu pravne tekovine EU u oblasti životne sredine i klimatskih promjena s Akcionim planom za period 2016-2020. usvojena je da bi se postigla postepena i puna transpozicija ukupne pravne tekovine EU za poglavlje 27 - Životna sredina i klimatske promjene u pravni sistem Crne Gore.

Strategija razvoja turizma u Crnoj Gori do 2020. godine preporučuje da NP Prokletije usvoji pristup zasnovan na održivom eko turizmu koji je u najvećoj mjeri u skladu sa mjerama na područjima pod nacionalnom i UNESCO zaštitom i pristup koji podstiče i podržava konzervaciju osjetljivih kulturnih dobara, kao i očuvanje jedinstvene planinske baštine

Konvencije

Crna Gora je potpisnik značajnih međunarodnih ugovora u oblasti zaštite prirode, među kojima je jedan od osnovnih Konvencija o biološkoj raznovrsnosti (CBD, ratifikovana 2006. godine). Najvažniji ciljevi CBD su zaštita biološkog diverziteta, održivo korišćenje njegovih komponenti i pravedna raspodjela koristi od upotrebe genetskih resursa. Kroz promovisanje ekosistemskog pristupa, ova Konvencija daje poseban značaj međusobnim odnosima između očuvanja i održivog korišćenja prirodnih resursa i održivog razvoja ljudskih zajednica.

Pored CBD, Crna Gora je potpisnica Konvencije o zaštiti svjetske prirodne i kulturne baštine (UNESCO Konvencija), Konvencije o očuvanju migratornih vrsta divljih životinja (Bonska konvencija), Konvencije o očuvanju divlje flore i faune prirodnih staništa (Bernska konvencija), Konvencije o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divlje flore i faune (CITES Konvencija), Konvencije o močvarama koje su od međunarodnog značaja, posebno kao staništa ptica močvarica (Ramsar konvencija).

1.2.1. Kategorija Nacionalni park – zaštićeno prirodno dobro u nacionalnom i međunarodnom kontekstu

Prema članu 22 Zakona o zaštiti prirode „*Nacionalni park je prirodno područje kopna ili područje mora, odnosno kopna i mora koje je određeno da štiti ekološki integritet jednog ili više ekosistema za sadašnje i buduće generacije, radi onemogućavanja neadekvatnog korišćenja prirodnih dobara ili drugih štetnih radnji i aktivnosti i obezbjeđivanja duhovnih, naučnih, obrazovnih, rekreativnih potreba i potreba posjetilaca koje su saglasne sa očuvanjem životne sredine i kulture. U nacionalnom parku zabranjeno je vršiti radnje i aktivnosti i obavljati djelatnosti kojima se ugrožava izvornost prirode*“.

Prema smjernicama IUCN za primjenu upravljačkih kategorija u zaštićenim područjima, nacionalni parkovi su „*velika prirodna ili gotovo prirodna područja izdvojena radi zaštite cjelokupnih ekosistema, vrsta i procesa koji se u njima odvijaju, koja omogućavaju duhovne, naučne, edukativne i rekreativne aktivnosti i posjete*“.

„Međunarodno priznati nacionalni parkovi“, pripadaju IUCN kategoriji II i na njima se na najmanje 75% površine upravlja radi očuvanja i zaštite ekoloških procesa u prirodi.

Svi nacionalni parkovi u Crnoj Gori odgovaraju IUCN kategoriji II, što je propisano i Zakonom o nacionalnim parkovima.

Dolina Grebaje identifikovana je kao IPA (Important Plant Area) područje, a nacionalni park Prokletije kao potencijalno EMERALD područje (Emerald Network of Areas of Special Conservation Interest- AsCI) i potencijalno NATURA 2000 područje, po osnovu primjene Bernske konvencije i EU Habitat direktive.

1.2.2. Metodološki pristup izradi Plana upravljanja

Zakonom o zaštiti prirode (Sl. list CG br. 54/16) definisana je obaveza upravljača zaštićenog prirodnog dobra da izradi Plan upravljanja, koji se donosi na period od pet godina. Metodologija izrade Plana upravljanja u najvećoj mjeri je definisana kroz propisani sadržaj ovog planskog dokumenta koji se navodi u zakonu.

Članom 59 Zakona o zaštiti prirode definisan je sadržaj planova upravljanja i propisano da plan upravljanja sadrži:

- 1) prikaz prirodnih resursa i korisnika zaštićenog područja;
- 2) ocjenu stanja zaštićenog područja;
- 3) dugoročne ciljeve zaštite i održivog razvoja;
- 4) analizu i ocjenu uslova za ostvarivanje ciljeva zaštite;
- 5) mjere zaštite, očuvanja, upravljanja, unaprjeđivanja i korišćenja zaštićenih područja;
- 6) način sprovođenja zaštite, korišćenja i upravljanja zaštićenim područjem;
- 7) prioritetne aktivnosti na očuvanju, održavanju i monitoringu prirodnih i drugih vrijednosti i segmenata životne sredine;
- 8) prostornu identifikaciju planskih namjena i režima korišćenja zemljišta;
- 9) smjernice za naučnoistraživački rad;
- 10) razvojne smjernice, smjernice i prioritete za zaštitu i očuvanje zaštićenog područja uz uvažavanje potreba lokalnog stanovništva;
- 11) planirane aktivnosti na održivom korišćenju prirodnih resursa, razvoju i uređenju prostora;
- 12) aktivnosti na promociji i valorizaciji zaštićenog područja;
- 13) način saradnje sa lokalnim stanovništvom, vlasnicima i korisnicima nepokretnosti;
- 14) dinamiku i subjekte realizacije plana upravljanja i način ocjene sprovođenja;
- 15) sredstva potrebna za sprovođenje mjera zaštite i izvore obezbjeđivanja sredstava;
- 16) indikatore praćenja uspješnosti realizacije plana;
- 17) druge elemente od značaja za upravljanje područjem.

Zakonom utvrđeni sadržaj plana upravljanja i činjenica da on mora biti usaglašen sa PPPN NP Prokletije, planskim dokumentom višeg reda, opredijelili su metodološki pristup za njegovu izradu. Za izradu ovog plana upravljanja korišćene su smjernice date u priručniku IUCN za upravljanje zaštićenim područjima - „Guidelines for Application of Protected Area Management Categories“, koji je bio značajan vodič i instrument za izradu savremenog plana upravljanja po principima najbolje međunarodne prakse.

Uvažavajući nacionalno zakonodavstvo i IUCN kriterijume, po kojima se u NP Prokletije upravlja kao zaštićenim prirodnim dobrom kategorije II, glavni cilj upravljanja u parku je zaštita biodiverziteta i njegove odgovarajuće ekološke strukture, kao i podrška za ekološke procese, uz promociju obrazovanja i rekreacije.

1.3. NADLEŽNOSTI I NAČIN UPRAVLJANJA U NACIONALNOM PARKU

Javno preduzeće obavlja funkcije, zaštite razvoja i unapređenja nacionalnih parkova.

Javno preduzeće u upravljanju nacionalnim parkovima obavlja sledeće poslove:

- Preduzima mjere i aktivnosti za ostvarivanje utvrđene politike u upravljanju, korišćenju, zaštiti, razvoju i unapređivanju nacionalnih parkova;
- Stara se o sprovođenju plana upravljanja i donosi godišnji program upravljanja sprovodi mjere zaštite u skladu sa režimom zaštite;
- Obavlja i druge poslove utvrđene zakonom i aktom o osnivanju.

Javnim preduzećem upravlja Upravni odbor, a organ rukovođenja je direktor. Upravni odbor i direktora imenuje Vlada Crne Gore, na predlog resornog ministarstva, i to na period od 4 godine. Upravni odbor ima pet članova, tri člana imenuju se iz reda naučnih i stručnih radnika, a dva člana iz reda stručnih lica zaposlenih u preduzeću. Članovi Upravnog odbora imenuju se na period od četiri godine i mogu biti ponovo imenovani.

Kao organ Upravnog odbora predviđen je Naučni savjet koji ima savjetodavnu ulogu.

Unutrašnje uređenje javnog preduzeća određeno je Statutom i Pravilnikom o organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta,

Statutom Javnog preduzeća za nacionalne parkove Crne Gore iz 2011. godine, definisane su upravljačke djelatnosti u nacionalnim parkovima koje se sprovode radi zaštite i očuvanja biodiverziteta. Između ostalih, to su:

- sprovođenje mjera zaštite u skladu sa režimom zaštite;
- praćenje stanja u nacionalnim parkovima i dostavljanje podataka organu uprave nadležnom za poslove zaštite prirode i pravnom licu;
- obezbjeđivanje nesmetanog odvijanja prirodnih procesa i održivog korišćenja nacionalnih parkova;
- poštovanje Pravilnika o unutrašnjem redu u nacionalnim parkovima.

1.3.1. Organizacija JPNPCG i NP Prokletije

Nacionalnim parkovima upravlja Javno preduzeće za nacionalne parkove Crne Gore (JPNPCG). JPNPCG je osnovano 1992. godine sa sjedištem u Podgorici, sa ciljem jedinstvenog upravljanja nacionalnim parkovima. Unutrašnje organizacione jedinice JP su: Nacionalni park Biogradska gora, Nacionalni park Durmitor, Nacionalni park Lovćen, Nacionalni park Skadarsko jezero i Nacionalni park Prokletije.

Radi obavljanja zajedničkih poslova i objedinjenih funkcija, na nivou JP formirane su Službe zajedničkih poslova sa sjedištem u Podgorici:

- Služba direktora;
- Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj;
- Služba za promociju, marketing i turizam;
- Služba za projekte i međunarodnu saradnju;
- Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove;
- Služba finansija;
- Služba za kontrolu i monitoring;
- Služba za logistiku;

U okviru organizacionih jedinica, formirane su sljedeće službe:

- Služba za fizičku zaštitu;
- Služba za održavanje ambijentalne higijene i infrastrukture;

- Odeljenje za stručno-administrativne poslove;
- Odeljenje za naplatu

NP Prokletije u okviru javnog preduzeća posluje kao njegova organizaciona jedinica sa službama i zaduženjima regulisanim unutrašnjim aktima. Uprava NP Prokletije se nalazi u Plavu gdje je smještena administrativna služba, direktor Parka kao i Služba fizičke zaštite i ambijentalne higijene.

2. STANJE U NP PROKLETIJE

2.1. PRIRODNE ODLIKE

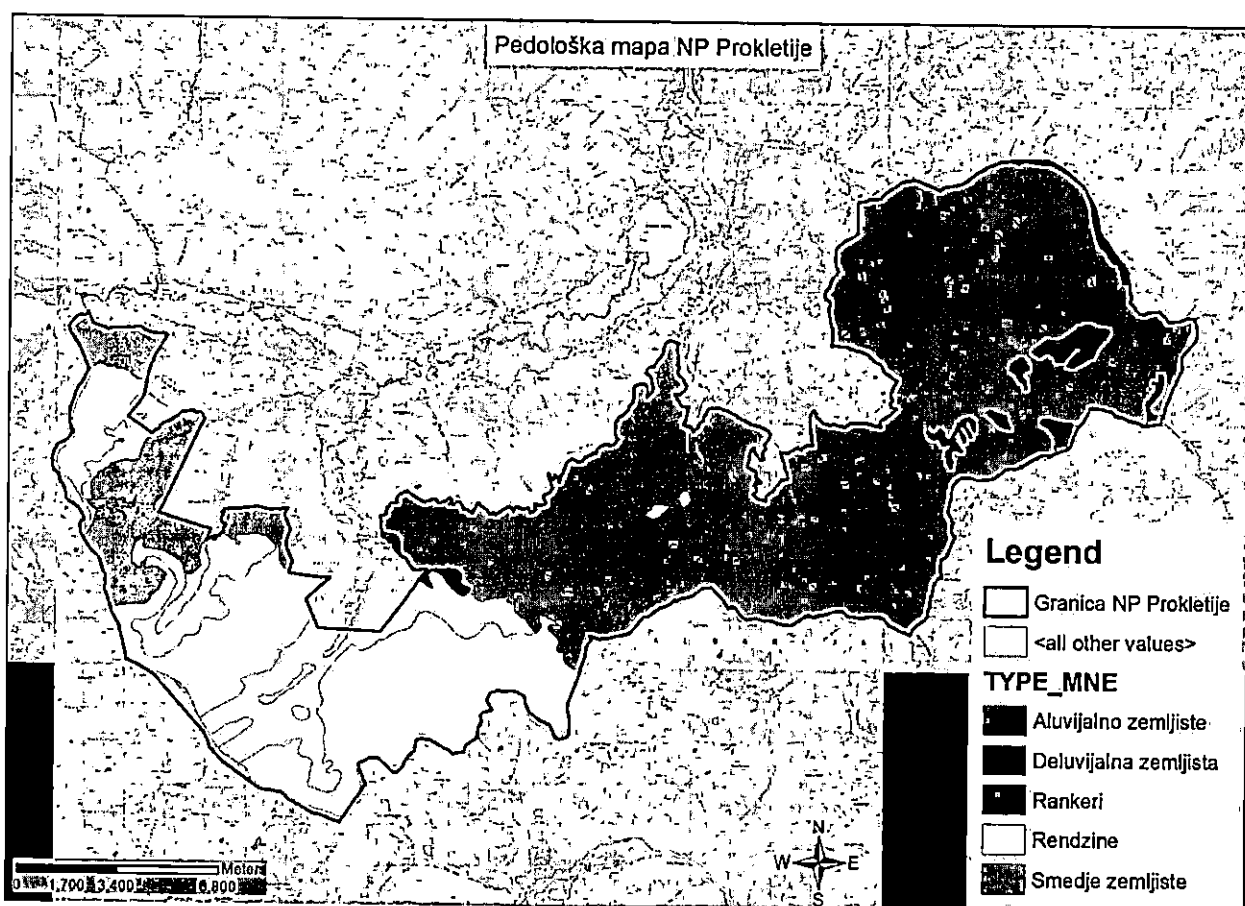
2.1.1. Geomorfologija, geologija i zemljište na prostoru nacionalnog parka i šireg područja

Geološku građu Prokletija karakteriše velika raznolikost koja proističe iz zastupljenosti stijena različitog porijekla, starosti, fizičkih i hemijskih osobina (škriljci, krečnjaci, dolomiti, eruptivni fliš i dr). Raznovrstan geološki sastav i složena tektonska struktura imali su značajnu ulogu u stvaranju današnjeg lika ovog prostora, kao i direktan i indirektan uticaj na formiranje njegovih osnovnih pedoloških, hidroloških, florističkih, rudno-mineroloških i drugih obilježja. Osnovne morfološke karakteristike crnogorskih Prokletija čine dinamičnost reljefa koja je izražena u njegovoj vertikalnoj disekciji u rasponu od 6 do 2.528 mnv. i heterogenosti elemenata. Zato su ovdje, na relativno malom prostoru, veoma izraženi visinski (orografski) i horizontalni (predjelni) kontrasti. Glavni orografski greben čini skupina planina koje se protežu duž granice sa Albanijom, od Karanfila do Đeravice, u dužini od oko 70 km. To je dominantan visokoplaninski sklop na teritoriji Crne Gore, Kosova i Albanije, u okviru koga se nalaze i najviši vrhovi - Đeravica na Kosovu (2.656 m), Zla Kolata u Crnoj Gori (2.528 m) i Maja Jezerce u Albaniji (2.694 m).

Karanfilsko-bjelička zona je jedan od najkrševitijih dijelova ovog područja, ali i cjelokupnog planinskog prostora Crne Gore. Odlikuje se veoma izraženom vertikalnom disekcijom reljefa i brojnim vrhovima preko 2.000 mnv. Zona Bogićevice – sa obilježjima alpske strukture koju joj daju cirkovi, Hridsko jezero, valovi i visoki planinski vrhovi, smještena je u krajnjem jugoistočnom dijelu ovog područja. S obzirom na znatnu zastupljenost krečnjaka u geološkoj građi, na ovom području sreću se i brojni površinski i podzemni oblici kraškog reljefa.

Najviše su zastupljena smeđa zemljišta na silikatnim stijenama i planinske crnice na krečnjacima. Osnovna odlika svih zemljišta ovog područja je što su uglavnom plitka i mlada, tj. spadaju u genetički nerazvijena. Manje površine zauzimaju aluvijalni, aluvijalno-deluvijalni i deluvijalni nanosi u dolinama vodotoka i podnožjima brda. Dijelom su ovi nanosi izloženi zamočvarivanju i plavljenju, kao u Plavsko-gusinjskoj dolini u površini oko 750 ha. Pored ovih nanosa male površine zauzimaju smeđa zemljišta na šljunku (morenskog porijekla) duž izvorišnih tokova Lima i drugih vodotoka. Na padinama brda i planina, posebno na terenu koji izgrađuju silikatne stijene, dominiraju smeđa zemljišta koja su manje-više plitka i takođe nerazvijena. Moćnija zemljišta su

samo na blažim oblicima reljefa i pod prirodnom vegetacijom, posebno šumom koja je u ovoj oblasti dosta zastupljena i očuvana. Na strmim stranama i pod prorijeđenom vegetacijom zemljišta su plitka i izložena jakoj eroziji. Iznad gornje granice šume, na planinskim vrhovima crnogorskih Prokletija, stranama i platoima, preovlađuju vrlo plitka zemljišta među kojima su na krečnjacima dominantne planinske crnice ili rendzine, a na silikatnim stijenama smeđa zemljišta i rankeri. U brdsko-planinskim područjima, kakvo je i uže područje Prokletija, u kojima su klimatske prilike oštre i jako izražene, na plitkim i siromašnim zemljištima, gajenje biljaka je veoma ograničeno. Ono se svodi praktično na nekoliko vrsta, od kojih su najvažnije ratarske kulture, ječam, ovas, krompir, kupus i raž, u višem, a pšenica, kukuruz i voće (jabuka, kruška, šljiva i dr.) u nižem području. Poljoprivreda na području Prokletija, kao i u drugim planinskim oblastima, ima daleko manji značaj od stočarstva. Zbog visokog učešća prirodnih travnjaka - 85% u ukupnim poljoprivrednim površinama, stočarstvo je najvažnija grana poljoprivrede, pa i izvor prihoda zemljoradnika. Prirodni travnjaci ovdje čine osnovu razvoja stočarske proizvodnje, koja je sezonskog karaktera zbog pašnog načina ishrane.

Mapa 1: Grafički prikaz nacionalnog parka sa tipovima zemljišta

2.1.2. Klimatske prilike

Na klimu područja odlučujući uticaj imaju planinski masivi Komova i Prokletija. Njihov položaj čini dosta neujednačenim godišnji hod osnovnih meteoroloških parametara temperature, padavina,

vazdušnih strujanja, trajanja sijanja sunca, oblačnosti, sniježnog pokrivača, broja grmljavinskih dana. Južni dio područja Parka trpi uticaje mediteranske klime, a sjeverni kontinentalne.

Padavine

Prodori vlažnog vazduha iz južnog kvadranta obezbjeđuju području NP Prokletije znatnu količinu padavina. Na godišnjem nivou one iznose oko 2500 mm. Najviše padavina područje NP Prokletije dobija u periodu od oktobra do januara mjeseca, a najmanje u ljetnjem periodu od juna do avgusta mjeseca. Klimatske promjene su uslovile da se padavinski minimumi i maksimumi sezonski pomjeraju iz godine u godinu. Na količinu padavina znatno utiču i lokalna strujanja uslovljena orografijom, naročito u ljetnjem periodu.

Temperatura vazduha

Duge hladne zime i kratka svježja ljeta karakterišu klimu planinskog masiva Prokletija što je uostalom i odlika subalpskog klimata. Srednja godišnja temperatura vazduha kreće se između 6°C i 9°C u rječnim dolinama, dok je u visinskoj zoni osjetno niža od 2°C do 7°C. S rastom nadmorske visine temperaturne vrijednosti opadaju, što uslovljava dugo zadržavanje sniježnog pokrivača - čak i do 5 mjeseci godišnje.

Ostali klimatski parametri

Najučestaliji su vjetrovi iz južnog kvadranta. Pravci i brzine vjetrova umnogome su uslovljeni reljefom planinskog masiva ispresijecanog rječnim dolinama.

Područje ima povećan broj dana s oblačnošću prevashodno zbog južnih strujanja koja donose vlažan mediteranski vazduh.

Osunčavanje koje je povezano s oblačnošću neujednačeno je. Trajanje sijanja Sunca na godišnjem nivou kreće se od 1800 do 2000 sati.

2.1.3. Hidrološki sistem – površinske i podzemne vode

Hidrografsku mrežu ovog područja čine brojni hidrološki objekti kao što su veći i manji vodotoci, glacialna jezera, vrela i izvori pitke i mineralne vode, podzemne izdani i planinske lokve. Sa izuzetkom južnog dijela, ovi objekti svrstavaju Prokletije u grupu hidrološki najbogatijih prostora Crne Gore. Oni imaju višestruku razvojnu i ekološku funkciju – vodosnabdijevanje, navodnjavanje i razvoj poljoprivrede, proizvodnja energije, razvoj raznih vidova turizma i sportova na vodi, razvoj ribarstva, održavanje vodenih ekosistema i drugo. Specifične hidrografske elemente i značajne turističke vrijednosti predstavljaju glacialna jezera. Hridsko, Ropojansko, Bjelajsko – Abdijino su tipični primjeri i prirodni fenomeni poznati pod nazivom "gorske oči". Najpoznatije je Hridsko jezero koje se nalazi nedaleko od granice sa Albanijom, na nadmorskoj visini od 1970 m. Površina mu je od 33000-36000 m² i nalazi se unutar granica rezervata „Hridsko jezero“. Maksimalna dubina je oko 5m, ima povremenu otoku, a vodu uglavnom dobija od padavina i slabih obodnih izvora. Značajna su i druga jezera, od kojih je najveće Ropojansko (Čamerikino), zatim Bjelajsko (Horolačko, Abdijino) i jezerce u dolini Grbaja. Ova jezera su nastala na različitim djelovima planinskog masiva Prokletija, dajući im posebna obilježja.

Dosta zastupljene i razvojno značajne hidrološke elemente čine i brojna vrela i izvori kvalitetne planinske vode. Takođe, značajan hidrološki potencijal čine podzemne vode, koje se u višim krečnjačkim terenima javljaju u pećinama i jamama, a u nižim, kotlinskim i dolinskim predjelima u vidu plitkih izdani.

2.1.4. Predione odlike nacionalnog parka i šireg područja

Crnogorske Prokletije protežu se u dosta dugom istočnom i sjeveroistočnom graničnom pojasu Crne Gore prema Albaniji i Kosovu, od Skadarskog jezera do Mokre gore na Kosovu. Riječ je o značajnom prostoru, kako sa regionalnog aspekta, tako i sa ekonomskog, demografskog, socijalnog stanovišta i drugih vidova ukupnog razvoja Crne Gore. Planinski masiv Prokletija ima nepovoljnu saobraćajno-prometnu poziciju, zbog čega se ovaj prostor označava kao najnepristupačniji i najneprohodniji dio Balkanskog poluostrva.

U regionalno-razvojnoj diferencijaciji prostora Crne Gore, ovo područje pripada sjevernom regionu, kojeg karakteriše znatna privredna zaostalost u odnosu na dva ostala regiona, kao i zaostalost u razvoju u poređenju sa opštom slikom Crne Gore. Opštine Plav i Gusinje pripadaju kategorijama nerazvijenih opština, ali sa izuzetno ogromnim prirodnim potencijalima za njihov razvoj u budućnosti.

Prokletije su jedna od najimpozantnijih, najnepristupačnijih i najdivljijih planina i planinskih skupina na Balkanskom poluostrvu, a poslije Alpa i u Evropi. To je dominantan visokoplaninski sklop na teritoriji Crne Gore, Kosova i Albanije, u okviru koga se nalaze i najviši vrhovi-Đeravica na Kosovu (2.656 m), Zla Kolata u Crnoj Gori (2.528 m) i Maja Jezerce u Albaniji (2.694 m). Glavni orografski greben čini skupina planina koja se proteže duž granice sa Albanijom, od Karanfila do Đeravice, u dužini od oko 70 km. Središnje mjesto u ovom planinskom svodu zauzima Bogićevica sa susjednim visokim grebenima, gdje se diže i najviši vrh Maja jezerce (2694 m). Imaju preko 40 vrhova koji se prepliću i ukrštaju pod različitim uglovima. Predstavljaju složen planinski svod i bedem nazupčan ostrim grebenima, krševitim i visokim, te teško pristupačnim vrhovima, koji skreću iz dinarskog pravca JZ-SI. Osnovne morfološke karakteristike crnogorskih Prokletija čine dinamičnost reljefa koja je izražena u njegovoj vertikalnoj disekciji u rasponu od 6 do 2.528 mnv, kao i heterogenosti ukupnog reljefa. S toga su ovdje, na relativno malom prostoru, veoma izraženi visinski (orografski) i horizontalni (predioni) kontrasti. Glavna karakteristika Prokletijskog masiva su reljef i bogatstvo voda.

NP Prokletije se nalazi u graničnom prostoru Crne Gore, Albanije i Kosova i između podgoričko-skadarske kotline na jugozapadu i Metohije na sjeveroistoku. Na teritoriji Parka su dva rezervata prirode: Hridsko jezero i Volušnica. Na prostoru NP Prokletije nalaze se brojni vidikovci, netaknuti planinski pejzaži, imponantni sniježni vrhovi, planinska jezera, speleološki objekti i dr. U okviru Parka posebno su interesantne sljedeće zone:

- Karanfilsko-bjelička zona - jedna je od najkrševitijih područja na ukupnom planinskom prostoru Crne Gore. Odlikuje se veoma izraženom vertikalnom disekcijom reljefa i brojnim vrhovima preko 2.000 mnv.
- Zona Bogićevice - sa obilježjima alpske strukture koju joj daju njeni cirkovi, Hridsko jezero, valovi i visoki planinski vrhovi. Ova zona smještena je na krajnjem jugoistočnom dijelu ovog područja. S obzirom na značajnu zastupljenost krečnjaka u geološkoj građi, na ovom prostoru nalaze se i brojni površinski i podzemni oblici kraškog reljefa.

2.1.5. Flora i vegetacija

Planinski masiv Prokletija odlikuje se raznovrsnim geološkim sastavom i složenom tektonskom strukturom, što je uz djelovanje različitih klimatskih elemenata i heterogen pedološki pokrivač uslovlilo razvoj veoma raznovrsne flore i vegetacije. Prokletije su okarakterisane kao najnepristupačniji dio Balkanskog poluostrva, pa je njen biljni svijet sve do danas ostao van intenzivnih antropogenih uticaja, sa vrlo očuvanom autohtonom florom i vegetacijom.

Prokletije su još uvijek u florističkom i vegetacijskom smislu nedovoljno istražene. Zbog nedostatka literaturnih podataka, kao i činjenice da u zbirkama širom Evrope postoji obimna herbarska građa koja nije detaljno proučena, i dalje nemamo sliku o florističkom bogatstvu i

posebnost Prokletija. Prvi prilozi o biljnom svijetu Prokletija objavljeni su još krajem XIX vijeka, ali je florističko bogatstvo ovog planinskog masiva i dalje nedovoljno istraženo. Tome u prilog najbolje govori činjenica da se sa ovog prostora i dalje opisuju taksoni novi za botaničku nauku, pa su vrste *Draba bertisceae*, *Alchemilla vincekii*, *Pedicularis ernesti-mayeri*, *Heliosperma oliverae*, *Hieracium bertisceum* opisane u periodu 1995-2005.

Na masivu Prokletija prisutan je veliki broj endemskih, endemoreliktnih, reliktnih i rijetkih biljnih vrsta, kao i brojne ljekovite, aromatične, medonosne i samonikle jestive biljne vrste. Značajan pečat flori NP Prokletije daju endemične vrste različitog nivoa endemizma, zbog čega se Prokletije ubrajaju u balkanske centre endemične flore.

Ne postoji zvaničan podatak o bogatstvu diverziteta, ali se procjenjuje da je na teritoriji Parka prisutno oko 1600 taksona vaskularnih biljaka, što je gotovo polovina biljnog bogatstva Crne Gore, odnosno oko petina ukupne balkanske flore, tako da ova zona predstavlja evropski značajan centar diverziteta flore. Kada je u pitanju stepen endemizma, pretpostavlja se da je lista endemskih taksona vaskularnih biljaka znatno veća od broja do sada utvrđenih endemičnih vrsta. Posebni značaj u endemičnoj flori predstavljaju lokalni endemi. Prisutni su sledeći endemi Prokletija: *Draba bertisceae*, *Hieracium sparsum* subsp. *schuettianum*, *Heliosperma oliverae*, *Pedicularis ernesti-mayeri*, *Lunaria telekiana*.

U flori Prokletija prisutan je značajan broj balkanskih endema: *Rumex balcanicus* Rech. fil., *Cerastium dinaricum* G. Beck & Szysz., *Cerastium rectum* Friv. subsp. *rectum*, *Dianthus microlepis* subsp. *microlepis*, *Viscaria asterias* (Griseb.) Frajman, *Aconitum pentheri* Hayek, *Corydalis solida* subsp. *incisa* Lidén, *Minuartia graminifolia* subsp. *clandestina* (Portenschl.) Mattf. i dr.

Na vertikalnom profilu Prokletija javljaju se različiti tipovi vegetacije, od sub-mediteranskih kserotermnih šikara do vegetacije oko sniježnika. Na ovom prostoru mozaično se smjenjuju livade i pašnjaci, različite šume i šibljadi, vrištine, na visokim planinama šikare bora krivulja i planinske rudine, oko izvora niski cretovi, uz rijeke i potoke higrofilne zajednice, vegetacija stijena i sipara. Ekstrazonalna vegetacija na vertikalnom profilu obuhvata vegetaciju oko sniježnika koja pripada klasi *Salicetea herbaceae* i kserotermne niske šume i šikare različite fitocenološke pripadnosti. Od zonalne vegetacije javljaju se planinske rudine na krečnjacima, subalpijske smrčevo-molikove šume, subalpinske i montane smrčeve šume, smrčevo-jelove šume, jelovo-bukove šume.

Azonalna vegetacija je predstavljena različitim zajednicama: u pukotinama krečnjačkih stijena, sipara, visokih zeleni, niskih cretova, sive jove, bijele i krte vrbe sa rakitom.

Vegetacija u pukotinama karbonatnih stijena razvijena je od najmanje visinske kote do najvećih vrhova u granicama Parka. Ovaj tip vegetacije odlikuje izuzetno veliki regionalni diverzitet vrsta i zajednica, sa velikim brojem lokalno i regionalno endemičnih vrsta. Asocijacije koje se javljaju u pukotinama stijena pripadaju endemičnom redu *Amphoricarpetalia*, koji je diferenciran u tri sveze: *Edraianthion serpyllifoli*, *Amphoricarpion bertiscei*, *Edraianthion jugoslavici*. Tipične vrste ovog tipa staništa na Prokletijama su: *Amphoricarpos neumayerianus* (krčagovina), *Achillea clavenae* (hajdučica), *Cerastium dinaricum* (dinarski rožac), *Saxifraga aizoon*, *S. grisebachii*, *S. marginata* ssp. *rocheliiana* (kamenjarke), *Valeriana pancicii* (pančićev odoljen), *Silene macrantha*.

Vegetaciju u pukotinama silikatnih stijena odlikuje znatno manji diverzitet vrsta i zajednica u odnosu na vegetaciju krečnjačkih stijena; manji je i stepen endemizma. Ova vegetacija pripada svezi *Saxifragion cymosae*.

Livadska vegetacija je veoma raznovrsna, zato što se i livade razvijaju pod uticajem raznovrsnih ekoloških faktora. Mogu se razlikovati nekoliko tipova livadskih ekosistema:

Mezofilne livade gorskog i subalpijskog pojasa koje pripadaju svezi *Pancicion* i na kojima se često bilježe sledeće vrste: *Pancicia serbica*, *Myosotis suaveolens*, *Rhinanthus rumelicus*, *Silene sendtneri*. Najčešće su razvijene na zasjenjenim staništima sjevernih ekspozicija, uz rubove šuma i na šumskim proplancima

Mezofilne dolinske livade su rasprostranjene po dolinama, ravnim i umjereno vlažnim mjestima, obično u blizini kuća. Često se đubre i kose, obično dva puta godišnje. Pripadaju svezi *Arrhenatherion elatioris* i najvažniji primarni producenti ovih livada su: *Trifolium pratense*, *T. campestre*, *T. repens*, *Taraxacum officinale*, *Ranunculus arvensis*, *Poa pratensis*, *Plantago lanceolata*, *Moenchia mantica*, *Rhinanthus rumelicus*, *Linum catharticum*.

Sveza kserofilnih livada (*Bromion erecti*) je izdiferencirana na dvije podsveze. Podsveza *Mezobromion* veže se za gorske livade sveze *Pancicion*, dok je podsveza *Xerobromion* suvlja varijanta i veže se za vegetaciju mediteransko-montanih kamenjara. Najčešće vrste kserofilnih livada su *Bromus erectus*, *Thymus serpyllum*, *Plantago media*, *Teucrium chamaedrys*, *Filipendula hexapetala*, *Lotus corniculatus*, *Festuca pseudovina*.

Močvarne livade se razvijaju na jako vlažnim staništima, pored rijeka i potoka. Na njima se najčešće javljaju sledeće biljke: *Galium palustre*, *Lychnis flos-cuculi*, *Equisetum palustre*, *Potentilla erecta*, *Lythrum salicaria*, *Lysimachia nummularia*, *Cynosurus cristatus*.

Vegetacija oko izvora planinskih potoka predstavljena je sa tri floristički prilično siromašne, asocijacije. Najfrekventnije vrste ovog tipa vegetacije su *Alchemilla vulgaris*, *Caltha palustris*, *Myosotis palustris*, *Pinguicula balcanica*, *Orchis maculata*.

Na prostoru NP Prokletije zabilježeni su sledeći NATURA 2000 habitati:

- 3130 OBALE OLIGOTROFNIH DO MEZOTROFNIH STAJAĆIH VODA SA AMFIBIJSKOM VEGETACIJOM LITTORELLETEA UNIFLORAE I/ILI ISOËTO-NANOJUNCETEA
- 3180* POVREMENA KRAŠKA JEZERA (TURLOZI)
- 4060 ALPIJSKE I BOREALNE VRIŠTINE
- 4070 * KLEKOVINA BORA PINUS MUGO I DLAKAVE ALPSKE RUŽE RHODODENDRON HIRSUTUM
- 5130 FORMACIJE KLEKE (*JUNIPERUS COMMUNIS*) U VRIŠTINAMA ILI KARBONATNIM TRAVNJACIMA
- 6150 ALPIJSKE I SUBALPIJSKE SILIKATNE TRAVNE ZAJEDNICE
- 6170 ALPIJSKE I SUBALPIJSKE KREČNJAČKE TRAVNE ZAJEDNICE
- 6230 * VRSTAMA BOGATI PAŠNJACI TVRDAČE (*NARDUS STRICTA*)
- 6430 HIDROFILNE VISOKE ZELENİ
- 6510 NIZIJSKE LIVADE KOSANICE
- 6520 PLANINSKE LIVADE KOSANICE
- 6530 * PLANINSKE ŠUMOLIVADE
- 7140 PRELAZNE TRESAVE
- 7230 ALKALNE TRESAVE
- 8110 SILIKATNI PLANINSKI I ALPIJSKI SIPARI (*ANDROSACETALIA ALPINAЕ*)
- 8120 KREČNJAČKI PLANINSKI I ALPIJSKI SIPARI (*THLASPIETEA ROTUNDIFOLII*)
- 8210 KREČNJAČKE STENE SA HAZMOFITSKOM VEGETACIJOM
- 8310 JAME I PEĆINE
- 9110 ACIDOFILNE BUKOVE ŠUME (*LUZULO-FAGETUM*)
- 91K0 ILIRSKЕ ŠUME BUKVE (*FAGUS SYLVATICA*)
- 9410 ACIDOFILNE PLANINSKE ŠUME SMRČE (*VACCINIO-PICEETEA*)

- **95A0 VISOKE OROMEDITERANSKE ŠUME MUNIKE I MOLIKE**

Kao novi tip izdvojen je habitat sa kodom 7250 ZAPADNOBALKANSKE ALPIJSKE TRESAVE (*NARTHECION SCARDICI*). Reliktne umjereno bogate oromediteranske tresave visokih planina zapadnog Balkana, sa dominacijom balkanske endemične i reliktno vrste *Narthecium scardicum*, koja predstavlja i ciljnu vrstu za implementaciju Panevropske ekološke mreže (PEEN). Potpuno nekarakteristično za tresave, ovaj tip staništa se odlikuje prisustvom nekoliko balkanskih endemičnih i subendemičnih vrsta poput *Pinguicula balcanica*, *Pseudorchis frivaldii*, *Willemetia stipitata* subsp. *albanica*, *Dactylorhiza cordigera* subsp. *bosniaca*. Ovaj tip staništa sa pratećom vegetacijom je generalno slabo proučen. Sreće se lokalizovano, na manjim površinama, nerijetko mozaično u vidu fragmenata manjih od 2 m² zajedno sa fragmentima vegetacije iz sveza *Montio-Cardaminetalia*, *Calthion* ili *Cirsietalia appendiculati*. Uočeno je da se manji, gusti tepisi sa *Narthecium scardicum* lokalno razvijaju i na vlažnim stijenama pored potoka i vodopada. Ovaj tip staništa je predložen za uključivanje u Aneks I Direktive o staništima.

2.1.5.1 Šume

Šume u nacionalnim parkovima su šume posebne namjene. Predstavljaju naročite prirodne vrijednosti i prvenstveno su namijenjene za naučna istraživanja i nastavu, odmor i rekreaciju. Dakle, šume u nacionalnim parkovima su šume u kojima se prvenstveno ističu opštekorisne funkcije i imaju status javnog dobra. Takođe imaju višestruku ulogu u kontekstu klimatskih promjena, povećanog rizika od požara i drugih štetnih uticaja. Ističu bogatstvom biodiverziteta, sa različitim vrstama drveća i grmlja, što im osigurava stabilnost.

Prema podacima iz Prostornog plana posebne namjene, površina obrasla pod šumskom vegetacijom zauzima preko 50% ukupne površine NP Prokletije.

U narednom tabelarnom prikazu dajemo pregled vrijednosti površina različitih kriterijuma zemljišta u odnosu na ukupnu površinu Parka.

Tabela 1: Pregled vrijednosti površina različitih kategorija zemljišta u odnosu na ukupnu površinu Parka

Kategorija zemljišta	Površina (ha)	Procenat %
Šuma	9000	54,0
Šumsko zemljište	2384	14,3
Nije šuma i nije šumsko zemljište	5246	31,7
Ukupno:	16630	100

Najveću površinu šuma na prostoru Parka zauzima bukva (3.366,15ha, odnosno 37,4%), dok šume molike zahvataju 2.068,91ha (23,0%), a smrče 1.590,43ha (17,7%).

Tabela 2: Ukupna površina i drvna zapremina šumskih sastojina u NP Prokletije

Tip šume	Površina (ha)	Površina (%)	Zapremina (m ³ /ha)	Prirast (m ³ /ha)
Šume bukve i crnog graba (<i>Fragus moesiaca</i> i <i>Ostrya carpinifolia</i>)	197,39	2,2	95,5	3,4
Šume bukve (<i>Fagus moesiaca</i>)	2.664,73	29,6	379,1	9,2
Šume jele i bukve (<i>Abies alba</i> i <i>Fagus moesiaca</i>)	592,16	6,6	430,1	8,9
Šume jele, smrče i bukve (<i>Abies alba</i> , <i>Picea abies</i> , <i>Fagus moesiaca</i>)	1.085,63	12,1	446,2	10,4
Šume jele i smrče (<i>Abies alba</i> , <i>Picea abies</i>)	1.677,79	18,6	459,0	11,3

Tip šume	Površina (ha)	Površina (%)	Zapremina (m ³ /ha)	Prirast (m ³ /ha)
Šume smrče (<i>Picea abies</i>)	98,69	1,1	346,7	6,4
Šume molike (<i>Pinus peuce</i>)	1.992,87	22,1	175,9	6,4
Šume molike i smrče (<i>Pinus peuce</i> i <i>Picea abies</i>)	592,16	6,6	343,6	9,0
Ostale šume gdje dominiraju lišćarske vrste drveća	98,69	1,1	80,8	4,8
Ukupno	9.000,1	100	348,3	8,9

Prema porijeklu šumske sastojine su prirodno obnovljene visoke sastojine i imaju najveće učešće u ukupnoj površini (94,7%), dok izdanačke sastojine čine 5%. Vještački podignuta sastojina bijelog bora iznosi 0.3% površine šuma.

Prema stepenu sklopa, najveće je učešće sastojina sa nepotpunim sklopom (0,7) sa 36,1%; zatim sa potpunim sklopom (0,8) sa 24,6%; zatim rijetkim sklopom (0,5-0,6) sa cca 21,5% i veoma rijetkim i prekinutim (0,1-0,5) sa sklopom cca 17,8%.

Podmladak je prisutan u povoljnom obimu i sa vrstama koje su sa ekološkog stanovišta najznačajnije. Podmladak jele javlja se na 28,8% ili 611,4ha, molike 21,8% ili 461,7ha, bukve 29,2% ili 619,8ha. Podmladak se javlja na 2.121,8ha ili 18,63% ukupne površine šuma i šumskih zemljišta.

Na prostoru Parka izražena je vertikalna vegetacijska zonalnost. Od nižih ka najvišim kotama smjenjuju se pojasevi hrastovih šuma cera i sladuna, šuma kitnjaka, područje bukovih šuma i na kraju područje viskoplaninska šumska vegetacija četinarskih šuma. Iznad šumskog nalazi se travni pojas ili frigorifilno viskoplaninsko područje alpijske vegetacije.

Posebnu vrijednost vegetacije Parka predstavljaju šumske zajednice endemo-reliktnih drvenastih biljaka. U tom pogledu posebno se ističu sledeće šumske zajednice:

- 1) Šumska zajednica bora munike (*Pinetum heldreichii bertisceum montanum*) sa endemo-reliktnom vrstom *Pinus heldreichii* (munika);
- 2) Šumska zajednica bora molike (*Pinetum peucis montenegrinum* Blečić) sa endemo-reliktnom vrstom *Pinus peuce* (molika). Ova šumska zajednica je zastupljena na Malom Hridu;
- 3) Šumska zajednica sa dominacijom planinskog ili grčkog javora (*Aceretum visianii subalpinum*) sa endemo-reliktnom vrstom *Acer heldreichii* subsp. *visianii* (planinski javor);
- 4) Šumska zajednica sa dominacijom subalpinske forme mezijske bukve i grčkim javorom (*Aceri visianii-Fagetum moesiaca subalpinum*);
- 5) U gorskom pojasu dominira šumska zajednica smrče i bora molike (*Piceo-Pinetum peucis montanum*).

Na prostoru plavskog dijela Prokletija zastupljena je polidominantna reliktna šumska zajednica medvjede lijeske i crnog graba sa velikim brojem drvenastih i zeljastih vrsta vaskularne flore, a to je šumska zajednica *Colurno-Ostryetum carpinifoliae*.

U šumskoj vegetaciji se može izdvojiti nekoliko pojaseva:

1. Termofilno brdsko područje kserotermnih šuma i šikara u kome se javljaju šume sa dominacijom crnog graba (*Ostrya carpinifolia*) i jasena (*Fraxinus ornus*), kao i hrastove šume cera (*Quercus cerris*) i sladuna (*Quercus fraineto*). U ovom pojasu javlja se nekoliko asocijacija koje predstavljaju značajno stanište ljekovitih, aromatičnih i medonosnih biljnih vrsta. U asocijaciji *Orno-Ostryetum carpinifoliae*, koja je rasprostranjena na najnižim položajima na sjenovitim

padinama rijeka, po strmom i izlomljenom terenu, dominiraju crni grab (*Ostrya carpinifolia*) i crni jasen (*Fraxinus ornus*). Ostale vrste drveća i žbunja javljaju se sa znatno manjom brojnošću: klen (*Acer campestre*), glog (*Crataegus monogyna*), drijen (*Cornus mas*), lijeska (*Corylus avellana*) i dr.

2. Mezofilno prelazno područje hrastovih šuma kitnjaka (*Quercus petraea*). Šume kitnjaka (*Quercetum petraeae-cerris bertisceum*) nemaju veliki kontinuitet pružanja. Često se javljaju u vidu malih sastojina koje se smjenjuju sa antropogenim staništima (livade, voćnjaci, njive). Obično su degradirane, zbog jakog antropogenog uticaja i u njima dominiraju izdanačka stabla. U ovim šumama dominira cer (*Quercus cerris*), dok je kitnjaka (*Quercus petraea*) znatno manje.

3. Mezofilno područje bukovih šuma (*Fagus moesiaca*) i mješovite bukovo-četinarske šume. Bukove i bukovo-jelove šume na Prokletijama zauzimaju velike površine. Bukove šume se pružaju u dijapazonu od oko 800-1250 (1500) mnnv. Najtermofilnija staništa zauzima asocijacija jesenje šašike i bukve (*Seslerio-Fagetum moesiaceae*), dok se na većim nadmorskim visinama nalaze sastojine montane bukve (*Fagetum moesiaceae montanum*). U šumama montane bukve u spratu drveća postoji apsolutna dominacija edifikatora, dok se sa malom brojnošću javljaju breza (*Betula pendula*), jasika ili trepetljika (*Populus tremula*), smrča (*Picea abies*) i javori (*Acer platanoides*, *Acer pseudoplatanus*).

4. Zona četinarskih šuma i šume molike. Tamne četinarske šume sa smrčom i jelom se u visinskom dijapazonu nadovezuju na mješovite bukovo-jelove šume. Javljaju se u vidu više asocijacija: *Piceetum abietis bertiscum*, *Piceetum abietis submontanum*, *Abieti-Piceetum bertiscum*. Tamne četinarske šume zauzimaju značajne površine u granicama Parka i tokom terenskih istraživanja zabilježene su dobro očuvane sastojine. U spratu drveća se javlja smrča (*Picea abies*), jela (*Abies alba*), planinski javor (*Acer heldreichii*), gorski javor (*Acer pseudoplatanus*), bukva (*Fagus moesiaca*), a rijetko bijeli bor (*Pinus sylvestris*) i molika (*Pinus peuce*). Šume molike najčešće grade gornju granicu visoke šume. U asocijaciji *Pinetum peucis montenegrinum* u spratu drveća apsolutno dominira molika (*Pinus peucis*). Molika je terciarni relik i endem centralnog dijela Balkanskog poluostrva, koji svojim specifičnim habitusom daje pečat pejzažu na kome dominiraju. Obično su ovo otvorene šume u kojima su, zbog male pokrovnosti sprata drveća, dobro razvijeni spratovi žbunja i zeljastih biljaka.

2.1.6. Fauna

Fauna beskičmenjaka

Fauna beskičmenjaka koja je prisutna na prostoru Parka predstavlja zbir starih terciarnih vrsta koje su postepeno došle sa sjevera za vrijeme ledenog doba, ili su tu opstale tokom glacijacije, kao i vrsta koje su postepeno naseljavale ovo područje tokom povlačenja lednika. Kao posljedica navedenog, fauna beskičmenjaka nema endemski karakter.

Mikrofauna Hridskog jezera se sastoji iz 119 vrsta iz grupa *Rotatoria* - rotatorije (62 vrste), *Protozoa* - protozoe (34 vrste), *Cladocera* - kladocere (16 vrsta), *Copepoda* - kopepode (5 vrsta) i *Ostracoda* - školjkasti račići (2 vrste). Veliki je diverzitet mikrofaune Hridskog jezera je ledničkog porijekla u masivu Prokletija, sa do sada ukupno registrovanih 28 vrsta (21 vrsta *Rotatoria*, 4 vrste *Cladocera* i po 1 vrsta *Copepoda*, *Protozoa* i *Insecta*).

Insekti su iz sledećih grupa: *Chironomidae*, *Ephemeroptera*, *Plecoptera*, *Megaloptera*, *Odonata* i dr., a komponente faune dna su i predstavnici neinsekatskih beskičmenjaka *Oligochaeta*

(maločekinjasti crvi), *Amphipoda* (amfipode), *Hirudinea* (pijavice), *Gastropoda* (puževi), *Bivalvia* (školjke) i dr. Registrovane vrste, kao bioindikator ukazuju da su vode ovog područja uglavnom čiste i da ih kao takve treba zaštititi od zagađenja i drugih oblika ugrožavanja.

U okviru faune puževa detaljno je proučavana fauna puževa golača (*Gastropoda*, red *Stylommatophora*). Diverzitet ovog dijela malakofaune može poslužiti kao indikator stanja šuma, jer nastanjuju dobro očuvana šumska staništa. Registrovano je sedam vrsta, od kojih je jedna endem Dinarida, a ostalih šest su široko rasprostranjene visokoplaninske vrste.

Teritoriju Parka i uopšte masiv Prokletija nastanjuju sljedeće vrste beskičmenjaka sa liste zaštićenih domaćim zakonodavstvom ili međunarodnim direktivama:

- *Rosalia alpina* (alpska strižibuba)
- *Formica rufa* (riđi šumski mrav)
- *Parnassius apollo* (apolon, crvenooki parnasovac)
- *Iphiclides podalirius* (prugasto jedarce)
- *Papilio machaon* (lastin repak)
- *Osmoderma emerita*

Fauna vodozemaca i gmizavaca

Prokletije su značajan centar diverziteta herpetofaune. Od 40 vrsta vodozemaca i gmizavaca na širem području Prokletija, devet vrsta su endemične.

Ovdje se na planini Bogičevici, na nadmorskoj visini 1952 m nalazi krajnji jugoistočni dio ostrvskog areala crnog daždevnjaka (*Salamandra atra*), zaštićenog na nacionalnom i međunarodnom nivou i to je jedini nalaz ove vrste u Crnoj Gori. U okolini Hridskog jezera nalaze se staništa planinskog guštera (*Lacerta vivipara*), vrlo rijetke i ugrožene vrste.

Tabela 3: Zaštićene i ugrožene vrste herpetofaune u NP Prokletije

Domaći naziv	Latinski naziv	Crnogoska legislativa	Bernska konvencija	Direktiva o staništima	IUCN
šareni daždevnjak	<i>Salamandra salamandra</i>	-	-	Anex II	LC
crni daždevnjak	<i>Salamandra atra</i>	zaštićena	-	Anex II	LC
planinski mrmoljak	<i>Mesotriton alpestris</i>	zaštićena	-	-	LC
mali mrmoljak	<i>Lissotriton vulgaris</i>	zaštićena	-	-	LC
obična krastača	<i>Bufo bufo</i>	zaštićena	-	-	LC
zelena krastača	<i>Bufo viridis</i>	zaštićena	Anex II	Anex II	LC
gatalinka	<i>Hyla arborea</i>	zaštićena	Anex II	Anex II	LC
šumska žaba	<i>Rana dalmatina</i>	-	Anex II	Anex II	LC
grčka žaba	<i>Rana graeca</i>	zaštićena	Anex II	Anex II	LC
barska kornjača	<i>Emys orbicularis</i>	zaštićena	Anex II	-	LC
šumska kornjača	<i>Testudo hermanni</i>	zaštićena	Anex II	Anex II	EN
slepić	<i>Anguis fragilis</i>	zaštićena	-	-	LC
livadski gušter	<i>Lacerta agilis bosnica</i>	zaštićena	Anex II	Anex IV	LC
mosorski gušter	<i>Lacerta mosorensis</i>	zaštićena	Anex II	Anex II	LC
plavi gušter	<i>Lacerta oxycephala</i>	zaštićena	-	-	LC
obični zelembać	<i>Lacerta viridis</i>	zaštićena	Anex II	Anex IV	LC
planinski guštera	<i>Lacerta vivipara</i>	zaštićena	Anex II	Anex IV	EN
smukulja	<i>Coronella austriaca</i>	zaštićena	Anex II	-	LC
smuk drvolaz	<i>Elaphe longissima</i>	zaštićena	Anex II	Anex IV	LC
eskulapov smuk	<i>Natrix natrix</i>	zaštićena	-	-	LC
ribarica	<i>Natrix tessellata</i>	-	-	Anex IV	LC
poskok	<i>Vipera ammodytes</i>	-	Anex II	Anex IV	LC

Legenda: LC - Least concern (najmanja briga); EN - Endangered (ugrožena)

Fauna riba

Ranijim istraživanjima utvrđeno je da su hidrološki objekti poput Hridskog jezera, Ljuče, Grlje i Grnčara veoma dobro očuvani i konstatovano je dobro stanje ihtiofaune u ovim jezerima.

Na teritoriji Parka nalaze se sljedeći vodni objekti u kojima je prisutna je potočna pastrmka (*Salmo labrax*) i peš (*Cottus gobio*): Babinopoljska, Treskavička, Hridska rijeka, Komoračke rijeke, Jesenička, Trokuska, Dolja, Bistričica. Ove rijeke povezane su sa većim vodnim objektima u okruženju Parka, kao što je rijeka Lim u kojima pored brojne populacije potočne pastrmke obitavaju i druge riblje vrste (lipljen, mladica, klen, riječna paklara i dr). Babinopoljska, Treskavička i Hridska rijeka su više puta poribljavane autohtonom potočnom pastrmkom i imaju bogati riblji fond. U Hridskom jezeru primjetna je potočna pastrmka, ali u manjoj mjeri i nije autohtona za ovo jezero.

Fauna sisara – Mammalia

Dosadašnjim istraživanjima na području Prokletija, potvrđeno je prisustvo 37 vrsta sisara raspoređenih u 6 redova: *Insectivora*, *Chiroptera*, *Lagomorpha*, *Rodentia*, *Artiodactyla* i *Carnivora*.

Saobraćajna infrastruktura, teško prohodni tereni, kao i blizina državne granice usloveli su nizak nivo antropogenog uticaja. Ovaj faktor je posebno važan kada su u pitanju krupni sisari, jer nema razdvajanja i fragmentacije staništa saobraćajnim koridorima.

Tabela 4: Prikaz najznačajnijih grupa sisara i njihovih vrsta na području NP Prokletije i njihovi stepeni zaštite prema nacionalnom zakonodavstvu, evropskim konvencijama i direktivama

Red	Latinski naziv	Domaćii naziv	Zaštita i međunarodni status
<i>Insectivora</i> (bubojeđi)	<i>Sorex araneus</i>	šumska rovčica	LC (IUCN)
	<i>Sorex alpinus</i>	planinska rovčica	NT (IUCN)
	<i>Neomys anomalus</i>	močvarna rovčica	LC (IUCN)
	<i>Neomys foidens</i>	vodena rovčica	LC (IUCN)
	<i>Crocidura leucodon</i>	poljska rovčica	LC (IUCN)
	<i>Talpa caeca</i>	slijepa krtica	LC (IUCN)
	<i>Talpa caeca</i>	slijepa krtica	LC (IUCN)
<i>Chiroptera</i> (slijepi miševi)	<i>Rhinolophus ferrumequinum</i>	veliki potkovičar	SI. list CG 76/06, NT (IUCN), BERN (Appendix II), Bonn, EU Habitat Directive (Annex II), Eurobats, NATURA 2000 vrsta
	<i>Rhinolophus hipposideros</i>	mali potkovičar	SI. list CG 76/06, NT (IUCN), BERN (Appendix II), Bonn, EU Habitat Directive (Annex II), Eurobats, NATURA 2000 vrsta
	<i>Plecotus auritus</i>	kafeni ušati slijepi miš	SI. list CG 76/06, LC (IUCN), BERN (Appendix II), Bonn, EU Habitat Directive (Annex II), Eurobats
<i>Rodentia</i> (glodari)	<i>Sciurus vulgaris</i>	vjeverica	LC (IUCN), BERN (Appendix III)
	<i>Microtus aravalis</i>	poljska voluharica	LC (IUCN)
	<i>Microtus nivalis</i>	snježna voluharica	LC (IUCN)
	<i>Nannospalax leucodon</i>	slijepo kuče	SI list CG 76/06, DD (IUCN)
	<i>Apodemus flavicollis</i>	žutogrli miš	LC (IUCN)
	<i>Apodemus sylvaticus</i>	šumski miš	LC (IUCN)

	<i>Rattus rattus</i>	pacov	LC (IUCN)
	<i>Glis glis</i>	obični puh	LC (IUCN)
	<i>Dryomys nitedula</i>	šumski puh	LC (IUCN)
	<i>Mus musculus</i>	kućni miš	LC (IUCN)
<i>Lagomorpha</i> (zečevi)	<i>Lepus europaeus</i>	obični zec	LC (IUCN), BERN (Appendix III)
<i>Artiodactyla</i> (papkari)	<i>Capreolus capreolus</i>	srna	LC (IUCN)
	<i>Rupicapra rupicapra balcanica</i>	balkanska divokoza	LC (IUCN), BERN (Appendix II), EU habitat Directive (Annex II, Annex IV), NATURA 2000 vrsta
	<i>Sus scrofa</i>	divlja svinja	LC (IUCN)
<i>Carnivora</i> (mesojedi)	<i>Canis lupus</i>	sivi vuk	LC (IUCN), BERN (Appendix II), EU Habitat Directive (Annex II, Annex IV, Annex V), CITES (Appendix I, Appendix II), Natura 2000 vrsta
	<i>Vulpes vulpes</i>	lisica	LC (IUCN)
	<i>Ursus arctos</i>	mrki medvjed	VU (IUCN), BERN (Appendix II), EU Habitat Directive (Annex II, Annex IV), CITES (Annex I, Annex II), NATURA 2000 vrsta
	<i>Mustela nivalis</i>	mala lasica	LC (IUCN), BERN (Appendix III)
	<i>Mustela putorius</i>	tvor	LC (IUCN), Bern (Appendix III), EU Habitat Directive (Annex V)
	<i>Martes martes</i>	kuna zlatica	LC (IUCN), Bern (Appendix III), EU Habitat Directive (Annex V)
	<i>Martes foina</i>	kuna bjelica	LC (IUCN), Bern (Appendix III), CITES (Appendix III)
	<i>Meles meles</i>	jazavac	LC (IUCN), BERN (Appendix III)
	<i>Lutra lutra</i>	vidra	Sl. list CG 76/06, NT (IUCN), Bern (Appendix II), EU Habitat Directive (Annex II, Annex IV), CITES (Appendix I), NATURA 2000 vrsta
	<i>Lynx lynx balcanicus</i>	balkanski ris	EN (IUCN), BERN (Appendix II), EU Habitat Directive (Annex II, Annex IV), CITES (Appendix II), NATURA 2000 vrsta

Legenda: DD – Data deficient (bez podataka); LC - Least concern (najmanja briga); NT - Near threatened (skoro ugrožena); VU - Vulnerable (ranjiva); EN - Endangered (ugrožena)

Ornitofauna - Veoma značajna staništa ornitofaune Prokletija su visokoplaninski regioni, doline Ropojane i Grbaje, šumski ekosistemi, planinska jezera i rijeke. Brojna staništa u većoj ili manjoj mjeri antropogeno su modifikovana, a to se posebno odnosi na šumska staništa. Visokoplaninski predjeli dobro očuvani i trpe samo globalne uticaje. Plavsko jezero ima ornitofaunu koja po sastavu prevazilazi faunu ptica mnogih visokoplaninskih jezera u Crnoj Gori, a ima poseban značaj za migratorne vodene ptice.

Na području Prokletija do sada je zabilježeno 161 vrsta: čaplja kašikara (*Platalea leucorodia*); krža (*Anas crecca*); orao zmijar (*Circaetus gallicus*); jastreb (*Accipiter gentilis*); kobac (*Accipiter nisus*); mišar (*Buteo buteo*); suri orao (*Aquila chrysaetos*); planinski orao (*Hieraaetus fasciatus*); bjelonokta vetruška (*Falco naumanni*); obična vjetruška (*Falco tinnunculus*); soko lastavičar (*Falco subbuteo*); kraški soko (*Falco biarmicus*); sivi soko (*Falco peregrinus*); lještarka (*Bonasa bonasia*); veliki tetrijeb (*Tetrao urogallus*); jarebica kamenjarka (*Alectoris graeca*); poljska jarebica (*Perdix perdix*); prepelica (*Coturnix coturnix*); šumska šljuka (*Scolopax rusticola*); lješnjarka (*Nucifraga caryocatactes*); žutokljuna galica (*Pyrhocorax graculus*); sniježna zeba (*Montifringilla nivalis*); krstokljun (*Loxia curvirostra*) i dr. Spisku vrsta može se dodati još dvadesetak vrsta koje je moguće registrovati, tako da se dolazi do podatka da su Prokletije odnosno NP najvjerojatnije masiv sa najbogatijom ornitofaunom u Crnoj Gori.

Na području masiva crnogorskih Prokletija zabilježene su sljedeće vrste ugrožene na globalnom nivou: orao krstaš (*Aquila heliaca*), stepska vjetruška (*Falco naumanni*), prdavac (*Crex crex*) i droplja (*Otis tarda*). Od svih navedenih vrsta, samo je prdavac ostala da gnijezdi na Prokletijama, i to na vlažnim livadama na potezu Plavsko jezero - Vusanje, biološki najvrednijem dijelu masiva koje, na žalost, nije uključeno u NP. *Crex crex* je jedna od najugroženijih vrsta Evrope zbog drastičnog nestajanja njenih staništa - vlažnih livada.

2.2. STVORENE VRIJEDNOSTI

2.2.1. Kulturno-istorijsko nasljeđe

Plavsko-gusinjska oblast u podnožju NP Prokletije baštini raznovrsno materijalno kulturno nasljeđe, o čemu svjedoče brojna arheološka nalazišta, utvrđenja, sakralni objekti i tradicionalna stambena arhitektura, dok je u masivu Prokletija zastupljeno privredno graditeljstvo starih katunskih naselja.

Status kulturnog dobra, iz različitog vremenskog perioda, imaju 4 objekata u opštini Plav i 3 u Gusinju.

U granicama Parka stanje materijalnog kulturno-istorijskog nasljeđa odlikuje neistraženost arheoloških lokaliteta i nevalorizovano i nezaštićeno izvorno graditeljstvo u katunima.

Među arheološkim nalazištima, prepoznatim kao potencijalna kulturna dobra, su crteži urezani u stijeni iz praistorijskog perioda, pronađeni na dva lokaliteta u masivu Prokletija. Gravura na kamenoj ploči na Volušnici, nazvana Velika majka sa Prokletija, sa scenom borbe muškarca i žene sa vukom koji je napao dijete, pretpostavlja se da potiče iz srednjeg bronzanog doba (600 godina p.n.e). Drugi crtež u plitkom reljefu, sa predstavom lova na divljač, u okapini na brdu Vezirova brada u Grebaji iz gvozdеног doba (VIII vijek p.n.e.), jedan je od tri do sada pronađena pećinska crteža u Crnoj Gori. Oba lokaliteta arheološki su neistražena i nezaštićena. JPNPCG je 2017. godine prosljedilo Upravi za zaštitu kulturnih dobara inicijativu za uspostavljanje zaštite predmetnih crteža. Nakon prihvaćene inicijative, predstoji izrada elaborata o kulturnim vrijednostima i dalja procedura o sprovođenju zaštite ovih lokaliteta.

Tradicionalnu stambenu arhitekturu Plava i Gusinja karakterišu stare kuće, građene od drveta na kamenoj osnovi i kule na „tri boja” zidane od kamena. Strukturu brojnih katuna, sezonskih stočarskih naselja u planini, čine stanovi, čobanske kolibe i prateći objekti za stoku. Napuštanjem

katuna i izgradnjom savremenih objekata, koji se sve češće koriste za potrebe turizma, izvorno graditeljstvo nestaje i propada.

Područje Prokletija bogato je pokretnim fondom tradicionalnih predmeta za svakodnevnu upotrebu, pokućstvo i alati korišćeni u prošlosti u katunima, koji takođe čine dio značajne materijalne zaostavštine ovih krajeva. Brojni predmeti još uvijek se mogu naći u privatnom posjedu lokalnog stanovništva.

NEPOKRETNNA KULTURNA DOBRA U ZAŠTITNOJ ZONI NACIONALNOG PARKA			
<i>Naziv kulturnog dobra</i>	<i>Lokacija / mjesto</i>	<i>Opština</i>	<i>Zaštićeno</i>
Stara Careva džamija	Plav	Plav	1957.
Kula Redžepagića	Plav	Plav	1957.
Manastir Sv. Trojice	Brezojevica	Plav	1950.
Zgrada bivše osnovne škole	Brezojevica	Plav	1983.
Vezirova džamija	Gusinje	Gusinje	1988.
Crkva Sv. Đorđa	Gusinje	Gusinje	1988.
Kuća Balića	Gusinje	Gusinje	1988.
POTENCIJALNA NEPOKRETNNA KULTURNA DOBRA U ZAŠTITNOJ ZONI PARKA			
Lokalitet Vezirova Brada	Grebaja	Plav	ZNP
Lokalitet Velika Majka (Magna Mater)	Volušnica	Gusinje	ZNP
Redžepagića džamija	Plav	Plav	ZNP

Etnografsko nasljeđe

Nacionalni park Prokletije odlikuje bogato etnografsko nasljeđe koje karakteriše narodna nošnja, običajna i vjerska praksa, narodna medicina, tradicionalna arhitektura, muzika i folklor. Objekti profanog graditeljstva, kao što su kule (zidane krajem XIX i početkom XX vijeka), imaju posebno mjesto u graditeljskoj tradiciji. Tradicionalna arhitektura očitava se na stambenim objektima, koje bilo da su izgrađene od drveta, u kombinaciji drveta i kamena ili isključivo od kamena, svojim položajem i izgledom svjedoče o funkcionalnosti, visokoj kulturi življenja i materijalnom bogatstvu vlasnika. Pored kuća za stanovanje tu se nalaze i katuni - stočarska naselja, koje čine kolibe, uz koje su podizani prateći drveni objekti za stoku.

Bez obzira što je veliki broj stanovnika ovog područja otišao na rad u druge zemlje, oni održavaju neposredne veze sa rodnim krajem, ali unose i nove elemente u svakodnevni život. Međutim, i pored ovih procesa, tradicionalni kulturni obrasci su prisutni u običajima, etnomedicini.

2.2.2. Socio-ekonomske odlike

Glavna ponuda u NP Prokletije je planinarenje - netaknuta priroda, najviši vrhovi Crne Gore. Masiv Prokletija ujedno nazivaju i „Balkanski Alpi“. Park je okružen postojećim i budućim zaštićenim područjima u susjednim državama, tako da predstavlja dio mreže zaštićenog područja masiva Prokletija, kao i međunarodne inicijative Green Belt.

Prema Studiji OECD, Prokletijska planinska grupa sa stanovišta mogućnosti korišćenja potencijalnih terena za skijanje posjeduje najbolje uslove za razvoj zimsko-sportskog turizma. Osnovni parametri za ocjenu prirodnih uslova su: neprekidni sniježni prekrivač tri mjeseca, u pojedinim djelovima i do pet mjeseci, minimalna visina sniježnog pokrivača 15cm na travi,

minimalna denivelacija skijaških staza 500 do 1000 m, nagib terena između 20 i 40%. Takođe, socio-ekonomska studija rađena za potrebe izrade PUP Opštine Plav pokazala je da Plavski dio Prokletija čini 65% denivelacija smučarskih staza u Crnoj Gori. Na tom dijelu Prokletija u toku je i izgradnja regionalnog puta Crna Gora-Kosovo, odnosno Plav-Dečani, što predstavlja značajan potencijal za razvoj zimskog turizma.

Benefite nacionalnog parka osjetilo je i lokalno stanovništvo koje u posljednje vrijeme pokušava da oživi planinu vraćajući se na svoje nekadašnje katune kako bi ponudili turistima svoje proizvode s obzirom da broj turista iz godine u godinu raste, a lokalno stanovništvo svojom ponudom podiže kvalitet ponude u Parku, a ujedno i ostvaruje finansijsku dobit.

2.2.3. Stanovništvo, demografija i naselja

Kretanje broja stanovnika u periodu 1948-2011. godina prevashodno je bilo uslovljeno strukturom i rezultatima privrednog razvoja, razvoja drumske i druge prateće infrastrukture i naseljskim sadržajima. Takođe, na broj i ukupne migratorne tokove uticalo je nestabilno okruženje i događaji koji su obilježili posljednju deceniju prošlog vijeka. Broj stanovnika u opštinama Plav i Gusinje od Drugog svjetskog rata do 1981.godine je bio u konstantnom rastu (što je aksiom za sve opštine na sjeveru tadašnje SR Crne Gore) i taj trend se nastavio sve do 1991.godine. Rat u okruženju, pad privrednih aktivnosti i sankcije međunarodne zajednice jako su negativno uticali na kretanje broja stanovnika, tako da je na posljednja tri popisa (period 1991-2011) zabilježen konstantan pad broja stanovnika u gotovo svim naseljima opština Plav i Gusinje, a naročito u ruralnim sredinama. Broj domaćinstava nije pratio trend kretanja broja stanovnika. Najveći broj domaćinstava zabilježen je 1991.godine.

Prema posljednjem popisu stanovništva iz 2011.godine, u opštinama Plav i Gusinje živi 13.108 stanovnika, što čini 2,1% ukupne populacije Crne Gore i predstavlja smanjenje broja stanovnika od 5,05% u odnosu na prethodni popis iz 2003.godine. Ukupan broj domaćinstava prema popisu iz 2011.godine je iznosio 3.737, sa prosječno 3,5 članova u porodici.

U ukupnoj strukturi stanovnika nešto veće učešće ima muška populacija (50.84), što čini 6.665 stanovnika u odnosu na strukturu ženske populacije koja procentualno iznosi 49,16% ili 6.444 stanovnika.

Većina stanovništva živi u ruralnom području opština Plav i Gusinje, gdje shodno posljednjem popisu živi 7.718 stanovnika (55,88%), dok u dva mjesna centra urbanog karaktera živi 5.390 stanovnika (41,12%). Promjena broja stanovnika između dva popisa (2003-2011) uticala je na polnu i teritorijalnu distribuciju stanovništva. U polnoj strukturi stanovništva došlo je do pada ženske populacije koja je na prethodnom popisu činila neznatnu većinu. Sa aspekta teritorijalne distribucije stanovništva, zabilježeno je demografsko pražnjenje, naročito naselja koja su relativno udaljena od urbanih centara.

Prema popisu iz 2011.godine, prosječna starost u opštinama Plav i Gusinje je 36,0 godina i spada u stadijum relativne demografske starosti. Međutim, u odnosu na većinu crnogorskih opština (naročito na sjeveru starosna struktura se može ocijeniti kao relativno povoljna.

Obrazovna struktura stanovništva u opštinama Plav i Gusinje je nepovoljna, sa dominantnim učešćem osoba sa srednjoškolskim i osnovnim obrazovanjem (71,1% od ukupnog broja stanovnika starijih od 15 godina). To se donekle može pravdati činjenicom da većina stanovnika koje zavši visoko obrazovanje ostaje da živi i radi u većim urbanim centrima. Takođe, znatno učešće imaju osobe bez škole ili sa nepotpunim osnovnim obrazovanjem, što u procentima iznosi

18,5%, dok je broj stanovnika sa visokom stručnom spremom svega 9,7%. Ukupan broj potpuno nepismenih je iznosio 401, što je stopa nepismenosti od 3,6%.

U posljednjih desetak godina zabilježen je konstantan pad nataliteta i rast mortaliteta. Vitalni indeks u opštinama Plav i Gusinje smanjen sa 1,65 (2003) na 1,23 u 2011.godini.

Zbog ukupnih društvenih i privrednih tokova za očekivati je da će negativne migratorne tendencije biti potvrđene i na popisu stanovništva koji je planiran za 2021.godinu.

2.2.4. Privredne i društvene djelatnosti

Opštine Plav i Gusinje u ponudi imaju nekoliko hotela, eko naselja i planinarskih domova, što je veoma mali broj s obzirom na mogućnosti i potrebne kapacitete. Mogućnosti za bavljenje turizmom su višestruke i to kroz razvoj rekreativnog turizma, sportskog turizma, adrenalinskog turizma, eko turizma, biciklizma, planinarenja, medicinskog turizma, zimskih i ljetnjih sportova i dr. Prateći savremene turističke tokove razvoja turizma zasnovanog na prirodi, u kontaktnoj zoni parka izgrađeno je više eko-katuna sa diversifikovanom turističkom ponudom. Tako u ponudi postoji planinarsko naselje "Hrid", Eko-katun "Grebaja", planinarski domovi, restoran "Maja Karanfil", više privatnih pružaoca smještaja i dr. Na prostoru Parka nalazi se veći broj katuna - Bajrovića katun, Kolašinaca katun, Markovića katun, Bakovića katun, Bor Radončića, Bjelič, Koljendarski katun i dr.

Poljoprivreda i proizvodnja hrane imaju značajnu ulogu u privrednom razvoju opština Plav i Gusinje, a samim tim i na prostoru Parka. Stočarstvo ima najveći ekonomski značaj. Statistički podaci iz posljednjih godina pokazuju da je stanje u stočarstvu daleko ispod realnih potencijala i daleko lošije u odnosu na period do 1991.godine. Obradivih površina pogodnih za razne vidove biljne proizvodnje (povrtarstvo, ratarstvo i voćarstvo) ima dosta, ali su nedovoljno iskorišćeni u odnosu na ukupne potencijale područja. Činjenica je da se u posljednje vrijeme sve više poljoprivrednika odlučuje za organsku proizvodnju i da se sve veći broj stanovnika okreće razvoju poljoprivrede na savremenim osnovama i upotrebom savremene mehanizacije. Proizvodnja zdrave ekološke hrane treba da bude jedan od primarnih ciljeva u narednom periodu, a Park u tom procesu treba da odigra ulogu medijatora, saglasno savremenim praksama i iskustvima iz evropskih i svjetskih zaštićenih područja sa sličnim geografskim karakteristikama. Tako bi se valorizovala i važna turistička grana – seoski i katunski turizam, stvaranjem uslova da sela sa područja Prokletija u budućnosti pružaju turistima i usluge smještaja, što je do sada bio samo sporadičan slučaj.

Na području Parka postoje značajni resursi šumskih plodova – u prvom redu to su kompleksi šumske borovnice. Prema ranijim istraživanjima, borovnica u ovom kraju je specifičnog sastava, a procijenjeni rod je između 500-800 tona godišnje. Područje je bogato i drugim vrstama šumskih plodova (gljive, jagode, maline, kupine, rano drugo voće i sl.), kao i brojnim vrstama ljekovitog bilja.

2.2.5. Javna infrastruktura

Putnu infrastrukturu Parka i njegove neposredne okoline čini mreža magistralnih i regionalnih puteva i lokanih i nekategorisanih puteva. Najznačajniji putni pravci su regionalni putni pravac Andrijevića-Murino-Plav-Gusinje, sa asfaltnom podlogom, ukupne dužine kroz opštine Plav i Gusinje - 22 km, Plav-Gusinje-Grnčar-Vrmoša-Skadar, budući put do Podgorice i magistralni putni pravac Murino-Velika-Čakor-Bjeluha, asfaltiran, dužine 32 km.

Opštine Plav i Gusinje imaju razgranatu mrežu lokalnih puteva koja se prostire i na područje Parka. Prosječna gustina lokalnih i nekategorisanih puteva je 0,6 km/km². Prema vrsti kolovoznog zastora 80km lokalnih puteva je sa asfaltnim kolovoznim zastorom (27,5%), a preostali dio u dužini od 210,6km (72,5%) je sa zemljanim kolovoznim zastorom. Asfaltni kolovoz je urađen za

potrebe lakog saobraćaja, mada se odvija i saobraćaj sa znatno težim teretnim vozilima. Imajući sve to u vidu, stanje lokalne putne mreže je veoma loše. Otvaranjem putnog pravca prema Podgorici preko Albanije otvaraju se mogućnosti za poboljšanje putne povezanosti i ekonomske valorizacije područja opština Plav i Gusinje sa Parkom jer se prostire uz državnu granicu. Od posebnog značaja je inicijativa za otvaranje puta Plav-Dečani-Peć, koji prolazi dijelom preko Parka, odnosno preko područja Bogičevice, što bi opštinu Plav najkraćim putem povezalo sa Kosovom.

Određeni djelovi Parka (dolina Grebaje) napajaju se električnom energijom preko dalekovoda od 35 kV iz trafostanice 110/35 kV; 30 kVA locirane u Andrijevici. Ovakva jednostrana veza predstavlja slabu kariku u snabdijevanju područja opština Plav i Gusinje, a pouzdanost napajanja svih potrošača koji nemaju rezervni izvor napajanja svodi na sigurnost i ispravnost predmetnog 35kV dalekovoda Andrijevica-Plav- Gusinje. Iz trafostanice "35/10 kV Rudopolje"; (2,5+4) MVA u Plavu napajaju se trafostanice 10/0,4 kV sa područja Plava i Murine. Iz trafostanice "35/10 kV Gusinje"; 2,5 MVA napajaju se trafostanice 10/0,4 kV u reonu Gusinja.

Telefonsku mrežu u Parku, zbog razvoja turizma i službe zaštite i spašavanja treba unaprijediti i proširiti. Sve područne centrale su sa mjesnom centralom povezane optičkim kablovima. Optičkim kablom povezana je i mjesna centrala sa glavnom centralom u Beranama.

Područje opština Plav i Gusinje je pokriveno signalom mobilne telefonije, i to putem usluga tri operatera: „T-Mobile“, „M-tel“ i „Telenor“, sa sistemom baznih stanica (T-Mobile, Telenor i M-Tel). Pokrivenost područja opštine mobilnom telefonijom je zadovoljavajuća.

2.2.6. Turistička infrastruktura

Smještajni i restoranski objekti

Na teritoriji parka nalaze se tri planinarska doma: „Hrid“ u Babinom Polju, planinarski dom „Branko Kotlajić“ u dolini Grbaje koji je u vlasništvu PK „Radnički“ iz Beograda, kao i planinarski dom „Karanfil“, takođe u dolini Grebaje. NP Prokletije je od Ministarstva unutrašnjih poslova dobio na korišćenje četiri napuštene vojne karaule na lokacijama Gradine, Vusanje, Grebaja, Grnčar-Bojovići. U narednom planskom periodu planira se njihova rekonstrukcija i prenamjena u turističke svrhe.

U prethodnom planskom periodu došlo je do povećanja smještajnih kapaciteta na prostoru Parka koje je uslovljeno povećanjem broja posjetilaca. Riječ je o smještajnim kapacitetima u formi guesthouse-a i eko katuna koji su u vlasništvu lokalnih preduzetnika.

Hotela i većih smještajnih kapaciteta u Parku nema.

U široj zoni parka nalaze se restorani „Maja Karanfil“, „Eko katun Pavićević“ i restoran „Turković“, koji su u vlasništvu privatnih preduzetnika.

Kontrolno-naplatni punktovi

Park raspolaže sa jednim uređenim kontrolno-naplatnim punktom u dolini Grebaje i tri neuređena kontrolno-naplatna punkta u dolini Ropajane, Ribljaku i Gradinama. U budućem planskom periodu predviđa se njihovo uređenje.

Sistem pješačkih i biciklističkih staza

Na prostoru Nacionalnog parka Prokletije nalazi se 13 uređenih planinarsko-pješačkih staza, ukupne dužine oko 200 km. Prosječna dužina staza je 15,5 km i kategorisane su kao staze težeg stepena zahtjevnosti. Sve staze su markirane i opremljene standardnom signalizacijom. Za većinu ovih staza potrebno je uraditi remarkaciju.

Tabela 6: Planinarsko-pješačke staze u NP Prokletije

Planinarsko-pješačke staze
Karanfili (Veliki vrh)
Karanfili (Sjeverni vrh)
Karanfili (Sjeverni vrh i Karanfil Ljuljaševića)
Vezirova brada (Rogopeč, Grbaja, Karanfil Ljuljaševića)
Vezirova brada (Mali Karanfil, Karanfil Ljuljaševića)
Belić (vodopad Grlje, Rosulja)
Belić – Kolata
Valušnica – Popadija – Trojan
Bor (Kruševo – Vusanje)
Bor (Plav – vrh Bora)
Kofiljača – Maja Horolac
Krš Bogićevića (Plav – Krš Bogićevića)
Bogićevića – Krš Bogićevića

Kroz Park prolazi i međunarodna staza „Peaks of the Balkans”, koja pored Crne Gore obuhvata i teritoriju Albanije i Kosova, kao i TT3 biciklistička staza sa standardizovanom signalizacijom, a postoji pet uređenih i markiranih staza za planinski biciklizam ukupne dužine 141 km. Staze su različitog stepena zahtjevnosti, od onih za osnovne biciklističke vještine i tehnike, do onih koje zahtijevaju iskustvo u vožnji po teškim terenima.

Tabela 7: Biciklističke staze u NP Prokletije

Biciklističke staze
Plav – Kofiljača – Plav
Plav – Memina planina – Plav
Plav – Hridsko jezero – Plav
Gusinje – dolina Grbaje – Gusinje
Gusinje – Vusanje – Ropojana – Gusinje

U narednom planskom periodu planira se unapređivanje pješačkih i biciklističkih staza za koje je neophodno postaviti odgovarajuće smjerokaze, informativne table i odmorišta.

Slobodno penjanje

U dolinama Ropojane i Grbaje opremljen je veliki broj stijena za penjanje, od kojih se desetak nalazi u zoni Parka, uglavnom namijenjenih početnicima i rekreativcima, kao i za fizičke pripreme profesionalaca.

Vidikovci

U Parku postoji veći broj vidikovaca. Nalaze na najatraktivnijim lokacijama, ali nijedan nije uređen. Planom se predviđa uređenje osmatračnica i vidikovaca (Tromeđa, Memina planina, Kofiljača, vrh Karaula, Vezirova Brada i Bor Radončića) i njihovo opremanje sigurnosnim ogradama i informativnim i odmorišnim mobilijarom.

Ostala turistička infrastruktura

Vrhovi planina Kofiljače, Popadije, Bora Radončića i Valušnica, idealni su poligoni za polijetanje paraglajdera. U narednom planskom periodu, radi razvoja ove turističke ponude potrebno je i urediti poligone za polijetanje i organizovanje takmičenja u paraglajdingu, kao i izvršiti edukaciju mladih zainteresovanih za ovu vrstu sporta.

U svoju turističku ponudu Park je uključio iznajmljivanje štapova za hodanje, bicikala, šatora i krpji. Iz samog konteksta vrijednosti Parka i njegovog razvojnog opredjeljenja nameće se razvoj

posebnih i unapređenje postojećih oblika turizma: rekreacijski turizam (biciklizam, pješačenje, slobodno penjanje), ruralni, kulturni, naučni i edukacijski turizam. Razvoj navedenih aktivnosti zahtijeva kontinuirano unapređivanje turističke infrastrukture, formiranje novih edukativnih i tematskih staza, izgradnju osmatračnica, uređivanje vidikovaca, izradu organizovanih programa obilazaka, razvoj novih turističkih ponuda i dr.

2.2.7. Informativni i edukativni sadržaji za posjetioce

Centar za posjetioce

Nacionalni park raspolaže centrom za posjetioce koji se nalazi u Gusinju. Centar je koncipiran tako da svojim sadržajima (izložbena galerija, etno soba, edukativni prostor) i prezentacijama, prikaže prirodne i kulturne vrijednosti Parka. U centru dominiraju eksponati sa dermopreparatima krupne divljači, preparirane ptice iz više familija, herbarska postavka, multimedijalna sala. U centru posjetioci mogu dobiti informacije vezane za aktivni odmor u parku, njegovim najznačajnijim atrakcijama i manifestacijama. U sklopu centra nalazi se suvenirnica u kojoj su izloženi autentični proizvodi domaće radinosti. U narednom periodu potrebno je dopunjavati postavke centra, unapređivati njegove informacione i servisne uloge, kroz efikasniji rad stručnih saradnika.

Analiza dosadašnjeg poslovanja ukazuje na potrebu kvalitetne edukacije svih ciljnih grupa, za šta su prioritetno zaduženi prezentacijski centri. Zato bi trebalo izgraditi još jedan prezentacijski (posjetilački) centar koji bi omogućio prijem većih grupa posjetilaca u samom Parku i doživljaj Parka „u malom“ prije izlaska na teren.

Edukativne staze i staza za boso hodaње

U kontaktnoj zoni Parka, u gradskom jezgru Plava i Gusinja, urađena je edukativna staza „Kulturne rute“, koja obuhvata značajnije kulturno-istorijske spomenike ovog područja. Na samom prostoru Parka nema opremljenih i markiranih edukativnih staza, pa se za naredni period planira njihovo uspostavljanje, naročito u dolinama Grebaje i Ropojane. Takođe, postoji samo jedna tematska staza - „Praistorijski crtež Magna mater- Velika majka“.

Sistem informativnih i edukativnih tabli

Na pojedinim stazama i na kontrolno-naplatinim punktovima nalaze se informativne i edukativne table, a na pojedinim planinskim vrhovima table za obilježavanje vrhova. U narednom periodu neophodno je formirati sistem najavnih, informativnih i edukativnih tabli na širem području Parka. Edukacija u NP Prokletije je usmjerena prema svim korisnicima (školskoj populaciji, posjetiocima i lokalnom stanovništvu) kroz organizovanje edukativnih i tematskih radionica, stručnih predavanja, edukativnih šetnji, obilježavanje značajnih ekoloških datuma ili organizovanje različitih akcija (čišćenja, pošumljavanja i sl.). Osnovne informacije o Parku, njegovim prirodnim i kulturnim vrijednostima i turističkoj ponudi dostupne su posjetiocima putem informativnih i edukativnih tabli, promotivnom materijalu, veb sajtu Nacionalnih parkova Crne Gore www.nacionalniparkovi.me, kao i na mobilnoj aplikaciji.

2.3. SARADNJA SA I DOMAĆIM I MEĐUNARODNIM ORGANIZACIJAMA

2.3.1. Saradnja sa domaćim organizacijama i lokalnim zajednicama

Saradnja sa domaćim organizacijama i lokalnim zajednicama je od posebnog značaja jer u granicama Parka (shodno rezultatima popisa iz 2011.godine) živi oko 1000 stanovnika. U prethodnom planskom periodu, Park je posredstvom Socio-ekonomskih savjeta organizovao niz tematskih sastanaka sa predstavnicima lokalne zajednice i lokalnih samouprava. Uspostavljena

je intenzivna saradnja sa LTO Plav i Gusinje, NTO Crne Gore, renomiranim turističkim agencijama, nosiocima privrednih djelatnosti sa područja parka i reprezentativnim NVO organizacijama.

Na osnovu vrlo mjerljivih i provjerljivih indikatora dostignuti su sledeći rezultati:

- Generalno je smanjen jaz na relaciji upravljač-lokalna zajednica;
- Uspostavljeni su konkretni oblici saradnje sa agencijama i privrednim subjektima koji posluju na prostoru Parka;
- U saradnji sa LTO Plav i Gusinje, a prevashodno uz podršku NTO CG, Park je poslednjih godina, zajedno sa ostalim nacionalnim parkovima, promovisan na svim značajnim turističkim berzama i sajmovima u okruženju i inostranstvu;
- Saradnja sa NTO, lokalnim turističkim organizacijama i drugim nadležnim institucijama je rezultirala dobro pripremljenim turističkim sezonama i njihovim sinhronizovanim praćenjem;
- JPNPCG i NP Prokletije su u saradnji sa domaćim i međunarodnim institucijama i organizacijama sprovodili ekološke i edukativne manifestacije sa ciljem unaprijeđenja svijesti o značaju vrijednosti Parka i prirode;
- Obezbijedene su kamera-zamke sa ciljem efikasnije kontrole prostora Parka;
- U saradnji sa Upravom policije i nadležnim državnim inspekcijama, ostvareni su vidljivi rezultati na kontroli i sprječavanju svih protivpravnih aktivnosti;
- U saradnji sa lokalnom samoupravom Opštine Plav i NVO Prijatelji Plava saniran je put do Hridskog jezera, što je značajno uticalo na povećanje broja posjetilaca u tom dijelu Parka.

2.3.2. Saradnja sa međunarodnim i regionalnim organizacijama

NP Prokletije je, u okviru međunarodne saradnje JP Nacionalni parkovi Crne Gore u proteklom periodu ostvario saradnju sa parkovima iz Regiona (NP Krka -Hrvatska, NP Plitvice -Hrvatska, Park Jasen -Sjeverna Makedonija).

Potpisane su dvije Povelje o bratimljenju, sa NP Švarcvald (Njemačka) i NP Una (Bosna i Hercegovina).

U cilju vršenja prekograničnog monitoringa balkanskog risa i drugih životinjskih vrsta na ovom području, uspostavljena je saradnja NVO Toka iz Albanije, NVO Era iz Kosova i NVO Triton iz Crne Gore.

U skladu sa strateškim opredjeljenjima Park ostvaruje partnersku saradnju sa svim relevantnim institucijama i organizacijama u cilju boljeg pozicioniranja ovog nacionalnog parka kao turističke destinacije.

JPNPCG u narednom periodu će nastaviti saradnju sa međunarodnim i regionalnim organizacijama iz oblasti zaštite prirode i razvoja održivih oblika turizma.

2.4. ZONIRANJE NP PROKLETIJE

Prostornim Planom posebne namjene za NP Prokletije („Sl. List CG br. 56/18) definisane su zone zaštite sa granicama rasprostranjenja. Zoniranje NP Prokletije je definisano shodno Zakonu o zaštiti prirode i izdvajaju se dva rezervata, tri odvojena područja definisana sa I stepenom zaštite, područje II stepena zaštite i četiri odvojena područja sa III stepenom zaštite.

U skladu sa navedenim kriterijumima utvrđena su sledeća područja koja su podijeljena po stepenima:

- Posebni rezervat prirode „Valušnica“
- Posebni rezervat prirode „Hridsko jezero“

Zona I stepena zaštite – stroga zaštita predstavlja prirodne vrijednosti zbog kojih je ovo područje stavljeno pod zaštitu, a to su prvenstveno šume koje čine preko 50% teritorije ovog Parka. Granica zone I stepena zaštite obuhvata:

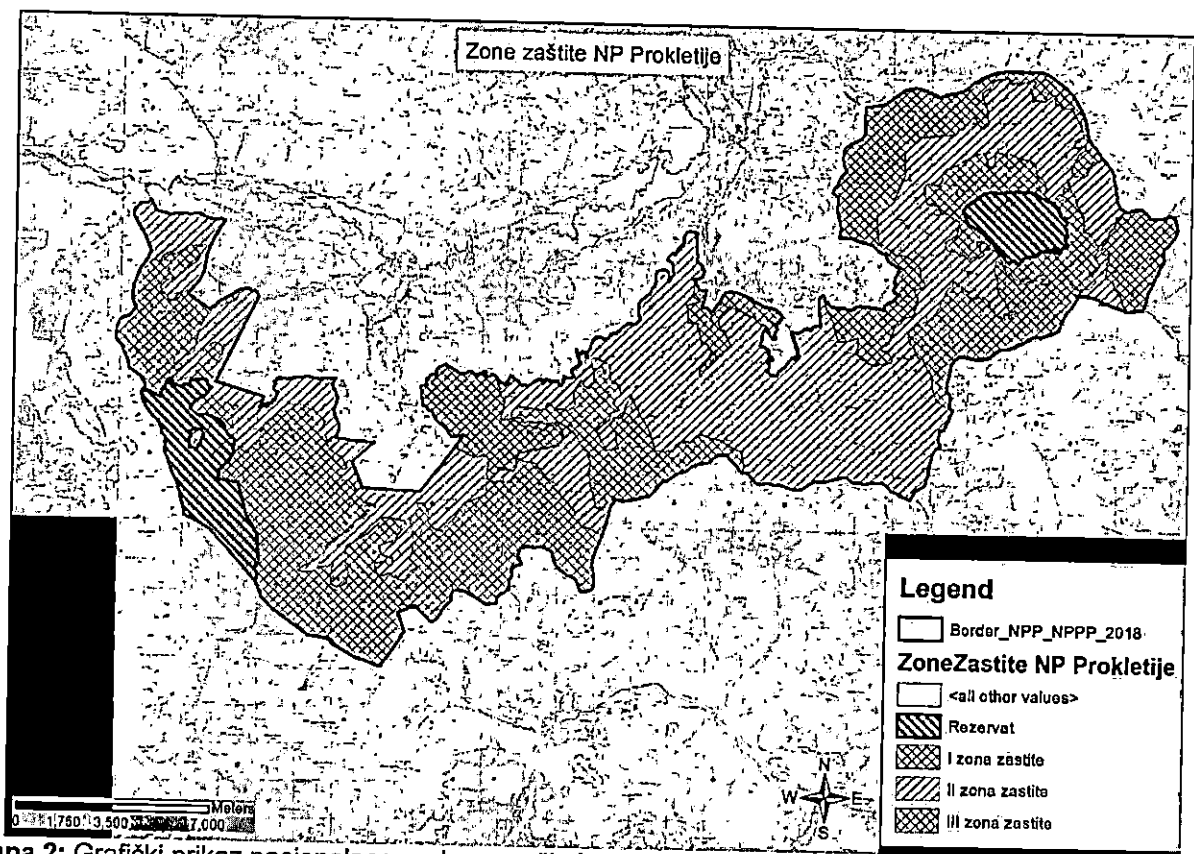
- područja Trojane, Grbaje, Karanfila, Ropojane i Belića
- Bor, Podkobilu, Malu Šćapicu i V. Šćapicu
- Feratovića Horolac, Maja Horolac, Mali Bjelaj, Veliki bjelaj, Ujkov krš Maja Bogičeviću, Krš Bogičeviću, Omerov krš, Tepsijicu, dio Hridske gore i dio Velikog hrida

Zona II stepena zaštite - aktivna zaštita zastupljenost vrsta i staništa po osnovu Bernske konvencije i EU direktive o staništima i tu pripadaju područja:

- Godiju, Jagnjičar, Konjski krš i katun Baljice (St. karaula), katun Valušnica, područje katuna: Ahmedmujovića, Tomić ravnici ključ, Ravni ključ, Bistrica i Popadija.

Zona III stepena zaštite (održivo korišćenje) - prostorna distribucija postojeće i planirane infrastrukture, ali i drugih postojećih ili planiranih objekata koji mogu imati uticaj na vrijedna prirodna staništa i vrste NP Prokletije obuhvata:

- lokalitet Škala, katune na Boru, lokalitet Čarišta i katun Zarunica
- katune Jasenice sjever i Jasenica jug, srednji dio doline Jaseničke rijeke, donji dio doline Adem-begovog potoka i dio lokaliteta Bungaja
- katune: Horolac, Čekić, Ramin horolac, Sirova gora, Treskavac istok, Treskavac zapad, Treskavica, Temska, Babino Polje 1, Babino Polje 2, Babino Polje 3, Babino Polje 4, Babino Polje 5, Babino Polje 6, Babino Polje 7 i sjeveroistočni dio katuna Hridski stanovi
- katun Bogičevića

Mapa 2: Grafički prikaz nacionalnog parka sa režimima zaštite

2.5. UPRAVLJANJE I SPROVOĐENJE MJERA ZAŠTITE

Koncepcija upravljanja prirodnim resursima nacionalnih parkova temelji se na potrebi zaštite, uređenja i korišćenja resursa, na način da se ne ugrozi ekološka ravnoteža postojećih ekosistema. S tim u vezi, na prostoru Parka dozvoljene su samo one aktivnosti koje ne ugrožavaju izvornost biljnog i životinjskog svijeta i vegetacije, te njegove hidrografske, geomorfološke i pejzažne vrijednosti.

Zaštita biodiverziteta ogleda su u očuvanju visokog specijskog i ekosistemskog diverziteta, koji masiv Prokletija čine centrom biološke raznovrsnosti. U nedostatku novijih naučno-istraživačkih podataka ukupnom biodiverzitetu ovog područja, kao i o stanju populacija pojedinih značajnih biljnih vrsta, zajednica i staništa i još uvijek nezavršenom procesu proglašenja značajnih habitata na osnovu evropske Direktive o staništima (Natura 2000) kojim bi se sprovele konkretne upravljačke mjere, rad stručne službe biće i dalje usmjeren ka sticanju novih saznanja neophodnih u implementaciji mjera zaštite. Prioritet imaju nacionalno značajne vrste, osjetljive vrste flore i faune po IUCN kategorizaciji, ranjivi ekosistemi i identifikovani habitati po osnovu Bernske konvencije i EU Habitat direktive.

Neophodna mjera zaštite u sistemu upravljanja zaštićenim dobrima je rad sa javnošću, odnosno podizanje svijesti o značaju očuvanja i održivog korišćenja prirodnih resursa i vrijednosti biodiverziteta.

2.5.1. Upravljanje prirodnim resursima

Shodno Zakonu o zaštiti prirode i Zakonu o procjeni uticaja na životnu sredinu, JPNPCG je participiralo davanjem mišljenja na radnje, aktivnosti i djelatnosti, kao i davanjem mišljenja na procjene uticaja i strateške procjene uticaja na planirane projekte na području nacionalnog parka, kako prema Agenciji za zaštitu prirode i životne sredine, tako i prema opštinama koje gravitiraju ka području Parka.

U cilju zaštite prostora od nastajanja nelegalnih odlagališta otpada na području Parka, preduzete su mjere koje su implementirane kroz strateška dokumenta koja se tiču upravljanja otpadom - Državni plan upravljanja otpadom i lokalni planovi za upravljanje komunalnim i neopasnim građevinskim otpadom, kao i kroz Zakon o upravljanju otpadom i Zakon o komunalnim djelatnostima.

Razvoj održivih vidova turizma uslovljava neophodnost organizacije korišćenja prostora na održivi način. Pored opštih zahtjeva zaštite životne sredine, neophodno je očuvati funkcionalnu cjelovitost prirodnih procesa u okviru zaštićenog prostora.

Upravljanje između ostalog ima za cilj i održavanje tradicionalnih antropogenih ekosistema, održivo upravljanje njima, kao i očuvanje materijalne i nematerijalne kulturne baštine.

Upravljanje šumama

Šume u nacionalnim parkovima kategorišu se kao šume posebne namjene. Odlikuju se posebnim rijetkostima ili ljepotama, ili su od posebnog naučnog ili istorijskog značaja, a namijenjene su i za naučna istraživanja, nastavu, odmor i rekreaciju.

Upravljanje šumama u nacionalnom parkovima se razlikuje od upravljanja šumama u dijelu šuma koje su namijenjene održivom gazdovanju i korišćenju. Šumama u NP se upravlja šire, obuhvatnije, sa višestrukim ciljevima, sa manjim obimom radova, ali sa većom lepezom poslova i zadataka. U tom cilju sprovodi se *integralna zaštita šuma*, odnosno skup mjera i radnji koje se preduzimaju u cilju otkrivanja i sprečavanja nastajanja bolesti, kao i ublažavanja i otklanjanja posljedica šteta koje mogu ugroziti ili potpuno uništiti šumske ekosisteme.

U šumama u nacionalnom parku se upravlja isključivo na principu održavanja i unapređenja postojećeg stanja, i nijesu dozvoljene nikakve aktivnosti koje bi narušila ili ugrozile prirodne procese šumskih ekosistema. Osnovne aktivnosti koje se sprovode su sanitarne mjere, monitoring i uzgojne mjere i to sa unaprijed definisanim ciljevima za ostvarivanje namjene šumskih kompleksa. Sve mjere i aktivnosti ne smiju da naruše prirodan tok razvoja šumskih ekosistema i moraju da osiguraju očuvanje raznovrsnost biodiverziteta.

U cilju efikasnog upravljanja šumama u NP Prokletije, zbog prostorne rasprostranjenosti šumskih ekosistema, područje Parka se dijeli na prostorne cjeline izuzimajući i zonu zaštite područja. Šume Parka su podijeljene u četiri prostorne cjeline:

1. Prostorna cjelina "Trokoz-Ribljak" se nalazi u južnom dijelu limskog šumsko-privrednog područja. Zahvata sliv Đuričke rijeke kao i sliv Trokuske i Jaseničke rijeke i njena ukupna površina je 2.742,00 ha. Najniža tačka ove gazdinske jedinice je 897m, a najviša 2.199m (Maja Horolac). Karakteriše se sa smrčevim, jelovim i mešovitim šumama smrče i bukve, dok je u njenim višim djelovima, u neposrednoj blizini karaule, konstatovana molika (*Pinus peuce*). Ovo područje je u prethodnom periodu bilo pod koncesionim ugovorom Uprave za šume i određenih koncesionara. Od proglašenja Parka 2009. godine pa do 2013. godine, u ovim djelovima nije bilo nikakvih aktivnosti (mjere njege) koje se sprovode u cilju održavanja stabilnosti šumskih ekosistema. Evidentiran je veliki broj izvala, osušenih stabala kao i lagerovanih drvnih sortimenata u fazi propadanja. Takođe je zabilježen je i značajan broj nelegalnih aktivnosti u pravcu bespravne sječe šume. Tokom 2014. i 2015. godine izvršeni su obimniji sanitarni zahvati, te je uklonjeno *cca* 10.000 m³ četinarskog i lišćarskog drveta.

2. Šumski kompleks Babino polje-Treskavac zauzima površinu od 2.936 ha i podijeljeno je u četiri reona: Bivoljak, Babino polje, Hrid i Treskavac. Kompleks se karakteriše smrčevim i jelovim šumama, kao i mešovitim šumama smrče jele i bukve. Na ovim lokalitetima je u prethodnom

periodu registrovan veliki broj izvala, osušenih stabala i lagerovanih drvnih sortimenata u fazi propadanja. Tokom 2014. i 2015. godine uklonjeno je oko 5.000m³ četinarskog i lišćarskog drveta. Potrebno je napomenuti da prisustvo izvala, lomova, suvih stabala i drugih drvnih sortimenata obogaćuje biodiverzitet i stanište prisustvom brojnih insekata, gmizavaca, ptica, gljiva, mahovina i drugih organizama zavisnim od tzv. "mrtvog drveta" u šumi. U određenim slučajevima (zavisno od razvoja negativnih faktora, količine drvnog materijala u šumi, edafskih i klimatskih uslova), prisustvo mrtvog drveta ipak može biti i prijatna za šumu i šumske ekosisteme.

3. Šumski kompleks Gusinjske šume obuhvata šume i šumska zemljišta sjevernih i sjeverozapadnih površina planinskog masiva Prokletije, odnosno sliv desne obale Plavskog jezera, slivova rijeka Vruja, Dolje, Bistračice, kao i sliv desne obale rijeke Grnčara. Zahvata površinu od 4.171,00ha i predstavlja najveću prostornu cjelinu u Parku. Po svom sastavu, uzgojnom obliku, florističkom sastavu i drugim ekološkim i sastojinskim karakteristikama razlikuje se od prethodne dvije prostorne cjeline. Karakteriše se pretežno bukovim sastojinama - od izdanačkog porijekla do sastojina sa visoko vrijednim bukovim šumama. Ovi kompleksi su veoma dobro očuvani. Na izlasku iz šumskog kompleksa kroz Ropojansku dolinu, u periodu kada ovo područje nije bilo pod JP Nacionalni parkovi Crne Gore, izvršeno je pošumljavanje sa crnim borom).

4. Prostori Hridskog jezera (347ha) i masiva Volušnice (705ha) su definisani kao rezervati prirode, odnosno opšti (strogi) rezervati prirode zbog njihove izvorne i neznatno izmijenjene prirodne vrijednosti. Ovdje je zabranjeno narušavanje njihovog integriteta, a naročito nije dozvoljeno podizanje bilo kakvih objekata u blizini jezera i izvorišta, i na prostorima planinskih dolina Grbaje i Ropojane - pogotovo u zoni Alipašinih izvora. Imaju karakter izrazito naučne i vaspitno-obrazovne funkcije, zbog zanimljivih biljnih i životinjskih vrsta i njihovih zajednica, kao i geomorfološko-hidrološko-speleoloških vrijednosti.

Hridsko (Ridsko) jezero je jedan od najznačajnijih segmenata Parka i predstavlja izvanredan spoj raznovrsnih prirodnih ekosistema, počev od samog jezera, pa do jedinstvenih mješovitih sastojina endemoreliktnih borova munike i molike, kao i specifičnih botaničkih i faunističkih karaktera koji su zastupljeni u neposrednoj okolini. Gornju šumsku granicu čini smrča i jela pomiješana sa molikom koja je dominantna na ovom prostoru. Iznad šume molike nema klekovine bora, već su prisutne malobrojne jedinke planinske kleke (borovice) *Juniperus communis* ssp. *alpina*, kao i niz drugih vrsta. Oko Ridskog jezera najinteresantnija je zajednica molike (*Pinetum peucis montenegrinum*), za koju su karakteristične vrste jela i smrča (*Abies alba* i *Picea excelsa*).

Volušnica predstavlja područje sa izuzetno specifičnim botaničkim karakteristikama, s obzirom na prisustvo brojnih reliktnih, endemoreliktnih i rijetkih biljnih endema Dinarida i Balkanskog poluostrva. Izvanredan je pogled na šumovitu i jednim dijelom degradiranu Vezirovu bradu (1780 mⁿ), koju obrastaju listopadne šume u kojima dominira bukva (*Fagus sylvatica*). To su uglavnom mlađe sastojine koje su se razvile nakon eksploatacije stare šume.

Da bi se zadovoljila osnovna funkcija Parka, treba obezbijediti održivo upravljanje resursima, u okviru čega obnavljanje, očuvanost, funkcionalnu i ekološku ravnotežu šumskog ekosistema.

Prilagođavanje i ublažavanje uticaja klimatskih promjena na šumske ekosisteme, popravljjanje zdravstvenog stanja, rast njihovih ekoloških vrijednosti i doprinos socijalnim prilikama, realizuje se preduzimanjem različitih mjera, kao što su:

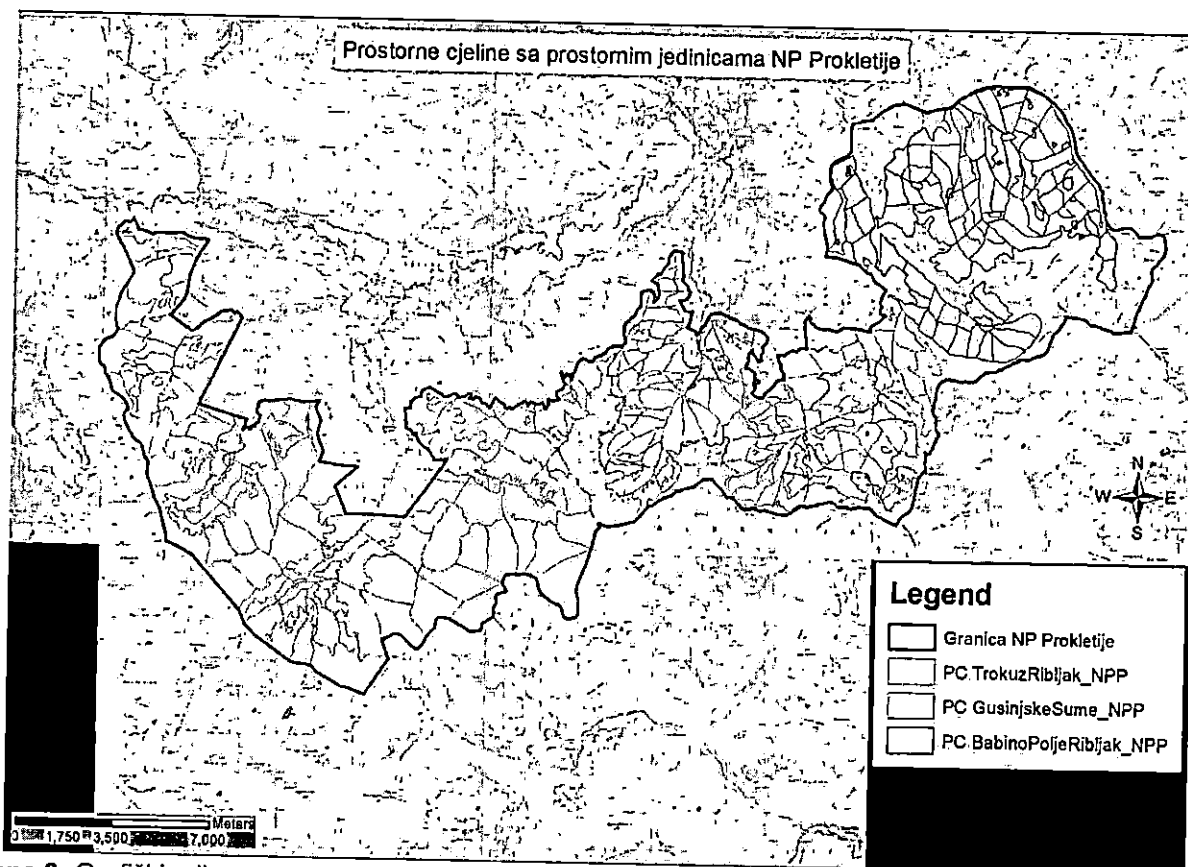
- Praćenje ugroženosti šuma od biljnih i drugih štetočina, monitoring potkornjaka u četinarskim šumama i monitoring opšteg zdravstvenog stanja šuma su višegodišnje aktivnosti koje se sprovode na prostoru Parka
- Održavanje i uređenje postojećih puteva u cilju sveobuhvatne zaštite šuma. Zapuštene i devastirane puteve je potrebno rekonstruisati i osposobiti za korišćenje kako lokalnom stanovništvu, tako i posjetiocima i Službi zaštite Parka.
- Sanitarna sječa šuma; uklanjanje stabala sa vidnim znacima oštećenja, odnosno suvih, oštećenih, prelomljenih, izvaljenih, suhovrhkih, stabala koja imaju vidljive simptome zaraze

i predstavljaju opasnost od prenamnoženja štetnih činioca, stabla koja ugrožavaju stabla budućnosti (buduće spomenike prirode), lošijih fenotipskih karakteristika. Prilikom odabira stabala za uklanjanje (sanitarna sječa), na jedan hektar površine se ostavlja po 10 suvih stabala ili stabala u izumiranju u cilju unapređenja biodiverziteta. Dakle, potrebno je osigurati da u svakoj šumi bude dovoljan procenat zrelih, starih i suvih stabala (dubećih i oborenih), posebno šupljih stabala kao potencijalnih gnezdišta ptica. Posebno je potrebno izuzeti od bilo kakvih aktivnosti stabla na kojima je konstatovano gniježđenje određenih vrsta ptica. Izuzeta stabla je potrebno direktno na terenu procijeniti, evidentirati i pratiti njihov uticaj na stanje šume.

- Sprovođenje šumsko-uzgojnih mjera; Ovakve mjere u cilju prevođenja u drugi sastojinski oblik i izmjena sastava sastojina su zabranjene, izuzev u slučaju posebnih potreba, a koje se donose odlukom državnog organa. Pošumljavanje i mjere njege u cilju obnavljanja postojećih sastojina mogu se realizovati shodno zakonskim mogućnostima i potrebama. Pri tome, sanacija degradiranih površina pošumljavanjem je zakonska obaveza upravljača.

Šume u privatnom vlasništvu

Upravljanje šumama u privatnoj svojini se ne razlikuje u odnosu na upravljanje šumama u državnoj svojini. Zabrana korišćenja šuma u privatnoj svojini je regulisano zakonskom i prostorno-planskom regulativnom. Odobravanje korišćenja šuma u privatnoj svojini se sprovodi kroz Plan gazdovanja šumama u privatnoj svojini. Komisija koja izrađuje Plan gazdovanja šumama u privatnoj svojini, utvrđuje tražene, odobrene i ukupne količine drvne mase za korišćenje.

Mapa 3: Grafički prikaz rasporeda prostornih cjelina na prostoru nacionalnog parka

2.5.2. Upravljanje posjetiocima

Shodno Pravilniku o unutrašnjem redu, u Parku se mogu obavljati turističke i sportsko-rekreativne aktivnosti, koje po karakteru, obimu i načinu sprovođenja ne narušavaju prirodne i radom stvorene vrijednosti, a u skladu sa posebnim režimima zaštite i korišćenja po zonama i graničnim kapacitetima.

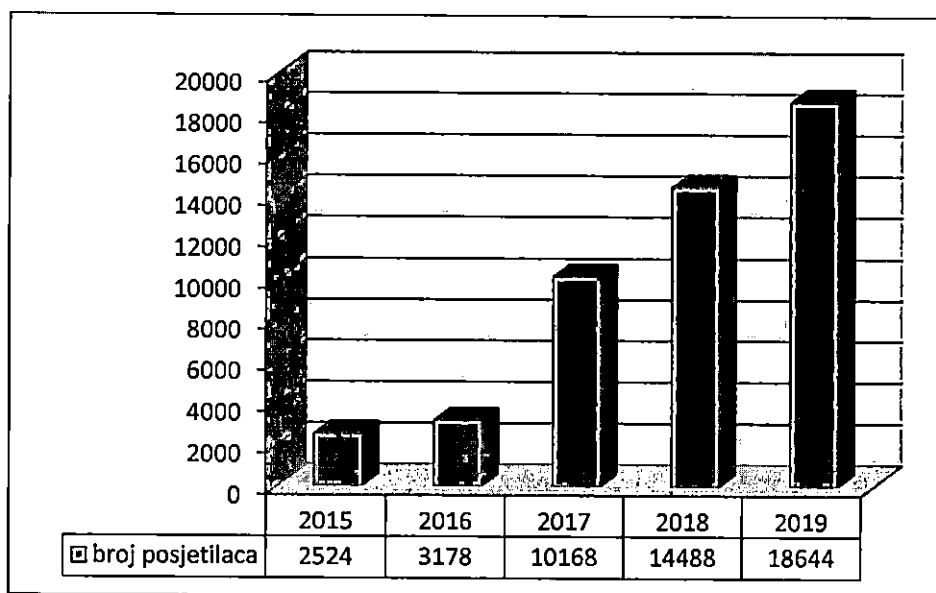
Najveću posjećenost Park bilježi tokom ljetnjih mjeseci, od juna do oktobra.

Posjetioći koji dolaze u Park prolaze kroz kontrolno-naplatne punktove u dolini Grebaje i Ropajane, kao i Gradini. Kretanje posjetilaca dozvoljeno je samo na područjima i stazama koje su označene i namijenjene razgledanju i posjećivanju.

Dominantan je izletnički turizam, a organizuje se u vidu jednodnevnih tura koje uključuju upoznavanje prirodnih vrijednosti. Park posjećuju grupe organizovane preko turističkih agencija, turoperatera, organizovane studijske i đачke posjete, ili individualno. Najbrojnije grupe posjetilaca su turisti i planinari. Veći broj posjetilaca su strani posjetioći, stoga je u narednom planskom periodu neophodno obratiti pažnju i na domaće goste, osmišljavanjem organizovanih programa obilazaka Parka, kao i osmišljavanjem i realizacijom različitih manifestacija.

Park ne raspolaže kvalitetno sređenom evidencijom o strukturi posjetioca. Ovdje se posebno misli na broj domaćih i stranih gostiju, zatim evidencija po polu, starosnoj strukturi, njihovim preferencijama, načinu dolaska (individualno ili organizovano), sa kojih tržišta se najviše dolazi i dr. Nejasna je i dnevna dinamika posjeta, kao i podaci o najposjećenijim lokacijama, a ti podaci bi bili od značaja za unapređivanje sistema upravljanja posjetiocima.

U grafičkom prilogu dat je presjek broja posjetilaca u NP Prokletije od 2015. do 2019. godine.

Grafik 1: Broj posjetilaca u NP Prokletije od 2015. do 2019. godine

U skladu sa ciljevima zaštite, neophodno je unaprijediti turističku infrastrukturu, sistem kretanja i aktivnosti posjetilaca, te podići kvalitet doživljaja Parka za posjetioce. S tim u vezi, u narednom planskom periodu radiće se na unaprijeđivanju i razvoju postojećih i kreiranju novih turističkih proizvoda (posmatranje ptica, posmatranje životinja, pješačenje na krpljama, edukativne i

tematske staze, dječija igrališta, uređenje poligona za paraglajding, izgradnja bungalova, uređenja mjesta za kampovanje, kulturne i prirodne rute i sl.). Razvoj navedenih proizvoda zahtijeva kontinuirano unaprijeđivanje turističke infrastrukture.

2.5.3. Fizička zaštita

JPNPCG je u obavezi da u nacionalnim parkovima organizuje rad Službe zaštite obzirom na djelatnost koju obavlja. Služba fizičke zaštite se organizuje radi očuvanja prirodnih i kulturnih vrijednosti Parka.

U proteklom periodu nadzornici Službe zaštite u saradnji sa pripadnicima Uprave policije, inspektorima za šume, turističkom inspekcijom, građevinskom inspekcijom i NVO su procesuirali zapisnike o izvršenoj kontroli u vezi sa nelegalnom gradnjom, nezakonitim lovom, nelegalnim sječom, korišćenjem dobara bez prethodno zaključenih ugovora, sprječavanjem i ometanjem nadzornika u vršenju službene radnje, itd.

U prethodnom petogodišnjem periodu NP je radio na jačanju kapaciteta Službe zaštite u cilju kvalitetnijeg obavljanja poslova zaštite prostora. Nadzornici su u skladu sa Zakonom o zaštiti lica i imovine završili obuku u Policijskoj akademiji u Danilovgradu, čime su ispunili kriterijume propisane ovim zakonom i stekli uslove za obavljanje poslova zaštite prirodnih vrijednosti. U proteklom periodu nadzornici su više puta bili na obukama za engleski jezik i stručnim obukama za upravljanje šumama.

U proteklom petogodišnjem periodu unaprijeđena je saradnja sa pripadnicima Uprave policije, što je rezultiralo koordinacijom zajedničkih akcija na prostoru Parka, a iz što je rezultiralo povećanim brojem procesuiranih lica zatečenih u izvršenju nelegalnih aktivnosti.

Ostvarena je konkretnija saradnja sa NVO sektorom, čiji su volonteri u saradnji sa nadzornicima obilazili NP i dali svoj doprinos u očuvanju biodiverziteta.

U ostvarivanju zaštite prostora, još uvijek su prisutne neke poteškoće i otežavajuće okolnosti koje utiču na kvalitet fizičke zaštite:

- nedovoljan broj nadzornika za vršenje poslova zaštite
- veliki broj nelegalnih i šumskih puteva prema Parku, što otežava kontrolu
- nepristupačnost terena na pojedinim lokalitetima otežava vršenje poslova zaštite od požara i evidentiranje protivpravnih radnji na terenu
- prijave za protivpravne radnje se predugo procesuiraju
- blaga kaznena politika nadležnih organa
- nedovoljno razvijena ekološka svijest lokalnog stanovništva o potrebi očuvanja prostora Parka

U saradnji sa državnim institucijama potrebno je preduzimati mjere kako bi se u vršenju poslova sprečavanja protivpravnih radnji u većoj mjeri angažovale inspeksijske službe. Zakonom o zaštiti lica i imovine nadzornici nacionalnih parkova i službenici MUP-a, upućeni su jedni na druge prilikom sprečavanja nezakonitih radnji, pa je radi efikasnije kontrole i sankcionisanja ovakvih radnji potrebno ostvarivati kontinuiranu koordinaciju aktivnosti. Pored toga, za ostvarivanje efikasne fizičke zaštite, potrebno je povećati broj zaposlenih u Službi zaštite i vršiti stalno stručno osposobljavanje, izgraditi neophodnu infrastrukturu, kao i modernizovati opremu Službe.

2.5.4. Stručna zaštita

Stručna zaštita prirodnih vrijednosti NP ogleda se u radu stručnih saradnika iz Službe za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, na osnovu svojih istraživanja i koristeći rezultate istraživanja dobijenih od referentnih institucija koje su prema Zakonu o zaštiti prirode nadležne za biomonitoring. Na osnovu uvida u stanje populacija i/ili staništa donose se zaključci o eventualnoj primjeni konzervacionih mjera ili pojačanju zaštite na terenu. Stručna zaštita realizuje se i kroz davanje mišljenja i preporuka za sve aktivnosti NP i drugih subjekata koje mogu uticati na promjenu stanja biodiverziteta.

Stručna zaštita *šumskih ekosistema* u nacionalnim parkovima Crne Gore je usmjerena na uspostavljanje integralnog pristupa zaštite šuma. Strateški, stručna zaštita vrši poslove iz domena planiranja i sprovođenja zaštitnih mjera, izrade stručnih projekata vezanih za zaštitu i valorizaciju šumskih resursa, monitoringa definisanih indikatora, donošenja planskih i programskih dokumenata, učešća u izradi zakonskih i podzakonskih akata, praćenja uticaja posljedica klimatskih promjena. Pored toga, redovno se sprovode obuke zaposlenih, organizuju studijske posjete i dr. Kada se radi o NP Prokletije, ključni zadatak stručne službe se odnosi na uspostavljanje adekvatnog monitoringa koji obezbjeđuju sagledavanje stanja šuma i šumskih ekosistema sa aspekta koji doprinosi i upotpunjuje zaštitu i valorizaciju istih. Prvenstveno, monitoring mora da osigura adekvatan nivo i kvalitet informacija koji obezbjeđuje planiranje i ostvarivanje zaštite šumskih ekosistema. Rezultat monitoringa doprinosi uspostavljanju mjera koje podstiču i osiguravaju izvornost i stabilnost šumskih ekosistema u Parku.

U nedostatku novijih naučno-istraživačkih podataka o stanju populacija pojedinih značajnih biljnih vrsta, zajednica i staništa, i još uvijek nezavršenom procesu proglašenja značajnih habitata, po Direktivi o staništima (Natura 2000) na osnovu kojih bi se sprovele konkretne upravljačke mjere, rad stručne službe biće i dalje usmjeren ka sticanju novih saznanja neophodnih u implementaciji mjera zaštite. Prioritet imaju nacionalno značajne vrste, osjetljive vrste flore i faune po IUCN kategorizaciji, ranjivi ekosistemi i identifikovani habitati po osnovu Bernske konvencije i EU Habitat direktive.

Nacionalni parkovi posebnu pažnju zaštiti i istraživanju faune fauni sisara, a posebno onim vrstama koje su međunarodno i nacionalno zaštićene. U tu svrhu, koriste se dostupni literaturni podaci i dosadašnja istraživanja dobijena od referentnih institucija. Stručni saradnici na osnovu dobijenih podataka o stanju populacija faune i njihovih staništa, u saradnji sa Službom zaštite sprovode monitoring i mjere očuvanja faune sisara. U saradnji sa Službom zaštite, redovno se u zimskom periodu obavlja prehrana divljih životinja na lokalitetima Hrid, Ropojana, Ribljak i Treskavac. Kada je u pitanju fauna gmizavaca i vodozemaca, u NP Prokletije, kao i u većini drugi područja Crne Gore, stanje herpetofaune ocjenjuje se kao relativno stabilno, izuzev rijetkih ugroženih vrsta vodenih mrmoljaka, pa se stručna zaštita, pored opštih mjera zaštite koja se realizuje u saradnji sa Službom zaštite, generalno svodi na evidentiranje vrsta za naučne potrebe, zbirke ili radove.

Prokletije su značajno gnjezdilište za više od 43% ukupne ornitofaune registrovane u Crnoj Gori. Pored Durmitora, gdje je do sada zabilježeno 172 vrste ptice, Prokletije su najznačajnije njihovo stanište u kontinentalnom i sjevernom dijelu Crne Gore. Ako se uzme u obzir nekontinuiranost istraživanja, nedostatak zimskog, kao i ranog proljećnog i jesenjeg aspekta, te činjenice da je u

kosovskom dijelu masiva registrovano 179 vrsta, vjerovatno je da su Prokletije centar planinskog ornitodiverziteta Crne Gore. Od zaštićenih vrsta ptica na području Prokletija je registrovano 138 vrsta. Ornitološka staništa djelimično su narušena uticajem antropogenog faktora. Najočuvanije je stanište visokoplaninske zone dok su znatno degradirana šumska staništa u eksploatacionim zonama. Stanje antropogenih staništa Plavsko-Gusinjske kotline ne izlazi izvan uobičajenog za stanja za takve biotope.

2.6. MONITORING I ISTRAŽIVANJA U PRETHODNOM PERIODU

2.6.1. Monitoring i istraživanja flore i vegetacije

Inventarizacija vaskularne flore, sa akcentom na endemske i ranjive vrste

Kako je očuvanje florističkog diverziteta Crne Gore, a time i NP Prokletije, jedan od strateških ciljeva, a ne raspoložemo podacima o ukupnom broju biljnih taksona na području ovog nacionalnog parka, njihovoj distribuciji i stanju populacija, rad stručne službe bio je usmjeren ka sticanju novih saznanja o brojnosti i stanju populacija (baza podataka) i predlaganju mjera zaštite, naročito za nacionalno značajne vrste (endemske i zakonom zaštićene kao rijetke i ugrožene) i međunarodno značajnih vrsta i njihovih staništa (po osnovu Bernske konvencija, EU Habitat direktive – NATURA 2000, IUCN Crvene liste, IPA, CITES).

Obradom literaturnih i terenskih podataka, koji su se kontinuirano unosili u excel bazu i nomenklaturno usklađivali, dobijeni su podaci značajni za sagledavanje stanja florističkog diverziteta NP Prokletije, po pitanju distribucije, nivoa istraživanja endemskih, rijetkih i osjetljivih florističkih sistema, konzervacijskog statusa i td.

Analizom podataka potvrđuje se činjenica da je područje crnogorskih Prokletija floristički nedovoljno istraženo, naročito ogranci koji pripadaju NP Prokletije. Od 215 endemskih i subendemskih biljnih taksona crnogorskog dijela Prokletija, 133 taksona su evidentirana za Prokletije u granicama NP, dok su 82 taksona zabilježena za masive Visitora, Zeletina, Hajle, Smiljevice, Grebena, Žljeba, Čakora, Jerinje glave, Starac planine i drugih planina prokletijskog sektora izvan područja NP.

Poseban značaj u endemičnoj flori imaju lokalni endemi. Na crnogorskom dijelu Prokletija, od 12 endema Crne Gore, 9 su endemi Prokletija, od kojih su 4 u Parku:

- *Draba bertisceae* D. Lakušić & Stevan. - Maja Kolata
- *Alchemilla bertisceae* Martinčić - Maja Karanfili i Maja Šćapica
- *Alchemilla vincekii* Plocek – Plavske Prokletije (Bjelič)
- *Hieracium sparsum* Friv. subsp. *schuettianum* Zahn - Zla Kolata

Blečićeva vulfenija (*Wulfenia blecicii* Lakušić) je revizijom izgubila status "dobre" vrste i prokletijskog rasprostranjenje, te je, kao *Wulfenia carinthiaca* Jacq., subendem sa arealom i na Alpima. Međutim (po Niederle, 2016), populacija sa Prokletija (*Wulfenia blecicii* subsp. *rohlena*) razlikuje se od alpskih *Wulfenia carinthiaca* i ima status podvrste *Wulfenia carinthiaca* subsp. *rohlenae* Niederle i endem je Prokletija. Ovdje je brojna na silikatnim staništima Hrida i Bogićevce. Sem ove, i neki drugi taksoni još uvijek imaju nejasan taksonomski status, npr. da li je važeći naziv taksona *Thymus albanus* subs. *albanus* (endem), ili je *Thymus praecox* subsp. *zygiformis* (subendem).

Tabela 8: Broj nacionalno i međunarodno značajnih biljnih taksona u flori NP sadržanih u bazi podataka

Liste	ukupno	sa terenskim podacima
Nacionalno/međunarodno značajni taksoni	258	81
Endemi / subendemi	109 / 24	21 / 6
Endemi Balkana	104	21
Zakonom zaštićene (Sl. list RCG 76/06)	65	20
Međunarodne liste (HD, BC, CITES, EU IUCN Red List, IPA)	156	63

Legenda: HD - Habitat Directive (Direktiva o staništima); CITES – Konvencija o međunarodnom prometu ugroženih vrsta; BC – Bern Convention (Bernska konvencija); IPA - Important Plant Area (Međunarodno značajno područje za biljke)

Baza raspolaže literaturnim i terenskim podacima za područje NP Prokletije:

- 258 biljnih taksona koji imaju nacionalni i/ili međunarodni značaj, kao endemske, rijetke ili ugrožene biljne vrste. Za 81 takson su prikupljeni terenski podaci sa više lokaliteta područja NP, i to za 21 endem, 6 subendema, 20 zakonom zaštićenih vrsta i 63 međunarodno zaštićenih taksona po osnovu jedne ili više lista (BC, EU HD, CITES, EU-IUCN Red List, IPA vrste).
- 104 endema Balkanskog poluostrva (uključujući i lokalne), od kojih 16 u Crnoj Gori ima rasprostranjenje samo na Prokletijama.
- 65 biljnih taksona na listi zaštićenih vrsta Crne Gore (Sl. list RCG 76/06), od kojih su 34 endemi Balkanskog poluostrva i 3 subendema.
- 156 biljni takson sa statusom međunarodne zaštite (HD, BC, IPA, CITES, EU- IUCN Red List, IPA vrste), od kojih su 33 endemi Balkana i 2 subendema.

Po pitanju međunarodnog statusa, najveći broj biljnih taksona nalazi se na EU-IUCN Red List. U bazi ih je 156, ali kako nijesu obrađeni svi taksoni koji se nalaze na EU IUCN Red Listi, njihov broj je veći od navedenog.

Tabela 9: Zastupljenost nacionalno značajnih taksona u flori NP na međunarodnim listama

Liste	Ukupno	Zakonom zaštićeni (Sl. list RCG 76/06)	Endemi / subendemi
Međunarodno značajni taksoni	156	48	33 / 2
HD i/ili BC	3	3	1 / -
IPA	29	23	24 / 1
CITES	23	19	3 / 1
EU - IUCN Red List	130	31	11 / 2

Najveći broj biljnih taksona u flori NP Prokletije, prema EU IUCN Crvenoj listi, ima LC (konzervacioni status *Least Concern – najmanja briga*), sa stabilnim trendom populacija,

Tabela 10: Zastupljenost osjetljivih biljnih vrsta NP po IUCN kategorizaciji (EU IUCN Red List)

Konzervacioni status	ukupno	Populacioni trend			
		stabilna	↓ opadajuća	↑ rastuća	?
DD	2				2
LC	124	69	33	1	21

NT	3		2		1
VU	1		1		
Ukupno	130	69	36	1	24

Legenda: DD - Data deficient (nedostaju podaci); LC - Least concern (najmanja briga); NT - Near threatened (skoro ugrožena); VU - Vulnerable (ranjiva)

Dok se ne uradi Crvena knjiga flore Crne Gore ne možemo znati brojnost i konzervacijski status (po IUCN kategorizaciji) osjetljivih taksona koji se nalaze na području NP. Za sada raspoložemo preliminarnom crvenom knjigom flore Crne Gore koja sa postojanjem novijih naučnih saznanja, zahtjeva revidiranje i dopunu, na čemu se radi. Na navedenoj preliminarnoj listi nalaze se *Lunaria telekiana* i *lincura* (*Gentiana lutea* subsp. *symohyandra*). Međutim za *lincuru*, sem podatka da je rijetka na Prokletijama, nemamo saznanja da li je ima i na području Parka, obzirom da se nekada, zbog ljekovitih svojstava, masovno iskorjenjivala. Iz tog razloga, za sada nije ušla u analizu zastupljenosti značajnih taksona u NP Prokletije.

Tabela 11: Konzervacijski status biljnih vrsta na preliminarnoj crvenoj listi CG u odnosu na EU-IUCN Red list

Vrsta	CG - IUCN kategorija	EU - IUCN category
<i>Lunaria telekiana</i> Jáv.	CR	-
<i>Gentiana lutea</i> subsp. <i>symohyandra</i>	VU	LC

LC - Least concern (najmanja briga); VU - Vulnerable (ranjiva); CR - Critically endangered (kritično ugrožena);

Lunaria telekiana se ne nalazi na EU Red List, ali je procijenjeno da u Evropi ima status VU (ranjiva vrsta).

Kao najznačajniji osjetljivi biljni taksoni u flori NP Prokletije, izdvojili su se rijetki endemi i vrste koje imaju više nivoa zaštite na nacionalnom i međunarodnom nivou.

Tabela 12: Status značajnih biljnih vrsta na nacionalnim i međunarodnim listama

Vrsta	End. / subend.	ZZ Sl. list RCG 76/06	CG Prelimin. Crvena lista	EU IUCN Red List	BC, HD, CITES sa EU uredbom, IPA
<i>Draba bertiscea</i>	+ Prokletija CG	+	-	-	IPA
<i>Wulfenia carinthiaca</i> subsp. <i>rohlenaë</i>	+ ?Prokletija CG	+	-	-	IPA
<i>Hieracium sparsum</i> subsp. <i>schuettianum</i>	+ Prokletija CG	-	-	-	-
<i>Alchemilla bertiscea</i>	+ Prokletija CG	-	-	-	-
<i>Alchemilla vincekii</i>	+ Prokletija	-	-	-	-

	CG				
<i>Pedicularis ernesti-mayeri</i>	+ Prokletija CG, Ko	-	-	-	-
<i>Heliosperma oliverae</i>	+ Prokletija CG, Al, Ko	-	-	-	-
<i>Lunaria telekiana</i>	+ Prokletija CG, Al, Ko	+	CR	-	IPA
<i>Pinus peuce</i>	+ CG, Al, Gr, Mk, Sr, Bu	+		NT ? unknown	-
<i>Pinus heldreichii</i>	+ Balkan - It	+		LC stable	IPA
<i>Cerastium dinaricum</i>	+ CG, Al, BH, Hr	+	-	VU ↓ decreasing	BC Annex I HD Annex II, IV IPA
<i>Euphorbia montenegrina</i>	- CG, Sr, Mk	+	-	-	CITES Annex II IPA
<i>Galanthus nivalis</i>	-	+	-	NT ↓ decreasing	HD Annex V CITES Annex II, B
<i>Narcissus poeticus</i> subsp. <i>radiiflorus</i>	-	+	-	DD ? unknown	BC Annex I

Legenda: ZZ – Zakonom zaštićena vrsta u CG; DD - Data deficient (nedostaju podaci); NT - Near threatened (skoro ugrožena); VU - Vulnerable (ranjiva); CR - Critically endangered (kritično ugrožena); IPA – Important Plant Areas (Međunarodno značajno područje za biljke)

Sve vrste iz fam. *Orchideaceae* (orhideje) su zaštićene nacionalnim zakonodavstvom (Sl. list RCG 76/06) i internacionalno po osnovu CITES - Annex II i EU Uredba B, dok su sve vrste iz fam. *Euphorbiaceae* na listi CITES – Annex II.

Očekuje se da će se sa izradom Crvene knjige flore Crne Gore, obezbijediti potpuni uvid u postojeće stanje i brojnost ranjivih i ugroženih taksona u flori NP Prokletije.

Analiza baze podataka upućuje na sledeće zaključke:

- Neistraženost područja NP u Gusinjsko-Plavskom dijelu masiva Prokletija.
- Nedostaju podaci o ukupnom broju vaskularnih biljaka u flori NP Prokletije.
- Nedostaje IUCN Crvena lista flore NP Prokletija.
- Pojedini rijetki endemski taksoni, kao što su stenoendemi Prokletija (*Hieracium sparsum* subsp. *schuettianum*, *Alchemilla bertisceae* i *Alchemilla vincekii*), endemi šireg područja Prokletija (*Pedicularis ernesti-mayeri*, *Heliosperma oliverae*) i Balkanski endemi, a u Crnoj Gori prisutni su samo na Prokletijama (*Draba korabensis*, *Dianthus microlepis* subsp. *microlepis*, *Melampyrum scardicum*, *Taraxacum pindicola*), ne nalaze se na Listi zaštićenih vrsta Crne Gore, što ukazuje na potrebu revidiranja ove liste.
- Literaturni podaci za većinu taksona od nacionalnog i/ili međunarodnog značaja su stari više decenija, a oni novijeg datuma su malobrojni i odnose se na pojedinačne taksone.
- Pojedini taksoni iz starih literaturnih podataka su u međuvremenu promijenili nomenklaturni status, nivo endemizma i status zaštite.

- Potrebno je intenzivirati istraživanja, nastaviti inventarizaciju i kartiranje endemičnih i ugroženih vrsta i stanišnih tipova.

Istraživanja i monitoring

Tokom planskog perioda 2016-2020, rad stručne službe bio je usmjeren na istraživanjima i monitoringu odabranih nacionalno značajnih vrsta, kao i na evidentiranju endemske, nacionalno i međunarodno zaštićene flore na više lokalitet, primjenom metode linijskog transekt. Podaci su kartirani i unijeti u elektronsku bazu.

Uspostavljen je između stručne službe i službe nadzora koordinisan sistem kontrole komercijalnog ubiranja divlje flore.

Analizom podataka obezbijeđenih inventarizacijom (baza podataka), kao vrste prioritete za istraživanje odabrane su *Pinus heldraichii*, *Narthecium scardicum* i *Lunaria telekiana*. Kriterijum za odabir vrsta, pored endemizma i nivoa zaštite, bili su starost literaturnih izvora i nepostojanje podataka o postojećem stanju populacija i njihovih staništa.

Pinus peuce (molika) je endemo-reliktna vrsta, zaštićena nacionalnim zakonodavstvom (Sl. list RCG 76/06), sa značajnim rasprostranjenjem na Prokletijama, gdje gradi šume molike *Pinetum peucis montenegrinum* (u NP na Velikom i Malom Hridu) u subalpijskom pojasu ili je u zajednici sa smrčom *Piceo-Pinetum peucis montanum* u nižem visinskom pojasu, a javlja se i u mješovitim lišćarsko-četinarskim šumama. Istraživanja stručne službe obavljena su 2017. u šumi molike oko Hridskog jezera, gdje je razvijena molikina šuma (Natura 2000 stanište 95A0 Visoke oromediteranske šume munike i molike). Zajednica molike unutar prirodnog rezervata "Hridsko jezero" ima I stepen zaštite. Rezultati istraživanja pokazuju da se radi o staroj, dobro očuvanoj šumskoj sastojini koja pokazuje tendenciju širenja na rubnim staništima koja joj primarno pripadaju, a bila su pretvorena u pašnjačke livade. Smanjenjem pašarenja, ova staništa ponovo, vrlo uspješno, zauzima podmladak molike. U zeljastom spratu šume molike javljaju se i vrste koje su graditelji vriština, koje uz molikinu šumu pokrivaju najveću površinu oko jezera. Vrištine su NATURA 2000 stanište - 4060 Alpijske i borealne vrištine i na ovom lokalitetu su ocjenjene kao reprezentativne. Sem kontrole (naročito kad su u pitanju mehanička oštećenja stabala i potpaljivanje vatre) i drugih propisanih mjera zaštite unutar rezervata, nije potrebno implementirati druge mjere.

Narthecium scardicum je endem Balkanskog poluostrva i zakonom zaštićena vrsta, sa rasprostranjenjem u Crnoj Gori na više lokaliteta masiva Prokletija. Na području NP evidentiran je na Bogičevici i Hridu. Istraživanja su obavljena na oba lokaliteta tokom 2018 i 2019 godine. Vrlo značajna, po površini koju zauzima i po pokrovnosti, zabilježena je populacija na Bogičevici, u vegetaciji acidofilnih niskih cretova – prelazne tresave, na nadmorskoj visini iznad 2000m. Na istom staništu evidentirano je prisustvo i drugih nacionalno i međunarodno značajnih taksona: *Willemetia stipitata* ssp. *albanica*, *Pinguicula balcanica*, *Gymnadenia frivaldii*, *Dactylorhiza cordigera* ssp. *bosniaca*, koje zajedno sa *Narthecium scardicum* potvrđuju da se radi o potencijalnom Natura 2000 habitatu 7250* Zapadnobalkanske alpijske tresava (*Narthecium scardicum*) - predlog za novi tip staništa sa Anex I Habitat Direktive. Tokom istraživanja na Hridskoj Gori, evidentirana je manja populacija na vlažnim progalama šume molike, na 1994-2002m.nv. Zatečeno stanje staništa i populacija vrste *Narthecium scardicum* na Bogičevici i Hridu ukazuje da, sem monitoringa od strane stručne službe JP i redovnog nadzora od strane Službe zaštite, za sada nije potrebno sprovesti dodatne mjere zaštite populacija i staništa.

Lunaria telekiana je endem planina prokletijskog sektora. Nalazi se na preliminarnoj Crvenoj listi flore Crne Gore kao CR (kritično ugrožena). Na crnogorskom dijelu Prokletija evidentirana je na više lokaliteta. Istraživanja stručne službe obavljena su na lokalitetima Dolina Grebaje, Vojuša

(Zastan), padine Volušnice i Mecin do, na siparskim i kamenjarskim staništima u visinskom rasponu od 1194 do 1342mnnv. Konstatovano je da *Lunaria telekiana*, kao endemska i zaštićena vrsta, gradi brojne populacije na ranije evidentiranim staništima (naročito na Mecinom dolu), sa tendencijom širenja areala prema Dolini Grebaje, osvajajući postepeno i travna staništa doline. Samim tim, ne postoji potreba za uvođenjem dodatnih mjera zaštite na njenim staništima.

Evidentiranje endemske, nacionalno i međunarodno zaštićene flore

Na svim lokalitetima na kojima je vršeno istraživanje navedenih vrsta, istovremeno je obavljen popis i drugih nacionalno i/ili međunarodno značajnih biljnih taksona, dok je uz planinarsku stazu Grebaja-Volušnica urađen popis značajnih biljnih taksona sa ciljem identifikovanja i uspostavljanja monitoringa za vrste koje se javljaju u malom broju primjeraka ili se klasifikuju kao rijetke i ugrožene. Staza najvećim dijelom prolazi kroz bukovu šumu, gdje su zabilježene u pojedinačnim primjercima šumske vrste orhideja. Na platou Volušnice, na vlažnim staništima, evidentirano je brojno prisustvo rijetkih endemskih vrsta *Dactylorhiza cordigera* ssp. *bosniaca* i *Pinguicula balcanica* koje će se pratiti kroz budući program monitoringa. Na suvljim terenima uz stazu, urađen je popis drugih endemskih vrsta (*Achillea abrotanoides*, *Plantago reniformis*, i dr.) - u brojnosti koja ne zahtijeva dalje praćenje njihovih populacija.

U radu na terenu, primijenjena je metoda transekta. Urađene su mape transekata sa punktiranim koordinatama za svaku vrstu. Podaci su unijeti u bazu podataka i fotodokumentovani.

Ubiranje ljekovitog bilja, šumskih plodova i gljiva u komercijalne svrhe

U zaštićenom području kao što je nacionalni park, ubiranje i korišćenje biljnih resursa u komercijalne svrhe mora se odvijati po ustanovljenim propisima, na osnovu prethodno pribavljene dozvole od strane Agencije za zaštitu životne sredine.

Radi bolje kontrole staništa biljnih vrsta koja su pod pritiskom usled ubiranja u komercijalne svrhe, uspostavljena je saradnja sa Agencijom u smislu preuzimanja podataka o izdatim dozvolama. Takođe, iskoordinisan je rad službe zaštite NP i stručne službe JPNPCG, kako bi se na osnovu preuzetih podataka, uradila analiza stanja komercijalnih vrsta i njihovih staništa. Tokom realizacije ove aktivnosti izdvojila su se tri problema, koje treba ubuduće riješiti, kako na nivou NP i JPNPCG, tako i na nivou nadležnih institucija.

1. Agencija za zaštitu prirode i životne sredine, u ovom planskom periodu i godinama unazad, nije dobila ni jedan zahtjev, a time ni izdala dozvolu za komercijalno ubiranje ljekovitog bilja, šumskih plodova i gljiva za područje NP.
2. Nedovoljna kontrola od strane Službe zaštite, ali i realni problemi koji ih onemogućavaju u tom radu.
3. Nemogućnost mapiranja staništa, jer nadzornici u službenu zabilješku bilježe lokalni naziv ili ime šireg područja za lokalitet na kojem je zatečeno lice u nelegalnoj radnji. Mape na Google-Earth i u GIS-u, ne prepoznaju lokalne nazive područja. U narednom periodu neophodno je da nadzornici koriste uređaje sa GPS koordinatama.

Imajući u vidu navedeno, nije moguće izvesti zaključak o sakupljanju divlje flore u komercijalne svrhe u granicama NP Prokletije. Realno, nelegalno ubiranje divlje flore postoji u ovom NP u većoj mjeri nego što je službeno konstatovano, naročito kada su u pitanju borovnica i gljive. Bez preciznih podataka u kojoj mjeri i na kojim lokalitetima se vrši ubiranje na cijelom području Parka, nemamo saznanje o stvarnom stanju na terenu i stepenu ugroženosti ovih staništa i populacija.

Monitoring šumskih ekosistema

Stanje šuma prema oštećenosti od požara

Požari, kao najopasniji negativni faktori koji utiču na degradaciju i potpuno uništavanje šuma, odlikuju se različitim stepenom uništenosti šumskih ekosistema. U narednoj tabeli dajemo pregled vrsta oštećenja od požara u odnosu na površinu i procentualno učešće u odnosu na površinu šuma.

Tabela 13: Pregled vrsta oštećenja od požara u odnosu na površinu i procentualno učešće

Oštećenja sume izazvana požarom	Površina ha	Površina %
Bez oštećenja	8,900.00	99.2
Ozbiljna oštećenja izazvana šumskim požarima (uginuće stabala i šibljaka >90%), tekuća godina	50.0	0.4
Ozbiljna oštećenja izazvana požarima (uginuće stabala i šibljaka >50%), od dvije do pet godina	50.0	0.4
UKUPNO	9,000.0	100.0

Oštećenja od požara su prema podacima inventure šuma prisutni na oko 0,8%. Prethodni period je obilježen učestalim požarima u ljetnjim mjesecima. Požari koji se javljaju u proljećnom periodu su isključivo izazvani paljenjem imanja od strane stanovništva naselja u kontaktnim zonama i na području Parka. Do sada nije bilo potrebe da se rade planovi sanacije, jer su požari zahvatili veoma male površine pod šumom.

Analiza grupe podataka - defolijacija kruna drveća

Defolijacija se definiše kao gubitak iglica/lišća u krošnji koja se ocjenjuje u odnosu na referentno stablo. Ocjena defolijacije (opalost lišća/iglica) se vrši bez obzira na uzrok gubitka asimilacionih organa. Defolijacija predstavlja prvi mjerljiv parametar koji pokazuje stepen oštećenja stabla, jer kroz biološki mehanizam stablo pokušava da se odbrani i da napadnute ili obolele asimilacione organe odbaci.

Na nivou posljednjeg monitoringa, determinisan je gubitak iglica/lišća na posmatranom uzorku.

Tabela 14: Gubitak iglica/lišća na posmatranom uzorku

Broj stabla - uzoraka	Stepen defolijacije (%)	Procenat defolijacije (%)
1760	0	94,00
57	10-30	3,00
9	31- 50	0,50
46	iznad 50%	2,50
Σ 1872	-	100

Na cijelom području Parka, pod šumskom vegetacijom postavljena su 78 klastera sa kojih su prikupljeni i analizirani podaci o zdravstvenom stanju šuma. Svaki klaster se sastojao od 4 ogleadne površine na kojima je analizirano po 6 stabala. Najveći broj stabala obuhvaćenih posmatranjem, 1760 stabala (94%) bio je bez defolijacije, što govori o relativno dobrom zdravstvenom stanju šuma.

2.6.2. Monitoring i istraživanja faune

Tokom 2015. godine započete su aktivnosti u vidu postavljanja foto-zamki u okviru programa oporavka balkanskog risa. Te godine postavljeno je 10 foto-zamki na teritoriji NP tako i u njegovoj neposrednoj blizini. Iste godine primjenjivala se i metoda praćenja tragova u snijegu duž definisanog transeкта na šumskim putevima. Na osnovu tragova došlo se do zaključka da je na ovom području vrlo brojna lisica. Divlja svinja, jazavac i zec na osnovu ove metodologije procijenjeni su kao brojni, dok su vuk i divlja mačka u kategoriji vrlo rijetka. Tokom 2015. i 2016. godine istraživanja su nastavljena uz korišćenje foto-zamki i prikupljanjem tragova, što se realizovalo i uz pomoć lokalnog stanovništva. Tokom 2016. godine, u saradnji sa NVO Triton i PSK Hrid postavljene su foto-zamke na području Bogičevica, Ropojane i Grebaja. Uspostavljena je saradnja NVO Toka iz Albanije, NVO Era iz Kosova i NVO Triton iz Crne Gore u cilju vršenja prekograničnog monitoringa balkanskog risa i drugih životinjskih vrsta na ovom području. Istraživanja su nastavljena 2019. godine kroz anketiranje lokalnog stanovništva i angažovanje nadzornika, a u cilju određivanja najpogodnijih lokaliteta za nastavak istraživanja.

2.6.3. Monitoring i istraživanja kulturno-istorijskog nasljeđa

U minulom planskom periodu započeto je istraživanje i dokumentovanje tradicionalnog katunskog graditeljstva na prostoru Parka, čiji će finalni rezultati pokazati ukupnu sliku stanja, brojnost i vlasništvo objekata.

Terensko istraživanje je vršeno na više lokacija. U plavskom dijelu Prokletija na području Babinog polja u katunima Bogičevica, Kolašinac, Muharemovića, Bajrovića i Bakovića katunima konstatovan je veći broj zapuštenih i aktivnih stanova, stočarskih koliba, građenih od drvenih oblica pokrivenih daskom i limom, u čijem sklopu su i prateći sadržaji za potrebe pastirskog života. Na gusinjskoj strani Parka evidentiranje je obavljeno u katunima Volušnica, Zarusnica i Zastan, u kojima su vidni brojni ostaci napuštenih stočarskih koliba zidanih od kamena u suvomeđi, sa propalim krovnim konstrukcijama. U prošlosti ovi objekti su pokriveni bukovim listom, ili klekovim granjem, u novije vrijeme daskom, terpapiromi i najlonom.

U kontaktu sa lokalnim stanovništvom prikupljeni su podaci o vlasništvu evidentiranih objekata, kao i o većem broju katuna za koje predstoji terensko istraživanje.

Upravi za zaštitu kulturnih dobara 2019. godine je proslijeđena inicijativa za uspostavljanje zaštite tradicionalnih kula i kuća Plava i Gusinja, nakon čega je uslijedilo zajedničko terensko istraživanje sa stručnim timom UZZKD.

Tom prilikom je evidentirano 50-tak objekata tradicionalnog graditeljstva različite namjene, lokacija, vremena nastanka, stanja očuvanosti kulturno-istorijskih vrijednosti i različitog fizičkog stanja očuvanosti. Istovremeno, napravljen je uvid u 10-tak enterijera starih kula i kuća iste oblasti. Analizom dobijenih podataka, odnosno zatečenih vrijednosti i stanja 34 stare kule i kuće u Plavu i Gusinju, rezultiralo je predlogom, od strane stručnog tima UZZKD, za dalju valorizaciju kulturno-istorijskih vrijednosti, odnosno za zaštitu 9 objekata, 5 u Plavu i 4 u Gusinju.

2.6.4. Monitoring i istraživanja etnografskog nasljeđa

U prethodnom planskom periodu na prostoru Parka nastavljeno je sa aktivnostima rekognosciranja, identifikovanja, istraživanja, dokumentovanja, očuvanja, zaštite, valorizacije i promocije nematerijalnih kulturnih dobara. Rezultat toga istraživanja su popisani stari zanati kao što su kovački, samardžijski, izrada ženske nošnje za mlade „mladačko ruho“ ili alaturko nošnja, tkanje plavsko-gusinjskih ćilima poznatih kao „granaši“ i „buketi“ i izrada drvenih čamaca. Zabilježeno je pjevanje i sviranje uz pratnju tradicionalnih muzičkih instrumenata (tamburica, saz,

šargija). Iz oblasti narodne medicine vještina liječenja travama i spravljanje melema. Iz domena običajne prakse proslavljanje Kurban Bajrama, Ramazanskog Bajrama, Omahe i Klanjanje. Što se tiče prehrambene proizvodnje zabilježeno je spravljanje različitih prerađevina od mlijeka, kao što su sir i jardum. Prikupljeni su i zabilježeni recepti, reprezentativna jela (hasude, dolma, pačaburek, gotovac, češkek - češke, satramac, prža - zatop, list pita), kao i slasticé i kolači (baklava, šećerli lokum, urmašice, halva, gurabije, hačajlija, štrudla sa borovnicama, sok od ruže). Na Bajrovića katunu na Bogičevici od 2018.godine organizuje se manifestacija katuna i manifestacija autohtone gastronomske ponude Parka.

Kroz strateški projekat „Zaštita nematerijalnog kulturnog nasljedja Crne Gore” koji su zajednički pokrenuli Ministarstvo prosvjete, nauke, kulture i sporta, Uprava za zaštitu kulturnih dobara i Narodni muzej Crne Gore, urađeno je rekognosciranje područja po svim opštinama. Na osnovu prikupljene dokumentacije, sačinjena je lista za nacionalni Registar NKN, koji je preduslov za UNESCO reprezentativnu listu zaštite. Prosljeđene su inicijative Upravi za zaštitu kulturnih dobara, za uspostavljanje zaštite dva identifikovana arheološka nalazišta iz praistorijskog perioda u granicama NP Prokletije i to lokalitet u blizini katuna Volušnica, nazvan Velika majka Prokletija i lokalitet crteža na ulazu u pećinu na planini Vezirova brada. Ove inicijative su prihvaćene od nadležne institucije i slijedi izrada njihovih elaborata, kojima će se steći njihova odgovarajuća pravna zaštita.

U narednom planskom periodu prezentacija i popularizacija vrijednosti etnografske baštine Parka sprovodiće se na način kojim će se obezbijediti njihova zaštita, očuvanje i unapređenje, kroz kontinuiranu institucionalnu saradnju iz oblasti kulturnog nasljeđa (MKCG, NMCG, UZKD, CANU). S tim u vezi, nastaviće se stručno istraživanje iz domena nematerijalnog kulturnog nasljeđa, kao i aktivnosti na njihovoj valorizaciji, koje podrazumijevaju aktivan odnos prema baštini koja ne treba da bude statična, već živa, kroz kreiranje i osmišljavanje edukativno-promotivnih prezentacija i programa različitih manifestacija, sajmova i dešavanja u Parku.

2.7. UTICAJI NA ŽIVOTNU SREDINU I STANJE BIODIVERZITETA NA PROSTORU NACIONALNOG PARKA

2.7.1. Uticaji na životnu sredinu

U prethodnom planskom periodu antropogeni pritisci na životnu sredinu na području Parka uglavnom su bili izraženi kroz nesavjesno odlaganje otpada, naročito na lokacijama Grebaje, Ropojana, Oko skakavice, Treskavac, Babino polje, Hrid, Bogičevica. Permanentno se pratilo stanje i vršila sanacija površina gdje su se pojavljivala nelegalna odlagališta. Organizovane su edukativne radionice u cilju razvijanja svijesti o ovom problemu. Mjere zaštite prostora od nastajanja otpada na području Parka, sprovode se kroz implementaciju strateških dokumenata koja se tiču upravljanja otpadom, a to su Državni plan upravljanja otpadom, kao i lokalni planovi za upravljanje komunalnim i neopasnim građevinskim otpadom, Zakon o upravljanju otpadom i Zakon o komunalnim djelatnostima.

NP Prokletije nije destinacija „masovnog turizma” i turistička djelatnost ne ugrožava u većoj mjeri kvalitet životne sredine. Ipak, zaštita i očuvanje životne sredine predstavlja važan segment za održivi razvoj turizma na prostoru Parka, te je stoga neophodno uvesti monitoring zaštićenih

područja u segmentu turističke aktivnosti. Stoga će se u narednom planskom periodu posebna pažnja pokloniti istraživanju i određivanju najposjećenijih prihvatnih kapaciteta u Parku, te na osnovu dobijenih rezultata pratiće se i regulisati broj posjetilaca, izgradiće se mehanizam smanjenja efekta vidljivosti posjetilaca u određenim područjima („leave no trace“ principi), kao i razviti nova turistička ponuda i programi obilaska s ciljem da se najatraktivniji lokaliteti oslobode pritiska posjetilaca.

2.7.2. Stanje biodiverziteta

Stanje flore i vegetacije

Oslanjajući se na relevantne literaturne izvore i na osnovu sopstvenih istraživanja, stručna služba kontinuirano prikuplja podatke o brojnosti i florističkom diverzitetu značajnih taksona (endema i vrsta na nacionalnoj i međunarodnim listama zaštite) i podatke o stanju pojedinih vrsta i njihovih staništa.

Međutim, zbog nedovoljne istraženosti područja Plavsko-Gusinjskih Prokletija koje pripadaju NP, i nepotpunih i zastarelih istraživačkih i naučnih podataka i nedovoljnih kapaciteta stručne službe da svojim radom pokriju velika područja, moguće je dati samo opšti uvid stanja i uticaja ugrožavajućih faktora na floristički diverzitet Parka:

- Prisutni su antropogeni, biološki i klimatski pritisci koji mogu ugroziti ili ugrožavaju diverzitet flore kada su u pitanju šumski ekosistemi.
- Nisu zabilježeni antropogeni pritisci koji ugrožavaju lokalne endemske vrste, ali zbog malog areala ovih vrsta, u skladu sa IUCN kriterijumima, smatra se da su ugrožene. Povoljnost u njihovom očuvanju je što se uglavnom nalaze u nepristupačnim predjelima refugijalnog tipa.
- Na terenima koje je stručna služba istraživala (opisano u poglavlju 2.6.), nijesu uočeni antropogeni pritisci koji bi mogli ugroziti stabilnost populacija koje su bile predmet monitoringa.
- Dolina Grebaje i Prokletijski masivi koji se izdižu iznad nje, predstavljaju neprocjenjivi prostor za multidisciplinarna istraživanja. Neophodno je kontrolisati sve veću posjetu gostiju i eventualne antropogene pritiske duž staza koje u tom dijelu postoje. Takođe, potrebno je spriječiti dalju nekontrolisanu gradnju na ulazu u dolinu Grebaje koja može narušiti osnovni prirodni izgled i ljepotu predjela.
- Nelegalno ubiranje ljekovitog bilja, šumskih plodova i gljiva u komercijalne svrhe je realna prijetnja po populacije vrsta i njihova staništa, tim prije što ne postoji adekvatna kontrola i sankcionisanje ovih radnji. Stanovnici i posjetioci Parka mogu pojedinačno ubirati manje količine ovih vrsta.
- Trenutno, može se reći da je najveća prijetnja za biodiverzitet NP Prokletije generalno slaba proučenost područja, naročito kada su u pitanju visokoplaninska refugijalna staništa i neki rijetki stanišni tipovi kao što su Natura 2000 Habitati 7250* ZAPADNOBALKANSKE ALPIJSKE TRESAVE (NARTHECION SCARDICI), koji se javlja isključivo na Prokletijama i to lokalizovano na manjim površinama, ili mozaično u vidu fragmenata manjih od 2 m², ili 3180 *POVREMENA KRAŠKA JEZERA (TURLOZI), kojem pripada Ropojansko jezero u Gusinjskim Prokletijama.

Preglednija slika o stanju značajnih bioloških sistema dobiće se sa sticanjem novih saznanja kroz neophodna ekspertska istraživanja i kroz uspostavljanje granica Natura 2000 habitata, a time će se i konkretizovati mjere očuvanja specijskog i stanišnog diverziteta.

Stanje šumskih ekosistema

Stanje šuma na prostoru NP Prokletije moguće je sagledati pregledom analiza određenih činioca na osnovu kojih se mogu jasno uvidjeti različiti uticaji, prilike, posledice i mogućnosti šumskih ekosistema.

Prema uzročniku oštećenja sve štetne faktore koji se javljaju u ovim šumama možemo grupisati u tri kategorije: 1) faktori koji se sanitarnim i uzgojnim mjerama mogu kontrolisati (brojni nepovoljni faktori koji narušavaju uslove za opstanak šumskih ekosistema, kao što su promjena klime, opadanje kvaliteta vazduha, vode i zemljišta i dr.); 2) faktori koji se mogu kontrolisati neposrednim sanitarnim mjerama (ovdje prvenstveno spadaju faktori koji preko uzgojnih mjera obezbeđuju pravilnu izgrađenost i stabilnost šumskih ekosistema); 3) faktori koji se mjerama zaštite mogu kontrolisati (biotički faktori kao što su patogene gljive, štetni insekti, glodari i sl).

Abiotički štetni faktori izazivaju poremećaje i oštećenja koja nastaju pod uticajem nepovoljnih klimatskih i edafskih faktora. Pojava sušenja stabala izazvana je uticajem različitih vrsta abiotičkih faktora, kao što su suviše niske ili suviše visoke temperature, nedostatak ili prevelika vlaga zemljišta, nedostatak ili prevelika svjetlost, aerozagadjenje, nedostatak hranljivih elemenata u zemljištu, prevelika kisjelosti ili bazičnost zemljišta, mineralna toksičnost, mehaničko dejstvo vjetra, snijega, grada, groma i sl. Kada su u pitanju biotički štetni faktori, u prvom redu su u pitanju razne biljne i životinjske vrste i fitopatogeni virusi koji izazivaju bolesti. Nazivaju se još i infektivne bolesti, jer oboljele biljke koje su izvor zaraze mogu prenijeti ove bolesti na okolne zdrave biljke. Od svih biljnih bolesti u šumarstvu, daleko najveći značaj imaju mikoze, tj. bolesti uzrokovane patogenim gljivama.

Inventurom šuma sprovedenom tokom 2015. i 2016. godine, pregledom ukupno 1872 stabla, utvrđeno je prijeteće prisustvo većeg broja negativnih abiotičkih i biotičkih faktora:

- insekti (na 34 stabla)
- gljive (na 40 stabala)
- abiotički faktori (na 49 stabala)
- uticaj čovjeka (na 57 stabala)

Oštećenja stabala izazvana djelovanjem insekata prouzrokovana su prisustvom sipaca (*Scolytus* sp.) na deblu, granama i grančicama. Štete prouzrokovane insektima su veoma važne i oslikavaju ukupno stanje na nivou Parka, dok pojedini lokaliteti (npr. širi reon Babinog polja, Hridske gore, Bogićevice) zavređuju detaljniju opservaciju i smatra se da su znatno ugroženiji od prikazanih rezultata. U šumama na području Parka štetni insekti se obično javljaju poslije šteta nastalih od nekih primarnih parazita, zatim na stablima oštećenim od glodara (npr. poslije prstenovanja mlađih stabala to su oštećenja od vjeverice ili puha), zatim na mjestima gdje su vršene sječe, ali na kojima poslije toga nije ustanovljen šumski red (ostala prevršena stabla, razbacane grane ostale neobrađene izvale u šumama u kojima se u prethodnom periodu ekonomski gazdovalo), zatim gdje je došlo do snjega i vjetroizvala, lomova i sl. Uglavnom se javljaju štete od insekata koji su poznati kao "sekundarne štetočine" i koji naseljavaju fiziološki oslabljena stabla (npr. potkornjaci, strižibube, ose drvenice, veliki šumski mrav i sl.). Međutim konstatovane su neke insekatske vrste koje se ponašaju i kao "primarne štetočine" (npr. *Cryptococcus fagisuga*, koja zajedno sa gljivom *Nectria coccinea* izaziva "bolest kore bukve", *Chermes* spp i dr.).

Oštećenja stabala izazvana djelovanjem gljiva determinisana su na 40 stabala, čiji prepoznati uzročnici su bili gljive (prouzrokovajući truleži pridanaka i korjena, gljive razarači drveta, gljive prouzrokovajući uvenuća i druge). Imajući u vidu da su Prokletije izložene perhumidnoj klimi sa visokim nivoom padavina, stvoreni su povoljni uslovi za razvoj gljivičnih oboljenja na šumskim vrstama drveća ovog područja. Mediteranski pluviometrijski režim padavina, koji je zbog proljećnjeg i jesenjeg maksimuma padavina nepovoljan za šume, a idealan za razvoj parazitskih gljiva. Štete uzrokovane njihovim aktivnostima se iz godine u godinu uvećavaju. Iz tog razloga, kada se sagledaju uticaj svi štetnih faktora koji se javljaju u šumama Parka, patogene gljive su još uvijek dominantan faktor koji dovodi do sušenja šuma.

Negativni faktori na šumu ne djeluju pojedinačno, već sukcesivno. Djelovanje jednog faktora stvara preduslove za djelovanje nekog drugog štetnog faktora, koji ne bi bio prijetnja da nije do štetnog uticaja prvog faktora. Zbog toga je rano otkrivanje i reagovanje u cilju suzbijanja primarnih štetnih faktora najbolja zaštita. Možemo konstatovati da se šume na prostoru Parka nalaze u dobrom zdravstvenom stanju i da nijesu značajno ugrožene djelovanjem štetnih faktora.

Stanje faune

Kada su u pitanju vodeni organizmi, glavna prijetnja za vrste koje žive u vodenim ekosistemima je izgradnja mini-hidroelektrana u okruženju Parka. Vodena staništa su relativno dobro očuvana, a direktni antropogeni uticaji slabo izraženi. Ranijim istraživanjima utvrđeno je da su hidrološki objekti poput Hridskog jezera, Ljuče, Grlje i Grnčara veoma dobro očuvani i konstatovano je dobro stanje ihtiofaune u ovim jezerima. Pored toga, vodni objekti u Parku nisu sportsko-ribolovno atraktivni, a na nekim su zabranjene sportsko-ribolovne aktivnosti. Stanje biodiverziteta gmizavaca i vodozemaca u Parku, kao i u većini drugih područja Crne Gore ocjenjuje se kao relativno stabilno, izuzev rijetkih i ugroženih vrsta vodenih mrmoljaka. Prema literaturnim podacima, ali i stručnim mišljenjima, smatra se da je ova grupa faune ugrožena prvenstveno pojavom alohtonih vrsta u nekim zatvorenim hidrološkim sistemima kao što je Hridsko jezero.

U cilju spremnosti za eventualne pojave širenja epidemije zaraznih bolesti kod sisara, u toku 2019. godine započet je projekat "Spremnost zemalja Balkana u slučaju pojave afričke svinjske kuge kod divljih i domaćih svinja". Projekat provodi Uprava za bezbjednost hrane i fitosanitarne poslove i Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma. U okviru Projekta, izvršena je obuka stručnih saradnika za zaštitu faune. Kada su u pitanju zarazne bolesti, u periodu 2015-2020. godina, nisu registrovana zarazna oboljenja kod sisara. Što se tiče primjene zdravstvenih i sanitarnih mjera, u nacionalnim parkovima dozvoljava se sanitarni odstrijel u slučaju pojave bolesti. U proteklom planskom periodu nisu registrovana oboljenja kod krupnih sisara. Kada je u pitanju antropogeni uticaj na faunu krupnih sisara, kao jedan od najznačajnijih izdvaja se pritisak u smislu lova i krivolova. Veliki problem sa kojim se suočava Služba fizičke zaštite je lov u kontaktnoj zoni Parka. Lov u lovištima koja se nalaze u kontaktnoj zoni Parka utiče na ekologiju krupnih sisara (brojnost, ponašanje, vitalnost, reproduktivnost itd.), uzimajući u obzir areale aktivnosti populacija ovih vrsta koje obuhvataju jedinstvenu teritoriju koja obuhvata kontaktne zone i područje Parka.

Antropogeni pritisak na ptice Prokletija je sve izraženiji. Ekstenzivno stočarstvo na visokoplaninskim pašnjacima, naročito u vrijeme gnjezdilišne sezone, otvaranje Crne Gore kao turističke destinacije za alpiniste i paraglajdiste koji se po masivu kreću nekontrolisano, te uništavanje – sječa šuma i izgradnja šumskih puteva velika su prijetnja opstanku ptica cijelog regiona. Sve gore navedene aktivnosti poklapaju se sa vremenom sezone gniježđenja na planini, te su one, inače najveća vrijednost Prokletija posebno ugrožene.

2.8. INSTITUCIONALNA PITANJA RAZVOJA, IZAZOVI, PROBLEMI, OGRANIČENJA, PRIJETNJE, ŠANSE I MOGUĆNOSTI ZA UPRAVLJANJE NP PROKLETIJE

Na osnovu detaljne socio-ekonomske, kulturološke i analize stepena očuvanosti prirode na prostoru NP Prokletije, a na osnovu presjeka svih parametara može se izvesti analiza stanja (SWOT analiza) koja percipira prednosti, slabosti, prijetnje i mogućnosti područja Parka. Dinamika procesa, kompleksnost samog prostora i upravljačke mjere doprinijele su da u odnosu na prethodni period imamo nove slabosti ili prijetnje, ali su i brojne slabosti u međuvremenu pretvorene u šanse i prednosti, a prijetnje značajno redukovane u odnosu na prethodni planski period. Tako, na osnovu sveobuhvatne analize svih parametara i indikatora moguće je uraditi novu SWOT analizu na sledeći način:

PREDNOSTI	NEDOSTACI
<ul style="list-style-type: none">• Izuzetno povoljna geografska pozicija Parka koji je smešten između tri države, gdje u radijusu od 300 km živi preko 1,000.000 stanovnika.• Relativna blizina drugih turističkih centara, kao što je crnogorsko primorje i područja sjeverne Albanije i Kosova.• Dobra promocija Parka na međunarodnim berzama i sajmovima turizma, kao i unaprijeđenje sistema marketinga i promocije korišćenjem savremenih digitalnih formi;• Trendovi turističkog tržišta pružaju mogućnost za razvoj održivog turističkog proizvoda, a koje u sinergiji sa poljoprivredom, zanatstvom i drugim uslugama doprinosi kvalitetu ukupne turističke ponude područja;• Značajno rastuća svijest i znanje o mogućnostima održivog razvoja i ekoturizma, kao i jačanje svijesti o neophodnosti očuvanja bogate prirodne i kulturne baštine područja;• Značajno unaprijeđena saradnja upravljača na lokalnom nivou;• Kulturna baština koja ilustruje bogatu istoriju ovog područja;• Tradicionalna arhitektura i brojni sakralni objekti iz različitih istorijskih epoha;• Povećano zanimanje javnosti za kulturnu baštinu područja Parka;	<ul style="list-style-type: none">• Niz problema koji su prouzrokovani direktnim i indirektnim ljudskim aktivnostima i navikama u prošlosti;• Potreba zajednice za intenzivnijim privredno-društvenim razvojem, što nije u korelaciji sa osnovnim premisama zaštite kao i misijom i vizijom očuvanja prostora Parka;• Narušavanje izgleda prirodnih predjela nezakonitim i neuređenim odlagalištima otpada;• Nedovršeni i narušeni građevinski objekti;• Nedostatak relevantne, aktuelne i pouzdane informacije o pojedinim ekosistemima, staništima i vrstama;• Nedostatak međuinstitucionalne i međursorske koordinacije i saradnje;• Nedostatak smještajnih kapaciteta za duži boravak turista na širem području Parka;• I dalje nedovoljna angažovanost domaćih struktura iz oblasti turizma za praćenje i transmisiju savremenih trendova razvoja u skladu sa praksama i iskustvima razvijenih evropskih država;

<ul style="list-style-type: none"> • Izgradnjom novih i proširenjem postojećih saobraćajnica značajno poboljšana dostupnost ovoj destinaciji; 	
<p>MOGUĆNOSTI</p> <ul style="list-style-type: none"> • Razvoj područja na principima održivog razvoja, a što se naročito odnosi na turizam i sa njim povezane djelatnosti; • Razvoj savremenih smještajnih kapaciteta namijenjenih za goste sa ino-tržišta; • Kroz ostvarenu i unaprijeđenu saradnju sa lokalnim strukturama otvara se niz mogućnosti za apliciranje i realizaciju različitih projekata od interesa za ovo zaštićeno područje; • Velike mogućnosti za razvoj kulturnog turizma; • Mogućnosti za razvoj zimskog turizma; • Mogućnosti apliciranja za projekte kod EU fondova, kao i za grantove koje u skladu sa Strategijom pametne specijalizacije raspisuje Ministarstvo prosvjete, nauke, kulture i sporta u saradnji sa drugim ministarstvima u Vladi Crne Gore; • Potencijali za razvoj farmakoterapije na bazi održivog korišćenja ljekovitog i aromatičnog bilja; • Maksimalno korišćenje domaćih potencijala za razvoj svih oblika održivog turizma; • Mogućnosti za progresivnu promociju Parka na crnogorskom tržištu, koje je do sada u strukturi posjeta bilo vrlo slabo zastupljeno u poređenju sa posjetama iz inostranstva; • Mogućnosti kreiranja i razvoja projekata i njihove implementacije sa Opštinama Plav i Gusinje u CG, opštinama Peć i Dečani na Kosovu i opštinama u Albaniji koje gravitiraju ka masivu Prokletija.; 	<p>PRIJETNJE</p> <ul style="list-style-type: none"> • Brojni faktori i rizici koji ugrožavaju diverzitet vaskularne flore na području Parka, uslovljeni antropogenim djelovanjem i drugim procesima; • Nelegalna gradnja na teritoriji Parka, naročito u dolini Ropojane i na Grebajama • Narušavanje staništa kroz različite forme i oblike korišćenja prirodnih resursa; • Neadekvatan pristup i način sakupljanja ljekovitog i aromatičnog bilja što doprinosi ugrožavanju pojedinih populacija biljnih vrsta; • Prisutna negativna demografska kretanja i iseljavanje stanovništva, što se negativno reflektuje na lokalnu ekonomiju i tradicionalni sistem ekonomskog privređivanja; • Još uvijek neadekvatno stanje lokalnih puteva unutar granica Parka što doprinosi sprječavanju porasta broja korisnika uređenih pješačkih i biciklističkih staza; • Planirana dionica puta Plav-Dečani kroz područje Parka može imati negativan uticaj na predioni i ukupan ekosistem Parka; • Izgradnja MHE u okruženju i na području Parka; • Neadekvatno korišćenje zemljišta u privatnom vlasništvu; • Nelegalna sječa šume; • Druge nelegalne aktivnosti; • Nizak nivo održivih investicija, što za posledicu ima slabo razvijene turističke kapacitete; • Globalni procesi i pandemije koje će u narednom periodu značajno uticati na turistički promet, a što će imati višestruke i negativne multiplikativne efekte na finansijsku održivost Parka i razvoj lokalnih ekonomija.

3.DUGOROČNA VIZIJA I OPERATIVNI PROGRAM UPRAVLJANJA NP PROKLETIJE

VIZIJA

Nacionalni park Prokletije, jedinstveni planinski masiv-mjesto očuvanih univerzalnih prirodnih fenomena i ukupnih vrijednosti područja, koji su okvir razvoja održivog turizma zasnovanog na prirodi i tradicionalnosti. Park je primjer dobrog upravljanja kroz blisku saradnju lokalnih zajednica i razvoj lokalnih ekonomija.

Strateško opredjeljenje Plana se zasniva na setu strateških oblasti, i u vezi sa tim definisanih ciljeva. Ovakvim pristupom će se obezbijediti neometano funkcionisanje i integrisanje različitih ciljeva u jednu cjelinu. Plan propisuje aktivnosti koje će se obavljati u periodu 2021-2025. godine, a koje će biti usmjerene na ispunjavanje definisanih ciljeva upravljanja.

Zakonom o zaštiti prirode (Sl. list CG br. 54/16), Metodogija izrade Plana upravljanja u najvećoj mjeri je definisana kroz propisani sadržaj ovog planskog dokumenta koji se navodi u zakonu. U Planu upravljanja NP Prokletije 2021-2025 definisano je 6 strateških oblasti u okviru kojih su formulisani ciljevi upravljanja sa setom aktivnosti koje su vremenski definisane.

Imajući u vidu da se najveći broj aktivnosti realizuje u višegodišnjem periodu, godišnjim Programom upravljanja će se kroz opis aktivnosti, koji je specifičan za datu godinu, definisati i indikatori realizacije svake programske aktivnosti na godišnjem nivou. Član 58 Zakona o zaštiti prirode navodi da se plan upravljanja implementira kroz usvajanje godišnjih programa upravljanja i Izvještaje o realizaciji godišnjih programa upravljanja koji se dostavljaju nadležnom ministarstvu. Na taj način, indikatori uspješnosti realizacije plana upravljanja su Izvještaji o realizaciji godišnjih programa upravljanja.

Shodno strateškim oblastima datim u petogodišnjem Planu upravljanja, za svaku godinu biće definisani prioriteti, sa definisanom vremenskom dinamikom.

Strateške oblasti:

1. Istraživanje, praćenje, obnova i unapređenje ekosistema, staništa i vrsta
2. Očuvanje, unapređivanje i promocija kulturno-istorijskih i etnografskih vrijednosti i potencijala
3. Edukacija, interpretacija prirodnih i kulturnih vrijednosti parka i razvoj turizma orijentisanog ka prirodi.
4. Turizam zasnovan na aktivnom odmoru u prirodi
5. Međunarodna i lokalna saradnja i socio-ekonomski razvoj
6. Jačanje kapaciteta Službe zaštite i unapređenje aktivnosti na očuvanju prostora Parka i prirodnih procesa

Za vrijeme važenja plana upravljanja 2021–2025. godina, ciljevi upravljanja grupisani u strateške oblasti koje proizilaze iz dugoročne vizije predstavljaju glavne smjernice za planiranje i sprovođenje konkretnih aktivnosti upravljanja. U slučaju promjene prirodnih, finansijskih, metodoloških i drugih uslova, moguće je vršiti izmjene ili dopune ciljeva upravljanja ili upravljačkih aktivnostima u Godišnjim programima upravljanja.

3.1. TABELA CILJEVA I AKTIVNOSTI PLANA UPRAVLJANJA

Strateška oblast 1: Istraživanje, praćenje, obnova i unapređenje ekosistema, staništa i vrsta								
Cilj 1.1.		Zaštita i održivo korišćenje vodnih resursa						
Aktivnost 1.1.1.		Prioritet	Dinamika					Odgovornost
Monitoring hidroloških objekata			1	2	3	4	5	
		2					Zavod za hidrometeorologiju i seizmologiju; Uprava za vode; Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj; direktor Parka	
Cilj 1.2.		Sprječavanje nastanka otpada						
Aktivnost 1.2.1.		Prioritet	Dinamika					Odgovornost
Sanacija neuređenih odlagališta otpada na području Parka.			1					
		1					direktor Parka, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	
Cilj 1.3.		Izvršena analiza i revizija podataka o flori i vegetaciji, sa posebnim osvrtom na prioritetne vrste i staništa i endemske vrste						
Aktivnost 1.3.1.		Prioritet	Dinamika					Odgovornost
Izvršiti obuku stručnih saradnika za floru i vegetaciju za rad u Geografsko informacionom sistemu			1					
		1					Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	
Aktivnost 1.3.2.		Prioritet	Dinamika					Odgovornost
Izraditi mobilnu aplikaciju u cilju boljeg monitoringa i prikupljanja podataka			1					
		1					Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	
Aktivnost 1.3.3.		Prioritet	Dinamika					Odgovornost
Nastaviti inventarizaciju nacionalno i/ili međunarodno značajnih biljnih taksona			1	2	3	4	5	
		2					Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	
Aktivnost 1.3.4.		Prioritet	Dinamika					Odgovornost
			1	2	3	4	5	
							Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	

Izvršiti analizu literaturnih i terenskih podataka unijetih u bazu	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Aktivnost 1.3.5.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
Uraditi karte distribucije za prioritetne vrste	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Cilj 1.4.	Kartirano i definisano stanje značajnih stanišnih tipova i dijagnostičkih vrsta u ugroženim Natura staništima						
Aktivnost 1.4.1.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
Kartirati stanišni tip *3180 Povremena kraška jezera (turlozi) na prostoru Ropojanskog jezera	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Aktivnost 1.4.2.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
Izraditi analizu stanja dijagnostičkih vrsta na stanišnom tipu *3180	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Aktivnost 1.4.3.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
Kartirati stanišni tip *7250 Zapadobalkanske alpijske tresave (<i>Narthecion scardici</i>)	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Aktivnost 1.4.4.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
Izraditi analizu stanja dijagnostičkih vrsta na stanišnom tipu *7250	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Cilj 1.5.	Kontrolisano ubiranje divlje flore u komercijalne svrhe i očuvanje staništa						
Aktivnost 1.5.1.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
Izraditi mobilnu aplikaciju za rad na terenu	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Aktivnost 1.5.2.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
Obučiti nadzornike za korišćenje mobilne aplikacije	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Aktivnost 1.5.3.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
Kontrolisati stanje na terenu i unositi podatke u bazu	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, direktor NP, Služba fizičke zaštite
Aktivnost 1.5.4.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	

Izvršiti analizu stanja i mapirati staništa na kojima je vršeno ubiranje	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, direktor NP, Služba fizičke zaštite
Cilj 1.6.	Monitoring šumskih ekosistema						
Aktivnost 1.6.1.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
Sprovoditi monitoring opšteg zdravstvenog stanja šuma	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Aktivnost 1.6.2.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
Sprovoditi monitoring dendrometrskih i ekoloških aspekata šumskih ekosistema	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Cilj 1.7.	Aktivna zaštita šumskih ekosistema						
Aktivnost 1.7.1.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
Sprovoditi sanitarno-higijenske mjere	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Aktivnost 1.7.2.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
Sprovoditi mjere zaštite od požara	1						Direktor JPNPCG, direktor Parka, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Aktivnost 1.7.3.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
Uvesti informacijski sistem u upravljanje i monitoring šumskih ekosistema	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Aktivnost 1.7.4.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
Unaprijediti saradnju sa lokalnim stanovništvom u cilju zaštite šumskih ekosistema	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Cilj 1.8.	Stabilne populacije značajnih vrsta ptica						
Aktivnost 1.8.1.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
Vršiti monitoring ornitofaune	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj

Cilj 1.9.	Istraženi speleološki i drugi objekti važni za očuvanje značajnih kolonija slijepih miševa (<i>Chiroptera</i>) i sprovedene mjere zaštite ugroženih kolonija						
Aktivnost 1.9.1.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Izraditi bazu speleoloških objekata na osnovu literaturnih podataka	2	■					Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Aktivnost 1.9.2.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Izvršiti nabavku opreme za istraživanje slijepih miševa	1	■					Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Aktivnost 1.9.3.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Izvršiti obuku stručnih saradnika za faunu za rad u Geografsko-informacionom sistemu	1	■					Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Aktivnost 1.9.4.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Nadzirati pristup jamama i pećinama, evidentirati i kontrolisati speleološke aktivnosti	1	■	■	■	■	■	Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, direktor Parka, Služba fizičke zaštite
Aktivnost 1.9.5.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Istražiti rasprostranjenost i utvrditi važna područja za očuvanje slijepih miševa	1	■	■	■	■	■	Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Aktivnost 1.9.6.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Utvrditi faktore ugrožavanja i po potrebi sprovesti mjere očuvanja najznačajnijih kolonija slijepih miševa	1				■	■	Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, direktor Parka
Cilj 1.10	Istražena fauna krupnih sisara i kartirana najznačajnija staništa						
Aktivnost 1.10.1	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Izvršiti nabavku opreme za istraživanje (foto-zamke, zvučnici i ostala oprema neophodna za akustičnu metodu)	2	■					Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, direktor Parka, Služba fizičke zaštite
Aktivnost 1.10.2.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	

Izvršiti kartiranje značajnih staništa za krupne sisare	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Aktivnost 1.10.3.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Izraditi bazu podataka nultog stanja i definisati potrebne mjere konzervacije	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Cilj 1.11.	Stabilne populacije divokoze (<i>Rupicapra rupicapra balcanica</i>)						
Aktivnost 1.11.1.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Izraditi mobilnu aplikaciju za terenski rad u funkciji boljeg nadziranja stanja populacija	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Aktivnost 1.11.2.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
U odnosu na prethodna istraživanja sprovoditi dalji monitoring divokoza	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, direktor Parka, Služba fizičke zaštite
Aktivnost 1.11.3.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Izraditi plan zaštite staništa i vrste	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Cilj 1.12.	Očuvanje vrsta iz porodice <i>Mustelidae</i> kroz očuvanje njihovih staništa						
Aktivnost 1.12.1.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Utvrđivanje staništa i kartiranje u GIS-u	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, direktor Parka, Služba fizičke zaštite
Aktivnost 1.12.2.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Na osnovu monitoringa izraditi bazu podataka nultog stanja u odnosu na koje će se sprovoditi mjere konzervacije u budućnosti	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Cilj 1.13.	Istraživanje faune insekata i kartiranje najznačajnijih staništa						
Aktivnost 1.13.1.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Istražiti i sakupiti literaturne podatke o fauni Lepidoptera i Coleoptera	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj

Aktivnost 1.13.2.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Izvršiti uvid u stanje dnevnih leptira na području Parka	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Aktivnost 1.13.3.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
Izvršiti uvid u stanje Coleoptera na području Parka		1					

Strateška oblast 2							
Očuvanje, unapređivanje i popularizacija kulturno-istorijskih i etnografskih vrijednosti i potencijala							
Cilj 2.1.		Istraženi, valorizovani i zaštićeni najvrjedniji elementi materijalne kulturne baštine Parka					
Aktivnost 2.1.1.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
Finalizovati terensko istraživanje katunskog graditeljstva na području Parka		1					
Aktivnost 2.1.2.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
Inicirati i učestvovati u projektima istraživanja, sprovođenja mjera zaštite i prezentovanja kulturnog nasljeđa, koje implementiraju nadležne institucije		2					
Aktivnost 2.1.3.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
Pokretati inicijative za uspostavljanje zaštite kulturnih dobara		1					
Cilj 2.2.		Promovisana i adekvatno prezentovana kulturna baština u svrhu podizanja većeg značaja kulturno-istorijskih i graditeljskih vrijednosti i potencijala Parka					
Aktivnost 2.2.1.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
Prikupljati starije fotografije i razglednice iz plavsko-gusinjske regije u elektronskoj formi, od institucija i pojedinaca koji ih posjeduju		1					
		Dinamika					Odgovornost

Aktivnost 2.2.2.	Prioritet	1	2	3	4	5	Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Formirati elektronsku bazu umjetničkih radova sa motivima Plavsko-gusinjske regije akademskih likovnih stvaralaca	2						
Aktivnost 2.2.3.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
Organizovati tematske izložbe povodom značajnih datuma	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Aktivnost 2.2.4.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
Inventarisati i dokumentovati nematerijalnu kulturnu baštinu Parka	1						Služba za promociju, marketing i turizam
Aktivnost 2.2.5.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
Prikupiti podatke od nosioca nematerijalnih kulturnih dobara	1						Služba za promociju, marketing i turizam
Aktivnost 2.2.6.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
Izvršiti popunjavanje upitnika za identifikaciju elemenata nematerijalnog kulturnog nasljeđa	1						Služba za promociju, marketing i turizam
Aktivnost 2.2.7.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
Uputiti inicijative za uspostavljanje zaštite na osnovu istraživačkih nalaza i drugih dokaza o svojstvu, osobnosti i značaju nematerijalnog kulturnog dobra	2						Služba za promociju, marketing i turizam
Aktivnost 2.2.8.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
Unaprijediti nematerijalno kulturno nasljeđe kroz osmišljavanje i realizovanje manifestacija, sajмова, izložbi i kulturno-umjetničkih programa	2						Služba za promociju, marketing i turizam
Aktivnost 2.2.9.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
Učestvovati u kreiranju projekta zaštite i	2						Služba za promociju, marketing i turizam;

valorizacije nematerijalne kulturne baštine pod pokroviteljstvom relevantnih institucija zaštite							institucije iz oblasti zaštite kulturnog nasljeđa
Aktivnost 2.2.10.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Kreirati programe organizovanja važnih datuma i dešavanja u Parku (realizacija inicijativa Savjeta Evrope za obilježavanje "Dana evropske baštine")	2						Služba za promociju, marketing i turizam, Ministarstvo prosvjete, nauke, kulture i sporta i Uprava za zaštitu kulturnih dobara

Strateška oblast 3: Edukacija, interpretacija prirodnih i kulturnih vrijednosti parka i razvoj turizma orijentisanog ka prirodi

Cilj 3.1.	Promovisan Park sa unaprijeđenim edukativno-interpretativnim sadržajima						
Aktivnost 3.1.1.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
U saradnji sa osnovnim školama koje gravitiraju u Parku i nadležnim ministarstvom izradiće se edukativni programi	1						Služba za promociju, marketing i turizam, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Aktivnost 3.1.2.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
U saradnji sa osnovnim školama koje gravitiraju u Parku izradiće se edukativni materijali	1						Služba za promociju, marketing i turizam, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj
Aktivnost 3.1.3.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
U saradnji sa TO obilježiti značajne ekološke datume	1						Služba za promociju, marketing i turizam, TO
Aktivnost 3.1.4.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
U saradnji sa TO Plav i Gusinje osmisliti i sprovesti ciljane interperativne programe obilaska Parka	1						Služba za promociju, marketing i turizam, TO
Aktivnost 3.1.5.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
U saradnji sa Planinarskim savezom Crne Gore formirati nove edukativne staze	1						Služba za promociju, marketing i turizam, direktor Parka, Planinarski savez Crne Gore
Aktivnost 3.1.6.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost

		1	2	3	4	5	Direktor JPNPCG, direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, Planinarski savez Crne Gore
U saradnji sa Planinarskim savezom Crne Gore formirati novu tematsku stazu	1						
Aktivnost 3.1.7.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
U saradnji sa Planinarskim savezom Crne Gore, naldežnim ministarstvom i Agencijom unaprijediti tematsku stazu "Praistorijski crteži-Magna mater (Velika majka)"	1						Služba za promociju, marketing i turizam, direktor Parka
Cilj 3.2.	Park je uspješno promovisan na tržištu						
Aktivnost 3.2.1.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Kontinuirano promovisati Park putem medija	1						Služba za promociju, marketing i turizam, direktor Parka, direktor JPNPCG
Aktivnost 3.2.2.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Učestvovati na turističkim sajmovima	1						Služba za promociju, marketing i turizam, direktor Parka, direktor JPNPCG
Aktivnost 3.2.3.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Organizovati manifestacije i događaje	1						Služba za promociju, marketing i turizam, Direktor Parka
Aktivnost 3.2.4.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Izraditi promotivni materijal	1						Služba za promociju, marketing i turizam
Aktivnost 3.2.5.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Izraditi propagandni materijal	1						Služba za promociju, marketing i turizam
Aktivnost 3.2.6.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Izraditi autentični suvenir Parka	1						Služba za promociju, marketing i turizam, direktor Parka

Strateška oblast 4: Turizam zasnovan na aktivnom odmoru u prirodi

Cilj 4.1. Unaprijeđena i razvijena turistička infrastruktura Parka usklađena sa principima zaštite prirode i u funkciji je posjetilaca

Aktivnost 4.1.1.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Unaprijediti postojeći Centar za posjetioce u Gusinju novim sadržajima	1						Direktor JPNPCG, direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam

Aktivnost 4.1.2.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Izgraditi i urediti novi Centar za posjetioce	1			■	■	■	Direktor JPNPCG, Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam
Aktivnost 4.1.3.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Urediti prostor ispred i iza Centra za posjetioce u Gusinju u funkciji expo-prostora	1		■	■			Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam
Aktivnost 4.1.4.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Urediti glavne ulaze u Park	1		■	■			Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam
Aktivnost 4.1.5.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Izgraditi kontrolno-naplatne punktove	1		■	■			Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam
Aktivnost 4.1.6.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Postaviti i dopuniti najavne, glavne i informativne table ka i u Parku	1	■	■	■	■	■	Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam
Aktivnost 4.1.7.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Unaprijediti postojeći sistem informativnih tabli i smjerokaza	1	■	■	■	■	■	Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam
Aktivnost 4.1.8.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Unaprijediti pješačke staze	1	■	■	■	■	■	Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam
Aktivnost 4.1.9.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Unaprijediti biciklističke staze	1	■	■	■	■	■	Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam
Aktivnost 4.1.10.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Izgraditi vidikovce na lokacijama: Kofiljača, Horolac, Vezirova brada, Bogičevića	1	■	■	■	■	■	Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam
Aktivnost 4.1.11.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Formirati stazu za hodanje na krpjama	1		■	■			Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam
Aktivnost 4.1.12.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	

Izraditi infrastrukturu za posmatranje ptica	2					Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam	
Aktivnost 4.1.13.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Izraditi infrastrukturu za posmatranje životinja	2					Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam	
Aktivnost 4.1.14.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Izraditi odmorišta za pješake i bicikliste	1					Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam	
Aktivnost 4.1.15.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Izvršiti rekonstrukciju i/ili adaptaciju karaula na teritoriji Parka koje nisu u funkciji i izvršiti prenamjenu istih (u funkciji posjetilaca)	2					Direktor JPNPCG, direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam	
Aktivnost 4.1.16.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Izgraditi dječije igralište ispred Centra za posjetioce u Gusinju	2					Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam	
Aktivnost 4.1.17.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Prilagoditi glavne atrakcije u Parku (učiniti ih dostupnim) za posjete osoba sa invaliditetom	1					Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam	
Aktivnost 4.1.18.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Urediti poligone za polijetanje paraglajdera	2					Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam	
Cilj 4.2.	Unaprijeđena turistička ponuda koja je zasnovana na aktivnom odmoru						
Aktivnost 4.2.1.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Razviti nov turistički proizvod posmatranje ptica	2					Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam	
Aktivnost 4.2.2.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Razviti nov turistički proizvod posmatranje divljih životinja	2					Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam	
Aktivnost 4.2.3.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Razviti nov turistički proizvod paraglajding						Direktor JPNPCG, direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam	
Aktivnost 4.2.4.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost

		1	2	3	4	5	Služba za promociju, marketing i turizam
Osmisliti nove izložbene postavke u Centru za posjetioce	2						
Cilj 4.5.	Upravljanje posjetiocima						
Aktivnost 4.5.1.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Analizirati strukturu, mišljenje, potrebe i očekivanja posjetilaca	1						Služba za promociju, marketing i turizam
Aktivnost 4.5.2.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Analizirati uticaj posjetilaca na prirodne i kulturne vrijednosti	1						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam
Aktivnost 4.5.3.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Analizirati korišćenje postojećeg sistema staza	1						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam
Aktivnost 4.5.4.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Istražiti i odrediti prihvatne kapacitete pojedinih najposjećenijih lokaliteta u skladu sa smjernicama zaštite prirode, pratiti i regulisati broj posjetilaca	1						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam
Aktivnost 4.5.5.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Izgraditi mehanizam koji će doprinijeti da se smanji efekat vidljivosti posjetilaca u određenim područjima („leave no trace“ principi)	1						Direktor Parka Služba za promociju, marketing i turizam
Aktivnost 4.5.6.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Razviti programe obilaska Parka (bazirane na prirodnim i kulturnim vrijednostima) za različite ciljne grupe	1						Služba za promociju, marketing i turizam

Strateška oblast 5: Međunarodna i lokalna saradnja i socio-ekonomski razvoj područja							
Cilj 5.1.	Učešće na međunarodnim pozivima za otvorene grantove u funkciji realizacije projekata i razmjene znanja i dobrih praksi						
Aktivnost 5.1.1.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Izraditi prijedloge projekata u skladu sa pozivima	1	■	■	■	■	■	Služba za projekte i međunarodnu saradnju
Aktivnost 5.1.2.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Organizovati obuke za zaposlene, razmjenu iskustava	2	■	■	■	■	■	Direktor; Služba za projekte i međunarodnu saradnju
Cilj 5.2.	Definisani zajednički prioriteti i realizovani projekti u cilju razvoja područja i lokalnih zajednica						
Aktivnost 5.2.1.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Pružiti podršku lokalnom stanovništvu kroz udruživanje u klastere i kooperative	2	■	■		■	■	Direktor Parka, Služba za projekte i međunarodnu saradnju
Cilj 5.3.	Unaprijeđena saradnja sa lokalnim proizvođačima						
Aktivnost 5.3.1.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Inicirati uspostavljanje sertifikata za lokalne proizvode	1	■	■	■	■	■	Direktor JPNPCG, direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam
Aktivnost 5.3.2.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	
Podržati lokalno stanovništvo (proizvođače) da izrade karakteristične suvenire koje će se distribuirati u suvenirnicama Parka	1	■	■	■	■	■	Direktor JPNPCG, direktor Parka, Služba za promociju, edukacija i turizam

Jačati saradnju sa nadležnim tužilaštvom	1						Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove
Aktivnost 6.1.7.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	Direktor Parka
Postaviti komunalni mobilijar	1						Služba za održavanje ambijentalne higijene i infrastrukture
Aktivnost 6.1.8.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	Direktor Parka, Šef Službe zaštite
Izgraditi nove hranilice za krupne sisare	1						
Aktivnost 6.1.9.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	MEPG, Agencija za zaštitu životne sredine, direktor Parka, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove, Služba fizičke zaštite
Izvršiti detaljno obilježavanje granica nacionalnog Parka	1						
Aktivnost 6.1.10.	Prioritet	Dinamika					Odgovornost
		1	2	3	4	5	Direktor Parka Služba fizičke zaštite
Urediti kamp prostor i parking	1						

3.2. DINAMIKA, SUBJEKTI REALIZACIJE I NAČIN SPROVOĐENJA OCJENE SPROVOĐENJA PLANA UPRAVLJANJA

U cilju optimalnog sprovođenja programa zaštite i razvoja, kroz analizu usvojenih planova i programa prati se sprovođenje planskih i programskih aktivnosti i omogućava kontrolisanje dinamike njihove realizacije sa nivoa rukovodne i upravljačke strukture.

3.2.1. Definicija nosilaca realizacije Plana upravljanja

Za upravljanje prostorom NP Prokletije zaduženo je Javno preduzeće za Nacionalne parkove Crne Gore. Sve aktivnosti ovog Plana upravljanja sprovodiće se uz koordiniran rad zajedničkih službi sa nivoa Javnog preduzeća i NP Prokletije.

Stručnu zaštitu, kao i razvoj i unapređenje prirodnih i radom stvorenih vrijednosti parka implementiraće Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj sa službama Parka. Promociju, edukaciju i interpretaciju realizovaće Služba za promociju, marketing i turizam i saradnicima iz u NP Prokletije.

Za fizičku kontrolu prostora zadužena je Služba fizičke zaštite koja se nalazi u okviru organizacione jedinice NP Prokletije i kojom neposredno rukovodi direktor organizacione jedinice.

3.2.2. Način ocjene sprovođenja i indikatori praćenja uspješnosti Plana upravljanja

Petogodišnji Plan upravljanja NP Prokletije (2021–2025) obezbjeđuje okvirne smjernice iz kojih proizilaze godišnji Programi upravljanja, finansijski i drugi planovi i izvještaji. Plan upravljanja se realizuje/sprovodi kroz jednogodišnje Programe upravljanja.

Prema članu 56 Zakona o zaštiti prirode, upravljač zaštićenog područja dužan je da dostavi godišnji izvještaj Ministarstvu o realizaciji Plana upravljanja i godišnjeg Programa upravljanja, sprovedenim mjerama, finansijskim sredstvima utrošenim za sprovođenje mjera. Članom 58 ovog zakona, navedeno je da Ministarstvo daje saglasnost na Godišnji program upravljanja. Istim članom, upravljač je u obavezi da Ministarstvu dostavlja Izvještaje o realizaciji godišnjih programa upravljanja. Na taj način, ocjena sprovođenja i indikatori praćenja uspješnosti Planova upravljanja definisani su stepenom uspješnosti realizacije programskih aktivnosti godišnjih Programa upravljanja. Pored toga, značajan broj programskih aktivnosti navedenih u Planu upravljanja sprovodi se u fazama tokom petogodišnjeg ciklusa, pa nema identičan opis aktivnosti na nivou Godišnjih programa, zbog čega nije moguće definisati indikatore takvih aktivnosti u Planu upravljanja.

Godišnji program upravljanja dostavlja se resornom ministarstvu do 30. novembra tekuće godine za narednu godinu, a izvještaj o realizaciji godišnjeg programa upravljanja do 1. marta tekuće godine za prethodnu godinu.

3.2.3. Smjernice za naučnoistraživački rad

U narednom periodu potrebno je nastaviti sa istraživanjima u nacionalnom parku. Na prostoru Parka i dalje ne postoje kompletni podaci o stanju biodiverziteta, a mnogi podaci su zastareli i potrebno ih je dopuniti novim istraživanjima. Sa aspekta upravljača veoma je važno imati dobar uvid u kompletno stanje i status značajnih populacija i vrsta flore i faune, kao i stanja ekosistema. U prethodnom periodu, započet je proces uspostavljanja Natura 2000 mreže u Crnoj Gori, a u okviru ovog projekta vrše se istraživanja na područjima nacionalnih parkova. Daljim planiranim istraživanjima na uspostavljanju Natura mreže, dobiće se jasna slika o stanju staništa i vrsta od značaja. Finalizacijom Natura 2000 mreže stvoriće se preduslovi za adekvatan način upravljanja definisan EU standardima. U proces izrade Natura mreže, pored naučnih i stručnih institucija, uključeni su i eksperti JP nacionalni parkovi Crne Gore.

Javno preduzeće za Nacionalne parkove će podstaći i afirmisati svaki naučno-istraživački projekat i rad za koji se naučne institucije i pojedini naučni radnici opredijele u narednom planskom periodu. Prilikom naučno-istraživačkih aktivnosti pravnih ili fizičkih lica potrebno je pridržavati odredaba Zakona o zaštiti prirode (Sl. list CG br.51/08 i 62/13), a koje se odnose na pribavljanje dozvole od Agencije za zaštitu životne sredine.

3.2.4. Smjernice i prioriteti za zaštitu i održivi razvoj nacionalnog parka

Prioriteti zaštite prirodnih vrijednosti u Planu upravljanja u narednom planskom periodu realizovaće se kroz set aktivnosti definisanih u operativnom dijelu Plana upravljanja, sa naročitim fokusom na:

- Istraživanja flore i vegetacije;
- Istraživanja faune;
- Implementiranje mjera zaštite komponenti biodiverziteta;
- Identifikovanje i restauracija narušenih ekosistema;
- Edukacija lokalnog stanovništva i posjetilaca.

U cilju efikasne realizacije ovih aktivnosti, neophodno je uvećati broj stručnih saradnika u ovom planskom periodu.

Smjernice koje se odnose na prioritete u vezi sa održivim razvojem:

- Podržavati sve vidove održivog turizma;
- Uspostaviti efikasan sistem upravljanja posjetiocima;
- Podrška i kreiranje tradicionalnog i održivog korišćenja prirodnih resursa od strane lokalnog stanovništva;
- Podržavati socio-ekonomski i kulturni razvoj ovog regiona.

4.FINANSIJSKA SREDSTVA ZA SPROVOĐENJE PLANA

Prema Zakonu o nacionalnim parkovima, JPNPCG sredstva za rad obezbjeđuje iz sljedećih izvora:

- iz državnog budžeta
- iz naknada za korišćenje dobara, odnosno sopstvenih prihoda
- iz donacija
- kredita
- drugih izvora u skladu sa zakonom

4.1. PROCJENA SREDSTAVA ZA REALIZACIJU PLANA UPRAVLJANJA

Na nivou Javnog preduzeća za nacionalne parkove Crne Gore izrađuju se godišnji finansijski izvještaji i godišnji finansijski planovi. Finansijski plan za jednu godinu se radi na bazi prihoda i rashoda ostvarenih u prethodnoj godini i procjene prihoda po osnovu korišćenja dobara i pružanja usluga u narednoj godini, te odobrenih sredstava državnim budžetom za narednu godinu.

Kod procjene potrebnih sredstava za sprovođenje Plana upravljanja u obzir su uzeti sledeći elementi:

1. troškovi ljudskih resursa (bruto plate i ostala primanja zaposlenih),
2. ostali troškovi i drugi materijalni troškovi koji prate poslovanje,
3. finansiranje godišnjih programa upravljanja i
4. kapitalne aktivnosti

U troškove ljudskih resursa ulaze bruto plate zaposlenih u Parku, dok se finansiranje programa projektuje prema planu potrebnih sredstava za angažovanje konkretnih poslova i izvođenja određenih radova.

Troškovi finansiranja godišnjih Programa upravljanja projektovani su da se finansiraju iz državnog budžeta i sopstvenih sredstava. Ostali troškovi (materijalni troškovi koji prate poslovanja Javnog preduzeća i nacionalnih parkova: bruto zarade, održavanja osnovnih sredstava, komunalne usluge, električna energija, troškovi goriva, i ostali troškovi) dijelom se finansiraju od sopstvenih sredstava koje nacionalni parkovi ostvare u skladu sa Odlukom o visini i načinu plaćanja naknada za korišćenje dobara nacionalnih parkova. Kapitalni projekti se finansiraju iz državnog budžeta namijenjenog za kapitalna ulaganja u infrastrukturu i ostalo, dok se od eventualnih donatora obezbjeđuju sredstva za implementaciju aktivnosti definisanih projektima.

Elementi	2021. godina	2022. godina	2023. godina	2024. godina	2025. godina
Troškovi ljudskih resursa	186.500,00	195.825,00	199.741,50	203.736,33	205.773,69
Ostali troškovi	40.080,00	40.881,60	41.699,23	42.533,22	43.383,88
Finansiranje Programa	219.180,00	230.139,00	241.645,95	253.728,25	266.414,66

UKUPNO (€)	445.760,00	466.845,60	483.086,68	499.997,79	515.572,23
UKUPNO (€)	2.411.262,30				

Elementi	2021. godina	2022. godina	2023. godina	2024. godina	2025. godina
Projektovani prihodi po godinama	55.850,00	58.642,50	61.574,63	64.653,36	67.886,02
UKUPNO (€)	308.606,51				

5.KAPITALNE INVESTICIJE

Opis	Vrsta investicije
1. Plan	Izgradnja upravne zgrade (sa izradom projektne dokumentacije)
Opis aktivnosti	Izgradnja upravne zgrade obuhvata izgradnju Centra za posjetioce, izgradnju prostora za Službu zastite (zemljište, revidovani glavni projekat i izgradnja). Upravnu zgradu potrebno planirati na ulazu u Plav, a i u NPP.
Finansijska vrijednost	250.000,00 eura
Vrijeme realizacije	2 godine
2. Plan	Rekonstrukcija i adaptacija vojne karaule Gradina
Opis aktivnosti	Izrađen Idejni projekat, potrebno izraditi glavni projekat sa revizijom, i na osnovu istog izvršiti izvođačke radove.
Finansijska vrijednost	470.000,00
Vrijeme realizacije	4 godine
3. Plan	Izgradnja objekta u funkciji službi za zaštitu i ambijentalnu higijenu NP- Gusinje
Opis aktivnosti	Obezbijeđena lokacija, prema PPPN na lokaciji Škala. Ne postoje prostorno planska ograničenja za izgradnju. Potrebna izrada projektne dokumentacije i radovi na izgradnji objekta, koji će na ovoj lokaciji imati i funkciju info pulta.
Finansijska vrijednost	40.000,00
Vrijeme realizacije	1 godina
4. Plan	Izgradnja ulazne kapije
Opis aktivnost	Izrada projektne dokumentacije Postavljanje 2 ulazne kapije na lokacijama Gradina i Grebaje.
Finansijska vrijednost	40.000,00 €
Vrijeme realizacije	1 godina

6. SMJERNICE I PREPORUKE

Plan upravljanja NP Prokletije je osnovni planski dokument koji definiše smjernice za buduće upravljanje ukupnim vrijednostima parka (prirodnim i kulturnim), razvoj i održivo korišćenje u narednom petogodišnjem periodu.

Vodeći se smjernicama definisanim IUCN kriterijumima koji definišu upravljanje nacionalnim parkovima posebna pažnja posvetiće se:

- Poštovanju međunarodnih standarda i kriterijuma gdje su glavni ciljevi zaštita prirode i kulturno-istorijskih vrijednosti;
- Podsticanju naučno-istraživačkog rada na prostoru Parka u cilju definisanja budućih NATURA 2000 staništa;
- Razvijanju turizma zasnovanog na prirodi i daljem razvoju specifične turističke infrastrukture (centri za posjetioce, pješačko-rekreativne, biciklističke i edukativne staze, uređenje vidikovaca i dr.);
- Uspostavljanju efikasnog sistema upravljanja posjetiocima;
- Edukaciji školske populacije, lokalnog stanovništva i posjetilaca o vrijednostima Parka;
- Efikasnoj promociji Parka na međunarodnom nivou;
- Unapređenje saradnje sa korisnicima prostora Parka, lokalnim strukturama i NVO sektorom;
- Unapređenje prekogranične i ukupne međunarodne saradnje;

Plan upravljanja NP Prokletije zahtijeva jasne kriterijume koji imaju za cilj očuvanje specifičnih fizičko-geografskih i bioloških karakteristika ovog prostora, ali i uvažava interese zajednica koje gravitiraju Parku i razvijaju lokalne ekonomije. U cilju razvoja sjevernog regiona, od velikog je značaja definisati državne interese koji će se realizovati kapitalnim investicijama koje će biti u funkciji daljeg razvoja područja.

Upravo zato što područja nacionalnih parkova predstavljaju jedinstvene i osjetljive prostore sa izuzetnim potencijalom daljeg razvoja, potrebno je omogućiti finansijsku stabilnost za realizaciju Plana upravljanja, čime će se stvoriti uslovi za optimalno upravljanje i poslovanje ovog Javnog preduzeća.

LITERATURA

Niže se navodi literatura i drugi izvori korišćeni u pisanju ovog Plana upravljanja, kao i dodatna korisna literatura na koju se upućivalo u pojedinim dijelovima teksta.

- Dudley, N. (ed.) (2008): Guidelines for Applying Protected Area Management Categories. IUCN, Gland, Switzerland.
- Frajman, B. (2007): Taxonomy and Reticulate Phylogeny of Heliosperma and Related Genera (*Sileneae*, *Caryophyllaceae*). Acta Universitatis Upsaliensis. Comprehensive Summaries of Uppsala Dissertations from the Faculty of Science and Technology 328, 34 pp. Uppsala.
- Hadžiablahović, S., Bulić, Z. (1994–1995)2004: On the distribution of some Balcan endemic and rare species in the flora of Montenegro. Glasnik Republ. Zav. Zašt. Prirod. 27–28: 43–50.
- Hadžiablahović, S. & Kasom, G. (2007): Vodič za implementaciju Konvencije o Međunarodnom prometu ugroženih vrsta divlje flore i faune (CITES). NVO "Centar za ekoplaniranje i prirodne resurse", Podgorica, 137 pp.
- IUCN Regionalna kancelarija za Istočnu Evropu i Centralnu Aziju (ECARO) (2016): Materijali za obuku za pisanje plana upravljanja zaštićenim područjem. IUCN, Gland, Švajcarska i Beograd, Srbija.
- JPNPCG. Interna Baza podataka za floru i vegetaciju NP Prokletije.
- JPNPCG (2015): Nacionalni park „Prokletije“ - Plan upravljanja 2016-2020 godina. <http://www.nparkovi.me>.
- Keča N. (2013): Osjetljivost šumarskog sektora Crne Gore na štetočine i biljne bolesti. Ref. No. UNDP MNE 12-083 Finalni izvještaj.
- Krstić M. (2009): Uzgojne potrebe u šumama zaštićenih prirodnih dobara. Zaštita prirode 60/1–2, Zavod za zaštitu prirode Srbije.
- Lakušić D., Surina B., Niketić M., Barina Z. (2012): Distribution of *Lunaria telekiana* (*Brassicaceae*), a poorly known species of European concern. Botanica Serbica 36(2):139–144.
- Lakušić, R. (1964): Oekologisch–Morphologische differenzierung innerhalb der art *Wulfenia carinthiaca* Jacq. Acta Botanica Croatica vol. extraord: 49–54. Sarajevo.
- Lakušić, D., Novčić, R. (2013): Morphological differentiation and conservation status of *Cardamine pancicii* (*Brassicaceae*), a stenoendemic of Mt. Kopaonik in Serbia. Botanica serbica 37 (1): 71-81.
- Lakušić, D., Tomović, G., Gussev, C., Barina, Z., Siljak-Yakovlev, S., Kuzmanović, N., Janković, I., Vukojičić, S. (2018): Distribution and variability of the Balkan endemic *Geum bulgaricum* (*Rosaceae*) - a species of European concern. Botanica serbica 42 (1): 71-90.
- Lakušić, R. (1972/1973): *Rumex balcanicus* Rech. Fil. Novi tercijerni relik u flori Crne Gore. Glasnik Republ. Zav. Zašt. Prirod. Prirod. muz. 5: 29–32.
- Marić, D., Rakočević, J. (2010): Biodiverzitet. Crna Gora u XXI stoljeću - u eri kompetitivnosti: Životna sredina i održivi razvoj, ed. Mihailo Burić. Crnogorska Akademija nauka i umjetnosti, knjiga 73/2 pp 113-150.

- Marić, D. (2019): Fauna slatkovodnih riba (Osteichthyes) Crne Gore - Fauna of Freshwater Fish (Osteichthyes) of Montenegro. Crnogorska Akademija Nauka i Umjetnosti, (Montenegrin Academy of Sciences and Arts), G.S.Karaman, spec. ed. No 149, 419 p. Podgorica.
- Marić, D. and Milošević, D. (2011): Katalog slatkovodnih riba (Osteichthyes) Crne Gore. Crnogorska akademija nauka i umjetnosti. Katalozi 5, Knjiga 4. Podgorica. pp 114.
- Ministarstvo održivog razvoja i turizma (2015): Nacionalna strategija biodiverziteta sa akcionim planom za period 2016 – 2020. godina, Podgorica.
- Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja (2015): Strategija ribarstva Crne Gore 2015-2020 sa Akcionim planom za prenošenje, implementaciju i sprovođenje pravne tekovine EU.
- Ministarstvo zaštite okoliša i energetike i Hrvatska agencija za okoliš i prirodu (2018): Smjernice za planiranje upravljanja zaštićenim područjima i/ili područjima ekološke mreže. UNDP, Hrvatska.
- Ministarstvo održivog razvoja i turizma (2018): Prostorni plan posebne namjene NP Prokletije –Plan, Knjiga 1 - Analitičko-dokumentaciona osnova Plana.
- Montenegroprojekt D.O.O (2012): Studija prirodnih uslova za prostorno-urbanistički plan Opštine Plav.
- Niederle, J. (2016): *Wulfenia carinthiaca* subsp. *rohlenae*, stará dobrá známá. in Skalničkárův rok 73:21-23.
- Niketić, M. (2005): *Hieracium bertisceum* (Compositae), a new species from the State Union of Serbia and Montenegro. Willdenowia 35: 265-269.
- Niketić, M. Cikovac, P., Barina, Z., Pifko, D. (2015): *Viola chelmea* and *Viola jooi* (Violaceae), new species for the flora of Serbia and their distribution in the Balkan Peninsula and the Carpathians. Bulletin of the Natural History Museum 8: 49-74.
- Petrović, D., Stešević, D., Vuksanović, S. (2008): Materials for the Red Book of Montenegro. Natura Montenegrina 7(2): 605-631.
- Petrović, D., ed. (2009): Važna biljna staništa u Crnoj Gori (IPA projekat): 1-80. Nevladino udruženje "Zelena Gora".
- Petrović, D., Hadžiablahović, S., Vuksanović, S., Mačić, V., Milanović, Đ., Lakušić, D. (2019): Katalog tipova staništa od interesa za EU u Crnoj Gori, Verzija 3, Podgorica – Banja Luka – Beograd.
- Pulević, V. (2005): Građa za vaskularnu floru Crne Gore. Dopuna "Conspectus Florae Montenegrinae". Republički Zavod za zaštitu prirode (Podgorica), posebna izdanja, Knjiga 2.
- Republički zavod za zaštitu prirode Crne Gore (2007): Studija o opravdanosti proglašenja Crnogorskih Prokletija nacionalnim parkom.
- Republički zavod za urbanizam i projektovanje A.D., Podgorica CAU - Centar za arhitekturu i urbanizam d.o.o., Podgorica MonteCEP d.s.d. (2017): Prostorni plan posebne namjene nacionalnog parka "Prokletije".
- Rohlena, J. (1942): Conspectus Florae Montenegrinae. Preslia (Praha) 20-21: 1-506.
- Speybroeck, J., Beukema, W., Crochet, P. (2010): A Tentative Species List of The European Herpetofauna (Amphibia And Reptilia). Zootaxa 2492:1-27.

- Stefanović, S., Lakušić, D., Kuzmina, M., Međedović, S., Tan, K., Stevanović, V. (2008): Molecular phylogeny of *Edraianthus* (Grassy Bells; *Campanulaceae*) based on non-coding plastid DNA sequences. *Taxon* 57(2): 452–475.
- Stešević, D., Čaković, D. (2013): Katalog vaskularne flore Crne Gore 1. CANU, Odjeljenje prirodnih nauka. Knjiga 7: 5-363.
- Stevanović, V., Jovanović, S., Lakušić, D. & Niketić, M. (1995): Diverzitet vaskularne flore Jugoslavije sa pregledom vrsta od međunarodnog značaja. In: Stevanović, V. & Vasić, V. (eds.): Biodiverzitet Jugoslavije. - Biol. fak. Univ. u Beogradu. Ekolibri, 183-217.
- Stevanović, V. (1996): Analysis of the Central European and Mediterranean orophytic element on the mountains of the W. and Central Balkan Peninsula with special reference to endemics. *Bocconia*, 5(1): 77-97.
- Surina, B., Pfanzelt, S., Einzmann, H., Albach, D. (2014): Bridging the Alps and the Middle East: Evolution, phylogeny and systematics of the genus *Wulfenia* (*Plantaginaceae*). *TAXON* 63 (4) 2014: 843–858.
- Taxus Forest Project D.O.O Pljevlja, Institut za šumarstvo Ad. Podgorica (2017): Bazna studija o šumama u nacionalnom parku Prokletije. (Podloga za upravljanje šumama) 2016-2020.
- Thomas, L. and Middleton, J., (2003): Guidelines for Management Planning of Protected Areas. IUCN – The World Conservation Union.
- Vuksanović, S. (2016): Rasprostranjenje, horološka struktura i centri diverziteta balkanske endemične flore u Crnoj Gori. Doktorska disertacija, Biološki fakultet, Univerzitet u Beogradu. 1-347.

Linkovi:

- Euro+MedPlantBase <http://www2.bgbm.org/europlusmed/query.asp>
- Catalogue of Life <http://www.catalogueoflife.org/col/>
- The Plant List <http://www.theplantlist.org>
- IPNI – International Plant Name Index <http://www.ipni.org>
- IUCN Red List of Threatened Species <https://www.iucnredlist.org/>
- EUNIS Species Database <https://eunis.eea.europa.eu/species.jsp>
- Revised Annex I of Resolution 6 (1998) of The Standing Committee to The Bern Convention, 2011 <https://rm.coe.int/1680746347>
- **Euro + Med, 2006:** Euro +Med Plant Base – the information resource for Euro – Mediterranean diversity. Link: [tps://www.emplantbase.org/home.html](https://www.emplantbase.org/home.html)
- **ThePlant List, 2013:** version 1.1 Published on the Internet: <http://www.theplantlist.org>